

కాకినాడ :

శ్రీ పతి ముద్రా లయ మున

ముద్రింపఁబడినది.

౧౯౩౮.

య సూ చి క.

మూ.

1-42

...	...	1
...	...	4
...	...	6
...	...	13
...	...	18
నమ	...	20
...	...	24
నమ నిర్మించుట	...	31
...	...	36
...	...	37
...	...	39
నమఁగొనుట	...	45
టు	...	49
క్షేరటు	...	52
...	...	57
కంచింపలేక వగచుట	...	63
మైంబునఁ గనఁబడుట	...	63
...	...	64
కంచి పర్ణకాలకు రమ్మనుట	...	70
వెడలఁగొట్టుట	...	81
మైచ్చుట	...	90
కిశ్వయిల్లు సొచ్చుట	...	97
ట్టుట	...	110
...	...	117

ఓమ్.

నమః పరబ్రహ్మణే.

విప్రనారాయణచరిత్రము.

ప్రీతి క.

ॐॐॐ.

విప్రనారాయణచరిత్ర మనెడి యీ ప్రబంధమును చదలువాడ మన
కవి రచించెను.

ఇతఁ డార్చేలనియోగి బ్రాహ్మణుఁడు. శ్రీవత్సగోత్రుఁడు. ఆపస్త
నూత్రుఁడు. కవిత్రయములూనివాఁడని వన్నె కెక్కిన యెఱ్ఱావెగ్గడవంశ
లూని వాఁడు. మల్లనార్యనకుఁ బ్రపాత్రుఁడు. ఎఱ్ఱనార్యనకుఁ జాత్రుఁ
లింగనార్యనకును గామాత్యుంబకును బుత్రుఁడు. ఈయంశము లవతారికల
యీక్రిందిపద్యములవలనఁ దేటపడఁగలవు.

కవి కృత్యాదిని మంగళాచరణాదిక మొనరించి పూర్వకవిస్తుతిఁ జేయుఁ
గీ. సుకివిసంస్తుత్య శంభుదాసుని నాతింప
నేర్తునే యైన నేను వర్ణింతు నతని
చిన్నిమనుమఁడఁ గావునఁ జిఱుతవాండ్ర
కొదలుపలుకులు ముద్దుసేయుదురు గాదె.

సీ. ప్రతిభతో నారణ్యపర్వశేషముఁ జెప్పె
గవులకుఁ జెవులపండువులు గాఁగ
వల్మీకభవువచోవైఖరి రామాయ
ణంబు నాంధ్రప్రబంధంబుఁ జేసె
నారసింహునిపురాణ మొనర్చె హరి మెచ్చి
నన్ను నెన్నఁడు చూచినాడ వనఁగఁ

శ్రాధిమై హరివంశభాగముల్ రెండును

రచియుంచె సగలందుఁ బ్రాజ్ఞు లెన్న

ఆ. దురతహరుఁ బ్రబంధపరమేశ్వరుని జడ

ల్వాడనిలయు నాదువంశకర్త

ధన్యమూర్తి శంభుదాసు నెట్టావెగ్గ

డను నుతింప బ్రహ్మాకును దరంబె ?

అని భారతారణ్యపర్వశేషాదులను దెలిగించిన యెట్టావెగ్గడను వర్ణించి, యాతనికి సాక్షాత్పైతృఁడు గాక యాతనివంశములోనివాఁ డను నగ్రమును నూచించు 'చిన్నిచునుడ' నను విశేషణముచు దర కుపయోగించుకొని తన వంశములో మిక్కిలి పూర్వుఁ డనునభిప్రాయమును నూచించు 'వంశకర్త' యనువిశేషణము నెట్టావెగ్గడ కుపయోగించెను.

మఱియు నీతఁడు గ్రంథావతారికయందుఁ దనతల్లిఁ దండ్రుఁ దాత ముత్తాతల నీక్రిందివిధముగా వర్ణించెను.

క. వినయోన్నితుఁ గామాక్షీ

జననీనందనుని సరససాహిత్యజనీ

జనకుని నార్యేలాస్వయ

జనితుని శ్రీవత్సగోత్రు శైవాచార్యున్.

గా. రాజుల్ మెచ్చంగఁ జెప్పి కావ్యములు హేరాశంబుగా నుత్తర

న్యాణాని స్ఫుజియించు నిత్యనియతిం దత్కాలపూజాక్రియా

భ్రాజిష్ణుత్వమునకొ జపించు దినముం బంచాక్షరీమంత్రముం

దేవోపంతుఁడు లింగనార్యుఁడు గుణోత్కృష్టుఁడు గొనఁగొడియున్.

ఉ. శాతకృపాణనిర్దలితశత్రుఁడు సాళువనారసింహధా

శ్రీతలభర్తయు న్నజపతిప్రముఖుల్ చతురంతయాసభూ

పాతపనీయవస్తువు లాసంగఁ దనర్చిరి నీయనుంగుము

త్తాతయుఁ దాతయు న్భువి విధాతలు మల్లనయ్యునాహ్వయున్.

కవి యవతారికలో నెఱ్ఱాప్రెగడను 'చదల్యాడనిలయు నాదువంశకర్త' నని పేర్కొనుటయే కాక యాతనికి 'బ్రబంధపరమేశ్వర' యను బిరుదమునే నామముగా నుపయోగించి యాతనివంశమున జన్మించినవాడే నని యర్థమును వెల్పుచు నతని ఘక్కినే యనుసరించి యాశ్వాసాంతములయందు "ఇది శ్రీశంకర స్వామిసంయమీశ్వరచగణసరోహధ్యానానంద సౌందర్యసుద్యప్రబంధపరమేశ్వర వంశపవిత్ర లింగనమనీషిపుత్ర శ్రీ కాళహస్తీశ్వరదయాసహాయ చదల్యాడ మల్లననామధేయప్రణీతం బైన" యని వ్రాసికొనుటచే వీరియింటిపేరు తప్పక చదల్యాడవారని తెలియుచుండగా, రావుబహదరు కందుకూరి వీరేశలింగము పంతులుగారి యాంధ్రకవులచరిత్రయు, గురుజాడ శ్రీరామమూర్తిగారి యాంధ్ర కవిజీవితముగూడఁ గవిత్వముప్రసిద్ధుఁ డగు నెఱ్ఱాప్రెగడ యింటిపేరు 'వీర్చూరి వా' రని తెలుపుటకుఁ గారణ మేమో చర్చింపఁదగి యున్నది.

ఇందులకుఁ గారణము భౌగవతమంత్రస్కంధకర్తయ్యఁ గనుననామాత్య పుత్రుఁడు నగుసింగయమంత్రి యాజవస్కంధము మొదల—

సీ. శ్రీవత్సగోత్రుండు శివభక్తియుక్తుఁ డా

పస్తంబనూత్రుఁ డపారగుణుండు

నేర్చూరిశాసనుం డెఱ్ఱాప్రెగడ

పుత్రుండు వీరన పుణ్యమూర్తి

కాత్మజుం డగునాదయామాత్యుఁకుఁ బోల

మాంబకు నందను లమితయశులు

కనుననామాత్యుండు ఘనుండు వీరనమంత్రి

సింగధీమణియు నంచిత గుణాధ్యు

లుద్భవించిరి తేజంబు లూర్జితముగ

సారిది మూర్తిత్రయంబన శుభ్రకీర్తి

బరఁగి రందులఁ గనువనప్రభువునకును

ముమ్మ డమ్మనుసాధ్వీ యిమ్ములను వెలసె.

క. ఆకసువయమంత్రికః బు

జ్యాకల్పశుభాంగి యుమ్మడమ్మ మము న్న

వ్యాకలచిత్తుల నిరువుర

శ్రీకరగుణగణలః బుణ్యశీలరః గాంచెక్.

అని తనవంశమును వర్ణించుకొనిన పద్యములోని శ్రీవత్సగోత్రత్వమును, శివభక్తియయ్యుండ ననువిశేషణముచే నాకర్షింపఁబడిన శంభుదాసత్వమును, ఎట్టావ్రెగడ యనునామమును, సరిపోవుచున్నవి గదా యని యాయెట్టావ్రెగడయే భారతారణ్యపర్వశేషము దెలిగించిన యెట్టావ్రెగడ యని భ్రాంతిపడుటయే కాని వేఱుగాదు. సింగనమంత్రి తెల్పినవంశావళిలో నెట్టావ్రెగడవంశమునందు పీఠన, ఆద్యై, కసువమంత్రి, సింగయమంత్రి యనువారు క్రమజనితపురుషులుగాఁ గనఁబడుచుండ. మనకవి తెల్పిన తనవంశావళిలోని యెట్టావ్రెగడ, మల్లన, యెట్టన, లింగన, మల్లన యనువారిక్రమము వైక్రమమునకుఁ గేవలము విరుద్ధముగాఁ గనఁబడుచున్నది. ఒకవేళ, ఎట్టావ్రెగడవంశమునందు భాగవత వృత్తస్కంధకర్తయైన దరువాత నీమల్లకవి తెల్పిన వంశావళిలోని మల్లన యెట్ట నాదులు పుట్టియుండిరేమో యని యెవ్వరయినను హాస్యాస్పద మయినయొక్కి చెప్పవచ్చును గాని, యిది యెట్టావ్రెగడయొక్క సువిదిత కాలమునకే హాని తెచ్చును. కావున నీ యెట్టావ్రెగడ లిద్దఱు వేర్వేరు అనియు, వీరికిఁ దోడు శ్రీవత్సగోత్రుఁడు, శివకృపాపాత్రుఁడు, కూచనమంత్రిపుత్రుఁడు, కొక్కోక కర్తయు నగునెట్టావ్రెగడ యింకొకఁడు గలఁ డనియు నెఱుంగునది. సింగన మంత్రి వంశకర్త యగునెట్టావ్రెగడయే కవిత్వయములోని యెట్టావ్రెగడయేని యతఁడు భారతారణ్యపర్వశేష రామాయణ హరివంశాదులను రచియించినట్లు సింగనమంత్రి భాగవతమున వ్రాసికొనకపోవునా! ఇంతయేల, భారతారణ్య హరివంశాదులను రచియించిన యెట్టావ్రెగడ నావంశకర్త యని మనమల్లన కవి ఘోషించుచుండఁగా నాతనియింటిపేరు చదల్వాడవా రగుటలో సంతయ మేమి? కాఁబట్టి సింగనమంత్రి భాగవతవృత్తస్కంధములోని వై పద్యమందలి 'ఏర్పూరికాసును' డను విశేషణమును బట్టి కవిత్వయములోని యెట్టావ్రెగడ

యింటిపేరు 'ఏర్పూరివా' రని భౌతిపడరా దనియు, నెట్టామ్రెగడలు పలు
వురు గల రనియు, సుప్రసిద్ధుఁ డగు నెట్టామ్రెగడ మనకవికి కృద్ధప్రపితామహుఁ
డనియు, నీతనియింటిపేరు చదల్పాడవా రనియు స్పష్టపడుచున్నది. సింగన
మంత్రి వంశకర్తయైన యెట్టామ్రెగడ గోలకొండదేశములోని నల్లగొండ మండ
లమునందలి యేర్పూరుగ్రామమున నుండువాఁడు. కవిశ్రయములోని యెట్టా
మ్రెగడ పాకనాటిదేశమువాఁడు. అతఁడు భారతారణ్యపర్వాంతమున—

నీ. భవ్యచరిత్రుఁ డాపస్తంబనూత్రుండు

శ్రీవత్సగోత్రుండు శివపదాబ్జ

సంతతధ్యానసంసక్తచిత్తుండు నూర

నార్యునకును బోతమాంబికకును

నందనుం డిలఁకాక నాఁటిలో నీలకం

శేఖరస్థానమై యెసకమెసఁగు

గుడ్లూరు నెలవుగ గుణగరిష్ఠత నొప్పు

ధన్యుండు ధర్మైకతత్పరాత్ముఁ

గీ. డెట్టనార్యుండు సకలలోకైకవిదితుఁ

డైననన్నయభట్టచహాకపీఠుఁ

సరససారస్వతాంశప్రశస్తి దన్నుఁ

జెందుటయు సాధుజనహర్ష సిద్ధిఁ గోరి.

అనుపద్యమునఁ దననివాసము గుడ్లూ రని వ్రాసికొనుటచే నప్పటి
కతఁడు గుడ్లూరు నందే యుండి పిదపఁ జదలువాడకుఁ జేరియుండుటచే నేత
ద్వంశ్యులకుఁ జదల్పాడవా రనుగృహానామము స్థిరపడి యుండు నని తోఁచు
చున్నది. కావుననే యితఁడు తననివాసము గుడ్లూ రని భారతములో వ్రాసి
కొనుట యెఱింగియుండియు మనకవి యాతనివర్ణించునందర్భమున “చదల్పా
డనిలయు నాదువంశకర్త” నని చెప్పియుండెను, కాఁబట్టి యెట్టామ్రెగడ యింటి
పేరు చదల్పాడవా రగుట నిర్వివాదాంశము. ఏర్పూరివా రనుట భౌతి
మూలకము ననాకరము నగును. ఇంక నీతని “చిన్నిమనుమఁ” డగు మనమల్లన
కవి కాలము నీక్రిందివిధముగాఁ దెలియఁ దగును.

—* కవికాలము *—

పూర్వోదాహృతపద్యములలో వల్లనముత్యత్రయం దాతయు సాళువ నరసింహరాజువలనను, గజపతివలనను గౌరవింపఁబడినారనుటయే యీతని కాలము తెలియుటకు ముఖ్యాధారముగా నున్నది. ఈసాళువ నరసింహరా జాంధ్రపద్య జైమినిభారతమునకుఁ గృతిపతి. డిండిమకవికృత సాళువాభ్యుదయ నామక సంస్కృతకావ్యమునకుఁ గృతినాయకుఁడు. ఆంధ్రవరాహపురాణకృతి పతి యగు తుళువనరసింహరాజునకుఁ బ్రభువు. ఈరా జించుమించుగాఁ గ్రీ. 1500 సంవత్సరపర్యంతము కర్ణాటరాజ్యము పాలించినట్లు శాసనములవలనఁ దెలియుచున్నది. ఈకాలమునఁ గర్ణాటరాజ్యములోని తూర్పుదేశములో స్వేచ్ఛారిసీపలోని యుదయగిరివఱకును గటకపురాధీశ్వరు లగుగజపతిరాజు లాక్రిమించుకొని యుండఁగా 1515 సంవత్సరప్రాంతమునఁ గృష్ణ దేవరాయలు, వారి నోడించి యాదేశము స్వాధీనముచేసికొనెను. దీనింబట్టి మల్లనకవితాత 1500 సంవత్సరప్రాంతమున జీవించియుండవచ్చు నని యూహింపవగును.

మఱియు, నీ కావ్యము కార్యేటినగరరా జగుతిరుమలరాజున కంకితము. ఈతిరుమలరాజు తండ్రి మాకరాజు. ఈమాకరాజుకొడు కగుతిరుమలరాజు కుమారుఁడు రాజ్యము నేయుచుండఁగాఁ గార్యేటినగరసంస్థానములోఁ జేరిన నారాయణవనగ్రామము నందలి కల్యాణమేకతేశ్వరస్వామికి 1544, 1545 శాకాబ్దములలోఁ గొందఱు భూమ్యుద్రిదానములు చేసినట్లు దేవాలయద్వార ములమీఁద రెండుశాసనము లున్నవి. 1545 వ శాకాబ్దము 1628 వ క్రైస్తవ వాబ్దమునకు సరిపడును. ఈసంవత్సరము మల్లనకవికుమారుని తరములోని దయి యుండు నని యూహించినచో మల్లనతాతకును వల్లనకుమారునకును 120 సంవత్సరముల యంతరముండును. తరమునకు 30 సంవత్సరములపై గాను, 40 సంవత్సరములలోపు గాను నయినది. ఇది యసంభావ్యముగాదు. ఈలెక్కనను బట్టి మల్లనకవి రమావమి 1585 వ క్రైస్తవవాబ్దమున నుండినట్లు చెప్పవచ్చును.

పరమయోగివిలాసకర్త యగుతిమ్మభూపాలుఁడు నీ కాలమువాఁడే. ఇతఁడు తా నలియరామరాజ తిరుమల మేకకూర్చుటకు భాగి నేయుండ ననియు,

గొండపేటి రాజ్యమును బాలించునపు డీగ్రంథమును రచించితి ననియు జెప్పికొనెను. ఈతని మేనమామ లగువైరాజులు కర్ణాటరాజ్యాధిపతి యగు సదాశివరాయలకు మంత్రిలుగా నుండిరి. 1565 లోఁ గర్ణాటలకును దురుష్కలకును తల్లికోటలో జరిగిన ఘోరయుద్ధములో రామరాజును వేంకటాద్రియు హతులైరి. మఱికొంతకాలమునకు సదాశివరాయలు చనిపోయి యంతటితోఁ దుళువవంశ మంతరింపఁగాఁ దిరుమలరాయలు కర్ణాటరాజ్యమునకు రా జయ్యెను. సదాశివరాయల కాలములో 1486 వ శాకాబ్దమునకు సరియగు రక్తాక్షి సంవత్సరమం దాషాఢశుద్ధ ౧౧ నాఁడు “శ్రీచున్మహామండలేశ్వర రామరాజు తిరుమలరాజయ్యదేవమహారాజులుంగారు” అప్పాపండితుఁ డనునాయనకుఁ గొండపేటిసీచులో భూదానముచేసి తామ్రశాసన మిచ్చి రనియు నాసంగతి “సిద్దిరాజు తిమ్మరాజయ్యవాఁకి” అనతిస్తేను ఆసిద్దిరాజు తిమ్మరాజయ్యవారు దానమును బరిపాలించినా” రనియుఁ గొండపేటి దిగువకోటలో నున్న గోపీనాథ స్వామి యాలయములో మధ్యపండపము నుత్తరద్వారము తూర్పుతాతిమీఁదఁ జెక్కుఁబడిన శాసనమువలనఁ దెలియుచున్నది. క్రైస్తవమానముచేఁ జై సంవత్సరము 1564 అగుచున్నది. ఇది తల్లికోటయుద్ధమునకుఁ బూర్వసంవత్సర మయినది. ఈకాలమునందే పరమయోగివిలాసము పుట్టిన దనికొనినచో దానికిని మన మింతకుము న్నేర్పఱచిన యావిప్రనారాయణచరిత్రకాలమునకును రమారమి 20 సంవత్సరముల యంతర ముండును.

ఇక వై జయంతీవిలాస మెపుడు పుట్టినదో చూతము. తమ్మయకవి తనవంశము వర్ణించుచుఁ జివర నిట్లు చెప్పెను.

చ. ఇనసమతేజు లాస్పపుల నెల్ల మహామృదుకాహి యేఁగనీ

యెనుబడినాల్గుదుగ్గముల నేలినయేలిక గోలకొండఁ ద

ద్వననగరస్థలిం గరణికం బొనరించెడుఁ దమ్మచుంత్రి యా

జనపతి రమ్మ పా మ్మనఁ బ్రజల్ జయవెట్ట గృహస్థు లా ననన్.

వైపద్యములో వర్ణింపఁబడిన తమ్మచుంత్రియే వై జయంతీవిలాసకర్త యని రావుబహదరు నీరేశలింగము పంతులుగా రభిప్రాయపడియున్నారు. దీని

వై పద్యములలో వర్ణింపబడిన వంశక్రమమును బట్టి చూడఁ బై యభిప్రాయము సరియైనది గానే తోచుచున్నది. కాని, పద్యములలోఁ బ్రథమపురుషప్రయోగమును, దాని తరువాత “అట్టివంశంబున మహోన్నతుండనై వివిధభోగంబు లనుభవించుచుండ” నను వచనంబును, బైపద్యమునందుఁ జేర్చొనఁబడిన తమ్మ మంత్రి కవికిఁ బూర్వఁ డేమో యనుసంశయము గలిగించుచున్నది. సుహమ్మడు శాహి యను గోలకొండనవాబు 1581-1611 క్రైస్తవ సంవత్సరముల నడుమ రాజ్యము చేసెను. ఇతని కాలమందు గోలకొండకుఁ గరణముగా నున్నతమ్మ మంత్రి వై జయంతీవిలాసగ్రంథకర్తయే యయినయెడల నాతఁడు 1600 సంవత్సరప్రాంతమున నుండె నని యూహింపవచ్చును.

వై చర్చంబట్టి తిమ్మభూపాలుఁడు క్రీ. 1564, మల్లనకవి 1585, తమ్మయకవి 1600 సంవత్సరములయందుండి రని తెలియుచున్నది. అనఁగాఁ గాంచె మించుమించుగా నీముగ్గురు సమకాలికులే యని తేలుచున్నది. 1600 ప్రాంతమున దుండిన తమ్మమంత్రి వై జయంతీవిలాసకర్తకుఁ దాత యని యూహించినచో నక్కవి యింకను 50, 60 సంవత్సరముల తరువాతివాఁ డని యెంచవచ్చును. మూఁడుగ్రంథములు చదివితూడఁగాఁ బరమయోగివిలాసమును మల్లనకవియు, విప్రనారాయణచరిత్రను దమ్మయకవియుఁ జదివియుండు రని యు, విప్రనారాయణ చరిత్రమునకు మెఱుంగుపెట్టినలె ననుతలంపుతోఁ దమ్మయ వై జయంతీవిలాసము రచియించె ననియు స్ఫురింపకపోదు.

—* మూలకథ *

పన్నిద్రణాశ్వాసు లనుభగవద్భక్తులలోఁ జేరిన తొండరడిప్పాడియా శ్వాసు (భక్తాంఘ్రిరేణువు) చిత్ర మీగ్రంథమున వర్ణింపబడినది. దీనిమూలకథ ద్రవిడభాషలోనిది. అదియే ప్రపన్నామృత మనుసంస్కృతగ్రంథమునకును మాతృక యయినట్లు తోచుచున్నది. తొండరడిప్పాడియాశ్వాసుచరిత్రము పరమయోగివిలాసము మూఁడవయాశ్వాసమున నున్నది. ఆకథను మాత్రమే గ్రహించి చదలువాడ మల్లనకవి విప్రనారాయణచరిత్ర మనియు, సారంగ తమ్మయ్య వై జయంతీవిలాస మనియుఁ బ్రబంధములు రచియించిరి. ఈమూఁడు గ్రంథముల పౌర్వాపర్య మిదివఱకే నిర్ణయింపబడినది.

ఈమూటియందు నీవద్యైవమ్యముగా మూలకథాసారము సమానము. ఎట్లనఁ—బోధదేశములలో మండగుడి యనుగ్రామమున నొకబ్రాహ్మణుఁడుండెను. అతనికి విప్రనారాయణుఁ డనుకొడుకు గలఁడు. అతఁడు సహజవైరాగ్యసంపన్నుఁడును భగవత్కైంకర్యతత్పరుఁడు నయి శ్రీరంగమున కేగి యచ్చటఁ బుష్పవన మొకటి నిర్మించికొని తూలదండలు గ్రుచ్చి నిత్యము శ్రీరంగనాథున కర్పించుచు మాధుకరవృత్తిచే దేహధారణయు చేయుచుండెను. ఇట్లుండ నొకనాఁడు వేశ్యాంగన లిద్దఱాదారిని బోవుచు నాబైష్ణవబ్రహ్మచారిని గని “యీతఁడు దృఢవైరాగ్యసంపన్నుఁ” డని యొకతెయు, “నెట్టివాఁడయిన వనితకు వశ్యుఁడు గాకపో” డని యొకతెయు వాదించుకొని వారిలో దేవదేవి యనునది “యీతనిఁ దప్పక కాముకునిఁ గావించెద” నని ప్రతిజ్ఞ యొనరించెను. వెంటనే యది తనభూషణములను ద్యజించి దాసరిసాని వేషమును బూని యాభూసురునిఁ జేరి “నీచమైన వేశ్యావృత్తికి రోసి వైరాగ్యముని నీసేవకై వచ్చితి” నని కపటవాక్యములు చెప్పి యాతని నమ్మించి యాతఁడు తనదాస్యమున కంగీకరింప నాతనికి సాహాయ్య మొనర్చుచు నందే యుండెను.

ఇట్లుండ నొకనాఁటిరాత్రి గొప్పగాలివాన విసరఁగాఁ, దనతోఁట యేమయినదో యని యవిప్రుఁడు తనపల్లకాల తలుపు తెఱచి చూచునంతలోఁ, జెంతనున్న యొకరానిచెట్టుక్రింద వడఁకుడ వడఁకుచు నిలిచియున్న దేవదేవి మెఱుపువేలుతురున నాతనికిఁ గనఁబడెను. అంత దయాద్రిహృదయుఁ డగు నతఁడు దానిని గుడిసెలోనికి రమ్మని పిలిచెను. అదియే సందు చేసికొని దేవదేవి లోపలఁ బ్రవేశించి తనజాణతనమున నాబ్రహ్మచారిచే మదనసామ్రాజ్య మేలించెను. పిదప దానితోఁ గూడి యతఁడు దానియింటికిఁ బోయి, రిక్తుఁ డగుటఁ గొంతకాలమునకు దానితల్లిచే నిల్లువెడలఁగొట్టఁబడి విచారించుచు దానిపంచనే పడియుండె. ఇట్లుండ, శ్రీరంగస్వామి తనభక్తునియందలి యనురాగమున శిష్యవేషముఁ బూని తనయాలయములొని బంగరుగిన్నె యొకటి తీసికొని వచ్చి విప్రనారాయణుఁడు పంపినట్లుగా వేశ్య కొసంగెను. పిదప

నదియు మరల నాతని రావించి ప్రేమించెను. అంత, మఱునాఁడు గుడిలోని స్వర్ణసాత్రము లేమిని బూజున లభికారికి విన్ననింప నాశ్చర్యము చిట్టచివరకుఁ జోళరాజు వఱకుఁ బోయెను. రాజభటులు దేవదేవీప్రసాదాయణులను బంగరగిన్నెతోఁ గూడ రాజునెదుటకుఁ దీసికొని వచ్చిరి. రాజును వారిరువురను గిన్నెవృత్తాంత సుడిగి తెలిసికొని, తుదకు విప్రుఁడే దొంగ యని నిశ్చయించి, దండనము విధింప నున్నంతలో శ్రీరంగనాథుఁడు ప్రత్యక్షమై యిది యంతయు విలాసార్థ మై తానుజేసిన పని యనియు, విప్రనారాయణుఁడు దోషి గాఁ డనియుఁ జెప్పి యంతర్ధాన మయ్యె.

—* కథాగచనము. *—

తిమ్మభూపాలుఁ డీకథను బెంచక భక్తిసప్రధానముగా స్వయమధురవై లిని వర్ణించెను. మల్లన తమ్మయ్య లిరువురును యథామతిగాఁ బెంచి శృంగారరసప్రధానముగాఁ బ్రబంధవై లిని గచియించిరి. వీరిలో మల్లనకవి కథాప్రారంభంబునఁ జోళదేశము, అందు నుండఁగూడి యనుగ్రామము, హరివనమాలికాంశ ముగ్రామమున నొకవైష్ణవప్రీతికి విప్రనారాయణుఁడై జన్మించుట, విష్ణుభక్తుం డగు నతఁడు కథకు రంగస్థల మయిన శ్రీరంగపురమును జేరుట, శ్రీరంగపురము, తత్రాంత మందలి కావేరీవీధిపంబున నొకపుష్పరామము నిర్మించుకొని యతఁడు నిత్యము పూలమాలికలు శ్రీరంగేశునకు సమర్పించుచుండుట యనునంశములను యథాక్రమముగా సందర్శించితంబుగ సగనముగా వర్ణించె. వైజయంతీవిలాసమందుఁగూడ నియ్యంశము లన్నియుఁ జక్కగా వివరింపఁబడినవి, గాని, చోళదేశమునకు బదులుగాఁగూడ శ్రీరంగపురమే ముందుగా వర్ణింపఁబడుటచే నివర్ణనము ద్విరుక్త మయినది. హరివనమాలికాంశమే విప్రనారాయణరూపంబున నుదయించె ననువిషయ మీరెఱియందును దుల్యమేయైనను, నారాయణుని పుష్పమాలికయే స్వయముగా భూమిపై నవతరింపఁదలంచి యొకవిప్రశ్రీగర్భమునఁ బ్రవేశించె నని యిందును, గొండొక వైష్ణవాంగన సంతానము లేక విచారించుచుండఁగా నామెకుఁ గలలో శ్రీహరి గన్పడి పూలదండ నిచ్చినట్లును దానిచే నామె గర్భము వాల్చినట్లును 'వైజయంతీ

విలాసంబునను గొంచెము భేదముగాఁ గన్పట్టుచున్నది. ఇక్కడకు మూలమైన ద్రవిడపురాణములూ నెట్లున్నవో కాని, వెక్కండ్ర విష్ణుభక్తులకథలను దెల్పు పరమయోగివిలాసమందుఁ గూడ—

ఉ. ఆపురియందు నొక్కవసుధామరముఖ్యునకుఁ జనించె బ

ద్యాపతిదాల్పునట్టి వనమాలికయంశమునం దనూజుఁడు ...

అని యుండుటచే వైజయంతీవిలాసంబున స్వప్నవృత్తాంత మశూచ్యముగాఁ గల్పింపఁబడిన దని చెప్పవచ్చును.

మఱియు—

చ. అనుచును సంతసించి లనదైన వినోదము చూపఁగోరి చ

క్రని దగు నిండుజవ్వని నొకానొకయచ్చరపూవుఁబోడిఁ జ

య్యన హృదయంబునం దలఁప నయ్యది సమ్మఖమందు నిల్చి వం

దన మొందింపఁ జూచి యెలనవ్వు గనుంగవ నంతురింపఁగన్.

అనునది యాదిగా నవ్యాజభక్తియుక్తం డగువిప్రనారాయణునిభక్తి కానందించి, శ్రీరంగేశుఁ డొకవినోదము సేయఁదలంచి, యొక యప్పరసను రప్పించి ‘నీవు భూలోకంబున వేశ్యవై జనింపు’ మని చెప్ప, నదియే యిందలికథానాయిక యగుదేవదేవియై పుట్టిఁట్లుగా నీక్రంథమున వర్ణింపఁబడినది. కథాంతంబున బంగరుగిన్నె దొంగిలించె ననెడి యపవాదమును దొలఁగించి శ్రీరంగస్వామి విప్రనారాయణుని రక్షించె ననెడి విషయంబునకుఁ బ్రధానబీజమై యొప్పెడి యాకల్పన మిందే కాక పరమయోగివిలాసంబునఁగూడ—

క. ఈరీతి ననుదినముఁ బు

ష్పారాధన సేయుచుండ నాత్మ నలగుచుక

శ్రీరంగవిభుఁడు సిద్ధము

నోరఁగు డొకచిట్టకపువ్వుదముఱొఱుతున్.

వ. అప్పవోవిలాసిని నొక్కతే రప్పించి ... నీవు నత్తకివై యుదయింపుము. అని కన్పట్టుచున్నది.

కథాసన్నివేశకాశలమం దీముగ్ధుకవులలోఁ దారతమ్యము నిరూపింప
వలసినచోఁ గొన్నిపట్లఁ దమ్యకవియే యధికుఁ డని చెప్పఁదగినను, ననేకప్రధాన
విషయంబుల వల్లనయే మే లనిపించుకొను నని మాయభిప్రాయము.

—* నాయకుఁడు *—

సవాజువై రాగ్యసంపన్నుఁడును, భగవదధీనమానసుఁడు నగుబ్రహ్మచా
రిని దేవదేవి విటునిఁగావించుపట్టే యీకథయందు రసయున కునికిపట్టు. తిమ్మ
భూపాలుఁ డీవిషయము నొకవిధముగాఁ దేల్చివై చెను, గాని, రసపోషణ
మంతగాఁ గానింపలేదు, విప్రనారాయణునిమన స్సౌకసంవత్సరమువఱకుఁ
జలింపకుండె నని నిరూపించి యాదృశదైర్యమును భేదించుటకై చీకటిలో
గాలివాన నుపాయముగాఁ గల్పించెను. ఇది యుచితముగానే యున్నదిగాని,
“చీకటు ల్విరియు టారసి మబ్బు తెఱంగుఁ జూడ” నాబ్రాహ్మణుఁడు గుడిసె
తలుపు తీసి చూచె నని చెప్పుటచేఁ దలుపు తెఱచిచూచుటకుఁ బ్రయోజన మం
తగా లేకపోయినది. ఇది కథలో ముఖ్యాంశ మగుటచే దీనికిఁ దగినహేతువుఁ
గల్పింపక పోవుట యొకటోపము, మఱియు, దేవదేవి యలంకరించుకొని
గుడిసెలోఁపలకుఁ బోఁగానే—

ఉ. ఇమ్మెయి నేఁగుదెంచిన మృగేతుణఁ గన్గొని చోద్య మందుచుం

గ్రమ్మట నోనితఁబిని సుగంధపటాభరణాదికంబు నీ

నెమ్మది కింపె నేఁడు

అని విప్రనారాయణుఁడే ముందుగాఁ బల్కరించె ననియు, సంతమాత్ర
ముననే యావేశ్య చనవుఁ గల్పించికొని,

ఉ. ఏమని దూఱుదాన నొకయేఁ డగుచున్నది నిన్నుఁజేరి యో

భూమిసుపర్వ తోఁటపనిపూనిక వేళనకాని యెప్పుడుం

బ్రేవును జేరవచ్చుట యభీష్టముఁ జెప్పుట మంచిచూపుచే

నా మొగముం గనుంగొనుట నవ్వుట గానమ యించుకేనియున్.

గీ, ఏను దక్కినట్టియింతులయట్లు కా

కకట ! యధికనే సమస్తవిడుడ !

పెక్కులేల యోధ్యులయిండు యింక ! విడంబ

నునుచు జేరి పట్టె నంఘ్రితలము.

ఇట్టావిప్రుని లోబఱచుకొనె ననియుఁ జెప్పటచే విప్రనారాయణుని దైర్యమునకుఁ గొఱత గలిగినది. అప్రయోజనముగాఁ దలుపు తెఱచి దేవదేవిని జూచి విప్రుడు లోపలకుఁ గర మృనుటయు, నక్కంత యట్లురా వేగమే దానితో సరససల్లాపము లాడుటయు నతండు తలుపు తెఱచుటకు ముందే యతనిచిత్తము దానివై దగులుకొనె నని నూచించుచున్నది. దానివలన నాయు కుని ధీరత్వము గొంత హాని గలిగినది.

ఇంతకుఁ బెంగూడ వైజయంతీవిలాసములూని నాయకుడు మిక్కిలి బేలగా వర్ణింపఁబడుటచే మొత్తముమీఁద విప్రనారాయణచరిత్రయందలి నాయకుడే యాచిత్ర్య చుత్రికమింపక యామూల్యగ్ర మొక్కరీతిగా వర్ణింపఁబడె ననుట నిక్కము. దేవదేవి దాసరిసానివేమంబునఁ బరిచర్య సేయవచ్చుటయు, దానివై రాగ్యమునకుఁ గారణంబుఁ బరీక్షించుటయు, దానిసపర్య సంగీకరించు టయు ననుకథాంశంబు లుభయత్ర సమానముగానే యున్నవి, గాని, యిందలి నాయకుడు దానిని వేఱుగా నొకపాదలో నుంచెను, గాని, వైజయంతీవిలాస మందు వలె దనపల్లఁగుదిరముననే యుంచుకొనలేదు. మఱియు, నిందు నాయక యొకసంవత్సరముగా సేనసేయుచున్న నాయకుడు రాతిగుండెతో నెప్పటికలనే వైరాగ్యధీరుడై యట్లే యుండెను, గాని, వైజయంతీవిలాస మందువలెఁ గొన్నిదినములకే దానిపరిచయమున మెత్తపడి దానిపరిచర్యకుఁ దాను బూతుకొన నారంభింపలేదు. మఱియు, నొక్కనాడు నడికిరేయి పెద్ద గాలియు వానయు రాఁగాఁ దనపుష్పవన మే మయినదో యని తలుపుతీసి చూచుచున్న యిందలి నాయకుడు, వానలోఁ దడియుచుఁ దన్నుఁ బిలుచు టకుఁగూడ జంకి రానిచెట్టు చాటున నిలువఁబడియున్న నాయకను మెఱుపుఁ గాంతిచేఁ జూచి విచారించి తనయింటిలోనికిఁ బిలిచి యిందుండు మని చెప్పిన

కథాభాగ మెంతయు స్వభావసిద్ధముగా సరసముగా నున్నది గాని, వైజయంతీవిలాసమందువలె వాన గురియుచుండఁగా నాయకుఁడు తనంతఁ దానే నాయకును బలాత్కరించెద నని తలచినట్లు గాఁ జెప్పఁబడియుండలేదు.

ఈసందర్భమున నిందు నాయకును బిలిచినతరువాతఁగూడ నాయకుఁడు సెప్పినమాటలుచు, వైజయంతీవిలాసములో వాననెపంబున నాయకును బిలువఁ దలఁచికొనుచుఁ దనలో నాయకుఁ డనుకొనినమాటలును నాయకాచిత్యనిర్ణయంబునకు నిదర్శనములు గాఁగల వని యిం దుదాహరించుచున్నాము.

సీ. తడికాళ్ళతోఁ ద్రొక్కిదవునుమీ యిదె కుశా

స్తరణ మాత్మధ్యానసచయ చయ్యె

నెడలేదు వేట్టవ లిటుగమ్ము ముట్టెదు

గనుక ప్రాతసాన్నినమునకు వలయుఁ

బీతంబుపైఁ దీగ్ధ పెరుమాళ్ళు వేంచేసి

యున్నవా రపచార మోసరిల్లు

నెట్టినాగము పట్టి బుట్టిలోఁ దులసిని

జతనంబు భానువాసరము తేపు

గీ. పల్ల మామూల వలిపిరి చల్లు నిచట

నుతీయు నీచాయ నిద్రమై నుందు నిచట

మహిత రామానుజోదీగ్ధమాణ భావ్య

ముఖబహుగ్రంథసామీప్యమునకుఁ జనకు.

విప్రనారా.

ఉ. వారిజపత్రసేత్ర నిటు వాననెపంబున నింటిలోనికిం

శేరగఁ బిల్చి నాతలఁపుఁ జెప్పినఁ జేకొనకుండినక బలా

త్కారము దోషమంచుఁ బలుకం బరభామిని గాదు చెంతకుం

జేరినమీఁదఁ గుక్కుటము నేయు నుపాయముఁజేయు టొప్పుగున్.

వైజయంతీ.

వైజయంతీవిలాసములోని నాయకుఁడు దేవదేవిని లోపలకుఁ బిలిచి గానే ముందుగాఁ దనమనోరథమును వానిడిచి తెలుప సమ్మాయలాడి కొంత

బింకమునూపి యాతని నలయించి చిట్టచివర కియ్యకొనియెను. వేశ్యాసాహచర్యమువలన లోకాపవాదమును బ్రహ్మదమును గలుగునని భయపడుటచేతనే యందలి నాయకుని మనసు పదిలముగా దని స్పష్టపడుచున్నది. కావుననే యతఁడత్యల్పకాలముననే కాముకుఁ డయ్యె. నాయకయు నెట్లయిన నతని వశపఱచుకొనుటకే యత్నించుచుండె. ఇట్టిరువురకు సమావేశాసక్తి సిద్ధమై యుండ గాలివాననెపమును గల్పించుట కంతగా నవసరము గానరాదు. దీనివలన నాయక ప్రాధేధీరయు, నాయకుఁ డధీరుఁడు నైనట్లు తెలియవచ్చుచున్నది. సహజమైన రాగ్యసంపన్నున కధీరత యనుగుణము గాదు. నాయకుని ధీరునిగా వర్ణించినచో నాయకలక్షణము పోషింపఁబడుటయే కాక, యట్టివానిని వశపఱచుకొనిన నాయకప్రాధికు గూడ నతిశయించును. మల్లనకవి యీసందర్భమున కందము దెచ్చెను. ఎట్లనఁగా:—

విప్రనారాయణచక్రత్రనాయకుఁడు గాలివాననాఁటిరాత్రి తోఁటుగతిఁ జూచుటకై తలుపు తెఱచి మెఱుపు వెలుతురున దేవదేవిని జూచువఱకు నీసంపత్సరములూను నాతనిదైర్య మినుమంతయుఁ జింపలేదు. అట్టిదృఢదైర్యమును భేదించుటకు సాధారణోపాయము చాలదు గానఁ, గవి గాలివానను మెఱుపును గల్పించెను. చిన్నచీకటిలో మెఱుపు మెఱియుటచే దేవదేవిసౌందర్యమునకు మెఱుఁగుపెట్టిన ట్లయ్యెను. అక్షణముననే నాయకుని హృదయము నందు మనోజాస్త్రమున కించుక యవకాశము గలిగెను, కాని, యాబ్రహ్మచారి యది యెఱుంగఁడు. కావుననే నాయక పర్లకాలలోనికి వచ్చినపుడు గూడ మున్నవ్రాసినట్లుగా దానిని దూరముగానుండ నియమించెను. కాని, దేవదేవి యంతకంటె సమయములే దని తలంచి—

శ్లో. గోపవధూసనాథపదకోకనదద్వయభక్తియుక్త యో

తాపసవర్య యీచలికతంబున నిద్దురరాదు విష్ణుగా

థాపదలీలం గడపెదం దగుప్రాద్దని విన్నవించి యా

లాపము నేసి కోకిలకలధ్వని యెంతయు వింతసేయఁగన్.

మ. తలరుంబోడి నొడంగి. మాధవుడు రాధంగూడి క్రీడించుగా
 ధలు కుబ్జం గయికొన్న వార్తలును సత్యావాంఛ లీడేర్పు ను
 ద్దులు నాభీరవఘాటులందుఁ గలపొందుకై రుక్మిణీదేవివై
 చెలిమిం గ్రొన్నయిచ్చులాగు వినిపించె న్నాథురీవైఖరిన్.

వ. ఇవ్వినంబున శృంగారప్రధానంబు లగుకథాప్రసంగంబులం నొంత యభిము
 ఖుఁజేసి కలకయగు పైద్యంబున నున్న యతనిఁ జేరంజని.

చ. పడఁతుక తేనె లుట్టిపడఁ బల్కెను మానికులావతంస యిం
 పడఁగ మాగ్ధవంబునెల వయ్యెడు నీచరణంబు లొత్తెదక
 బడలినవార లిందనుకఁ బాదులు ద్రవ్యయుఁ గారె మెత్తియున్
 మడవలు వీర్చియం బిదప మార్చియుఁ గాలువ లేర్పరించియున్.

అని యిట్లుగా నతని కనురాగ నుంతురింపఁజేసి యాతని సమీపించి,
 పాదసంవాహనంబున కంగీకరింపఁజేసి, తుద కతని మనోజాస్త్రంబుల కిరవు
 గావించె.

దీనివలన నాయకుడు సహజముగా కీరుఁ డనియు, నాయక సహ
 వాస మొకసంవత్సరమువఱకు నతనిపై గృహమును జలింపఁజేయలేకపోయిన దనియు,
 గాలివానలో నాయకను మెఱుపు వెలుతురునఁ జూచినపుడే రాగ మావిప్రుని
 హృదయమును స్పృశించి, శృంగారగీతాశ్రవణంబున నాశ్రయించి, పాదసంవా
 హనంబునఁ బ్రవ్వరిల్లి య ని పైద్యమును నిర్మూలము చేసిన దనియుఁ దేలుచు
 న్నిది. మదనుడు విప్రనారాయణుని హృదయదుర్గమును సంవత్సరము ముట్టడి
 వైచి యేమియుఁ జేయఁజాలక, యంత దైవసంకల్పమున నొక్కయదను
 కుదుర నది సందుచేసికొని చీకటిలో విద్యుత్కాంతిచే దేవదేవిని జూపుట,
 యాసుందరిచే బాటలు పాడించుట, పాదము లొత్తించుట యనుమాఁడు
 వాఁడియమృత నొకటిమీఁద నొకటి ప్రయోగించి దైర్యప్రాకారమును భగ్న
 ముగావించి హృదయదుర్గము నాక్రమించుకొనెను.

అంతకాలము సుగమిత మయినదై ధ్య మొక్కగడియఁగఁ జెడిపోయె ననుట స్వభావసిద్ధము గా వని కొందఱకుఁ దోచవచ్చును, గాని, యది సరి గాదు. కలకాలము జాగ్రూకులుగా నున్నపురుషులు దైవవశమున భ్రష్టులగుట యసాధారణమని చెప్పినఁ జెప్పవచ్చును, గాని, యది స్వభావవిరుద్ధము గాదు. స్వాభావికము నసాధారణము నయినవస్తువే కావ్యయోగ్యము. ఈకారణములఁ బట్టి కథాసన్నివేశమందును, నాయకచరిత్రాచిత్రమునందును మల్లనకృతియే యుత్తమమని తేలుచున్నది.

—* నాయిక *—

జితేంద్రియుఁ డగు నివ్విప్రుని వశపఱచికొనుట యశక్యమనుకలంపుతో మధురవాణికిని, ఎట్లయిన నితని విటునిఁ జేయవచ్చు ననెడియూహతో దేవదేవికి నేదో యొకవిధముగాఁ బందెయు జరగె ననుట యీరెండుగ్రంథములయందును గనబడుచున్నది. కాని, యీపన్నిదముయొక్క యుద్దేశమున కనుగుణముగా నిందలి నాయిక యొకసంవత్సర సుతిక్షేపఁపడి, యేల యూరక లేనిపోని కష్టము తెచ్చిపెట్టుకొంటి నని విచారించి, తుద కెట్లో తనప్రతిజ్ఞ సెఱవేర్చికొనినట్లుగా వై జయంతీవిలాసనాయిక ప్రతిజ్ఞానిర్వహణమునకుఁ గ్లేశపడినట్లే కానరాదు. కాని, వై జయంతీవిలాసనాయికవలె నిందలి నాయిక హావభావాదిశృంగారచేష్టలచే నాయకుని మనసు కరంగించుటకై యెడనెడ విశేషించి యత్నించినట్లును గానరాదు.

—* అమానుషకార్యములు. *—

శ్రీరంగనాథుఁడు విినోదార్థమై మోక్షకామి యగు విప్రనారాయణుని గామిగాఁ జేయఁదలంచి దేవదేవిని జన్మింపఁ జేసెననియు, సంవత్సరముపఱకు నది యేమియుఁ జేయలేమిని జూచి తానే గాలివాన కల్పించె ననియు, తానే శివ్యరూపము దాల్చి బంగారుగిన్నె దేవదేవి కిచ్చె ననియు నిట్లు మూఁడుస్థలములయందు దమానుషకార్యములు కల్పింపఁబడినవి. వీనిలో మూఁడ

హరి యవశ్యకభాంశమేకావున నుండవలసినదియే; కాని, తక్కిన రెండు సనాపశ్య కము లగుటయేకాక రసభంగకరములుగాఁగూడఁ గన్పట్టుచున్నవి. పరమభాగవతోత్తముఁడు నియమభ్రష్టఁ డగుటకు భగవత్ప్రేరణము దక్క వేటొందు. కారణము దగ దని యాయుపపత్తులు గల్పింపఁబడి యుండును. ఇట్టికల్పనలు పురాణములందనేకములుగలవు. కాని, కావ్యములయందవి యంద మియవు. నీతారాములు లక్ష్మీనారాయణావతారము లని తొలుత నొకచోటఁ జెప్పినను, బిడప రామాయణమందెల్ల వాల్మీకి వారిని మానవులనుగానే వర్ణించెను; కాని, యధ్యాత్మరామాయణమందువలె నడుగడుగునకు వారు లక్ష్మీనారాయణు లని ప్రశంసింపలేదు. కావుననే, వాల్మీకిరామాయణము కావ్యమైనది. సాధారణముగా నాయుకానాయకులు తోడిమానవులుగా నుండినఁగాని చదువరులకు వారిచరిత్రమును దెలిసికొనుటయు దాసక్తియుఁ గుతూహలమును గలుగవు. దివ్యపురుషులచరిత్రములు వర్ణించునపుడు గూడ వారిని మర్త్యసమానుల నుగా వర్ణించుటయే యుచిత మగుచున్న దని విదితమే. ఎంతటి దృఢచిత్తుఁడైనను గాలవశమునఁ బ్రమాదవశుఁడు కావచ్చు ననునదియే విప్రనారాయణ చరిత్రములోని సారాంశము. విప్రనారాయణుఁడు కాముకుఁ డగుట దైవప్రేరణమువలనఁ గలిగినది గాని, యతనిభైరవము చెడుటవలనఁ గాదని చెప్పట ప్రధానకథోద్దేశమునకు భంగము గలిగించుచున్నది.

—* వర్ణనములు. *

పరమయోగివిలాసములఁ హృద్యము లగువర్ణనములు గొన్ని గలవు గాని, భక్తిరసము ప్రధాన మగుటచేతను, గభ విస్తరింపఁబడకపోవుటచేతను వర్ణన లం దంతగా లేవు. తమ్యయకవి దేవదేవి విప్రనారాయణునిఁ జేగుట, వేళ్ళాన్పత్తి, విప్రనారాయణుని వంచించుట, నాయకశృంగారచేష్టలు మొదలగువానిని మిక్కిలి సరసముగా వర్ణించెను, గాని, కొన్నిచోట్ల సందర్భాచిత్యమునకు విరుద్ధముగా వర్ణనములు పెంచెను. నాయకుని వర్ణించినపిదప గ్రీష్మర్తు వర్ణనమునకుఁ బూర్వము వసంతవర్ణనము గావింపఁబడినది. ఇది నిష్ప్రయోజనము. మల్లన దీనిని విస్మరించెను. దేవదేవిమధురవాణులు రాజసభనుండి యిం

టికిఁ బోవుచు విప్రనారాయణుఁ డున్నచోటికి వచ్చిరని చెప్పనపుడు మల్లన నాలుగు పంక్తులలో నిమిడ్చిన రాజసభావర్ణనమునకుఁ దమ్మయకవి యైదాని పద్యములు వినియోగించెను. ఇదియు నప్రస్తుతమే. మఱియు, దేవదేవి నాయ కునియొద్దకు వచ్చి తనవృత్తాంత చుంతయుఁ దెల్పుసందర్భమును మల్లనకవి తొమ్మిదిపద్యములతో హృద్యముగా వర్ణించియుండఁగాఁ దమ్మయకవి దానిని బెంచి ముప్పదిపద్యములు చెప్పెను. దేవదేవి తన వైరాగ్యమును విస్మయపఱచు టకు వేశ్యావృత్తిని నిందించుట యుచితమే, గాని, తమ్మయకవి చేయించినట్లతి మాత్రగా నిందించుట యుచితము గాదు. నాయకునిఁ గవయుతటి వస్త్రవిసర్జనము గావించిన నాయకను తమ్మయకవి వర్ణించినవర్ణన జుగుప్సాకరముగా నున్నది. మల్లనకవి యీసందర్భమును మిక్కిలి గుత్తముగా వర్ణించెను.

—* హాస్యరసము. *—

మల్లనకవి హాస్యరసమునుగూడ సమయోచితముగా నందందుఁ బ్రయోగించెను. దేవదేవి వైరాగ్యోపన్యాసముచేసి, తనమాటల నాబ్రహ్మచారి విత్వసించి తన్నుఁ గుశలప్రశ్న మడుగఁగా నది “చిక్కె దమ్మ!” డని సంతసించి నట్లును, దేవదేవి పళ్లకాలలోనికి వచ్చినపుడు దానిసంపర్కము తన కెక్కడఁ గలుగునో యనుభీతిచే “తడికాళ్ళతోఁ ద్రొక్కెదవునుమీ...” యనునట్లును జెప్పినవర్ణనములు నవ్వు పుట్టింపకపోవు. నాయక వెంట వేశ్యావాటికకుఁ బోవునపుడు తన వస్తువు లన్నియుఁ బాటవైచి, దానిబట్టల మోచుకొని పోవుచున్న నాయకుని వర్ణన మెట్టివారివైనఁ గడు పుబ్బ నవ్వొంపక పోదు. విటకఁ టకివేషము, దానిమాటలు, దానికృత్యములును దెల్పుభాగమును జదువునపుడు హాస్యముతోఁగూడ వేశ్యాసాంగత్యము నందలితోత కన్నులకుఁ గట్టికట్టు తెలియకపోదు. క్రిరంగస్వామి బంగరుగిన్నె తెచ్చి తలుపు తీయు మని పిలిచినపుడు విప్రనారాయణుఁడే వచ్చినాఁ డనికొని విటకంటకి యన్నమాట లాహూయా విష్ణువునకుఁగూడ నవ్వుగలిగించుట యచ్చెరువు గాదు. ఇట్లే యీభాగమంతయు సరసముగా హాస్యశృంగారముగా వర్ణింపఁబడినది. తమ్మయకవియు నీ పట్టున హాస్యరసపోషణము గావించెను, గాని, కొన్నితావుల హద్దు మీఁకెను.

వేళ్ళలు తొలుత విప్రనారాయణునిఁ జూచినసందర్భమునఁ దమ్మ
యకవి—

సీ. ప్రతిమాసవపనముండిత మైనమస్తుంబు
పెడతలఁ దూలాడుపిల్లసిగయుఁ
దులసి నెత్తన్నితూసల గొప్పపేరులు
విపులరంధ్రము లైనవ్రేలుఁజెవులు
నడువీధి గల నిల్వనామంబుపట్టెలు
శోభితం బగుతిరుమార్గ రేఖ
పెన్నులిత్రాటఁ గీల్కొన్న కాపీనంబు
వితతంపు నీర్కావివేష్టవలును
గలిగి పద్మాసనఘఁ డై కన్ను మోడ్చి
భగవదారాధనైకతత్పరతనున్
క్రీమదప్టాక్షురీచుఁత్రచింతనాప
రాయణుండైన విప్రనారాయణుండు.

అని వర్ణించెను. ఈవర్ణనము కొంతవఱకు స్వభావోక్తియే యైనను, యా
పము హాస్యాస్పదముగా వర్ణింపఁబడినది. ఈసందర్భమున విప్రనారాయణుని
గౌరవాస్పఘఁ డగుభగవద్భక్తునిఁగా వర్ణింపవలయును గాని, హాస్యాస్పదునిఁ
గా వర్ణించుట యనుచితము. ఈవర్ణనమే మల్లనకవి ప్రాశముగాను సమయో
చితముగాను గావించె నని సర్వాదయులు తలంపకపోరు. అని యె ట్లనః—

సీ. తొగఁతొనిలోకందు దిగజాతె ననఁగ మొ
గమ్మున బవిగడ్డమ్ము మెఱయ
నుదయాద్రిశిఖరంబు తుద భానుబింబంబు
సాటి నొడలఁ గావిశాటి మెఱయ
బొనుల నెన్నడిమిపద్మము దళంబులరేఖ
రహిఁజూపు నూర్ధ్వపుండ్రంబు నిగుడ

లోనిడి హరిభక్తి మైని ముద్రించెనా

శంఖచక్రములు భుజములఁ జెలఁగఁ

ద్రిపథగాభావ మొకచోటఁ దెలుపుచున్న

త్రిదశనదివోలె నటుత జన్నిదము దనరఁ

బూర్ణతరుమూలజలకుంభముల గణించు

సరణితోడుత మాధవస్మరణ మమర.

మల్లనవర్ణించిన—

క. నామములు దీర్చి తులసీ

దామంబులు వైచి బేలతనమునఁ దగునీ

సాములె కారా మగువల

బాములఁ బడువారు వేషభావల గుఱుతే ?

అనుపద్యముకంటె దమ్యకవి చెప్పిన—

క. ఇటువం టయ్యలె కారా

చిటుకు మనక యుండ సంజచీకటివేళక

ఘటచేటివిటు లై యి

క్రృతుకంబునఁ దిరుగువారు కంజదళాక్షి !

అనుపద్యమే సరసముగా నున్నది. కాని, దేవదేవి యోగినీవేషము వేసి కొని విప్రనారాయణునిఁ జేరినపు డాతని—

క. అమృగువ గనుంగొనియెక

ముమృరముగఁ బట్టెనామములు మై నెల్లం

గ్రమ్మికొన నుట్టిఁ బెట్టిన

గుమ్మడి కాయయును బోలెఁ గూర్చున్నతనిక.

అని పరిహాసించినపద్యముకంటె మల్లనకవి చెప్పిన యీక్రిందిపద్యమే సరసముగా నున్నది.

చ. ననిచినగుజ్జుమానికెలనం దగుగండపుమానికొమ్మలం
 బెనఁగొనియున్న మల్లికలపెక్కువ గన్గొని నీళ్ళగట్టి సం
 జనితకుతూహలాంతురము శాఖలువాఱఁగ వచ్చుచున్నయ
 మ్మునికులసార్వభౌముని ముముక్షువరేణ్య మహానుభావునికె.

దేవదేవి దాసరిసానివేషము, విప్రనారాయణుఁడు దేవదేవిని వెంబ
 డించుటయు నిందు నందును గొంచె మెచ్చుతక్కువగా సమానముగానే సరస
 ముగా వర్ణింపఁబడినవి. కాని, విటకంటకి విప్రనారాయణుని దూషించునంద
 ర్భమునఁ దమ్మకవి చెప్పిన—

“నీపట్టెతిరుమణి నీతిగుచూర్ణంబు గణికకు వెండిబంగారు లగు నె”

అనుపద్యముం బోలినపద్య మిందుఁ గనరాదు. అవిటకంటకియే తన
 గొప్ప చెప్పికొనునందర్భమున మల్లనకవి చెప్పిన—

“కడుబట్టతలల మోకాళ్లను ముడిపెట్ట నేనేర్తు మతియును నేనెనేర్తు”

అనుపద్యముం బోలినపద్య మందును గానరాదు. ఇట్లే పరిశీలింపఁగా
 నేవో కొన్ని మెఱుంగులు, కొన్ని లోపములు నిందు నందును గానవచ్చును గాని
 మొత్తముమీఁదఁ బరిశీలింపఁగాఁ దమ్మకవికంటె మల్లనకవియే యాచిత్యమున
 కెక్కువ పాటు పడె ననుట నిశ్చయము.

ఒకటేకథ గలిగినరెండుగ్రంథముల నొకదానితో నొకటి పోల్చి పరిశీ
 లించునపు డిట్లే యేవో కొన్ని తారతమ్యములు కనుపట్టక పోవు. ఈదిక్ష్వాత్రం
 బగువిమర్శన మైనను బ్రాచీన మయ్య నవీనముగాఁ దలయెత్తుచున్న యీవిప్ర
 నారాయణచరిత్రయందలి సారస్వమును లోకమునకుఁ దెలుపుటకొఱకే, కాని,
 యిదివఱకే లోకములలో నుప్రసిద్ధ మైన వై జయంతీవిలాసంబునఁ గొఱంతులు
 గల వని తెలుపుటకుఁ గాదు.

—* కవిత్యము. *

ఈకవి ప్రబంధపరమేశ్వర భిరుదాంకితుఁ డగునెఱ్ఱావెగడవంశములొని
 వాఁడయినందుల కీతని కవిత్య మా పేరు నిలువఁబెట్టుటకుఁ దగినట్లుగా సరసజన

గంజకంబుగా లలితశైలిచే నిరర్గళధారచే నొప్పుచున్న దనుటకంటె వేఱుగా వివరింప నక్కఱ లేదు. ఆంధ్రకవులు సామాన్యముగా వాడినవేకాక యిందుఁ గొన్ని క్రొత్తకల్పనలు గూడఁ గలవు. ఇందుల కొక్కయదాహరణము.

ఉ. ఎల్లజనుల్ పయోయహభవేశ్వరవిష్ణునయాత్ముడైనవాఁ
డల్లవికర్తనుం డనుచు నాడుదు రాతఁడు గాఁడు నేననూ
తెల్ల మటంచు లోకులకుఁ దెల్పినరీతిని జెంద్రునందు రా
గిల్లెను మేనివై బొడుపుఁగెంపును బాఁడిమముం గళంకమున్.

కథ లోకప్రసిద్ధ మగుటచే దీనిని దీనియందలి వర్ణనాదికమునుగూర్చి విస్తరించి వ్రాయ నక్కఱలేదు కాని, యీకవి యితరశృంగార ప్రబంధకర్తలు కొందఱుం బలె నిందు గుహ్యోతిగుహ్యోపయవర్ణనాదికమును జుగుప్సాకరవర్ణనములను జేసియుండలే దనుటయు, నీతని కవిత్యము నిర్దుష్టమై ప్రామాణికము గాఁ దగియున్న దనుటయు నిందలి విశేషాంశము లని సంతసింపఁదగును.

—* గ్రంథముద్రణవిశేషములు. *—

ఈగ్రంథము ప్రతి యొక్కటియే పరిమిత్తునకు లభించినది. దొరికిన ప్రతి యొకనను నడుమనడుమఁ గొంచెము శిథిలమై యున్నది. సాధ్య మైనంతవఱకాయా క్ష్తప్తభాగములను లేఖనదుష్టభాగములను సవరించి ముద్రించుటకై ప్రయత్న మొనరించితిమి. అం దందుఁ గుండలీకరణము చేయఁబడిన పదవర్ణవాక్యములు సందర్భానుసారముగాఁ బూరించితిమి. కవియభిప్రాయ మేమియుఁ దెలియని భాగములను జుక్కలు పొడిచి విడిచిపెట్టితిమి. మఱి కొన్ని తప్పు పాఠము లను మూలమున సవరించి యాయపపాఠములను మాతృకలో నున్నట్లుగా నడుగు భాగమునఁ జూపితిమి. మాతృకలో లేనియర్థానుస్వార శకటరేఖముల నిందుఁ జేర్చితిమి. కేవలలేఖనదోషములు సవరించుటతప్ప పాఠము దిద్దలేదు.

ఎ ట్లయిన చెండవప్రతి సంపాదించవలయు నని యెంతో యత్నించితిమి. కాని, మాప్రయత్నము సెఱవేఱ దయ్యె. మల్లనకవి యెంతో శ్రమపడి

లోకోపకారకముగా రచించిన యీ గ్రంథముయొక్క జీవన మీ యొకప్రతి
తోనే యుండుటచేతను, నిదియు మిక్కిలి శిథిలావస్థకు వచ్చుచుండుటచేతను,
వాంఛభావ కలంకారము గాదగిన యీ కావ్యమును ముందుగా నెట్లయిన
ముద్రించుటయే మంచి దని యట్లు గావించినారము. ప్రథమముద్రణ మగుటను,
బ్రతి యొక్కటియే యగుటను సంభవించిన ముద్రణలోపములను మన్నింప
విద్వల్లొకమును వేడుకొనుచున్నారము. మఱియుఁ జిరకాల మీప్రతిని సంత
క్షించి మాపరివర్తన కొసంగిన చిత్తూరుజిల్లా పెద్దతిప్పసముద్ర గ్రామనివాసు
లగు మ. రా. తాళ్లంకి వేంకటపతి గారి కెంతయుఁ గృతజ్ఞులము.

ఇట్లు, గ్రంథప్రకాశకులు,

జయంతి రామయ్య.

మల్లాది సూర్యనారాయణశాస్త్రి.

ద్వితీయము ద్రణపీఠిక.

విప్రనారాయణచరిత్ర మాండ్రసాహిత్యపరిషత్ ప్రచురణములలో మొదటిది. నేటికిరువదిమూడేండ్లక్రిందట వెలువడినది. ఇన్నియేండ్ల కయిన ద్వితీయముద్రణభాగ్య మింద్రణమునకు లభించినందులకు భాషాభిమానులు సంతసింపవలసియున్నది.

ఈగ్రంథమునకు మాతృక యొక్కటియే చిక్కినది. అదియైనది బరిష్త్కార్యాలయమున “మేనేజ్”రగు శ్రీ కొత్తపల్లి సూర్యరావుగారి మూలముననే. చిత్తూరుజిల్లా పెద్దతిప్పసముద్రగ్రామనివాసులు శ్రీయుత తాళంకి పేంకటపతిగా రొసంగిన తాళీదళసంపుటములలో నిది గలదు. తల, తోకయు లేక, చెల్లాచెదుగాఁ బడియున్న తాళీదళసంపుటములలో నిమిడి యున్న యీ గ్రంథమును గుఱివించి గ్రంథభాగము నేర్చి కూర్చిన సూర్యరావుగారికిని, బరిష్త్తువారికిని నాండ్రలోక మొత్తయేని గృతజ్ఞతఁ జూపఁదగును. వారు కనిపెట్టకున్న సీగ్రంథమింకను గాలగర్భమున నడఁగి యుండెడిదియే.

ఈగ్రంథమును దొలుత ముద్రించినపుడు, పైని వివరించిన తాటియాకుల పుస్తకము ననుసరించి వ్రాయఁబడిన వ్రాతపుస్తకమే యాధారమైనది. వ్రాతప్రతి నచ్చునకు సిద్ధము చేసినపుడు మాతృకకు విరుద్ధము లగు పాఠము లనేకములు ప్రమాదమున దొరలినవి. ద్వితీయముద్రణమున నీపాఠము లెంతయో శ్రద్ధతో మూలతాళప్రశస్తసంపుటముతో సంప్రతింపఁబడి సరిచేయఁబడినవి. చూడుడు—

“చాతురీరీతి వేర్వేరు సంగ్రహించి
వనిత యొక జీనిపావడ వాని మీఁద
మునుగువడఁజుట్టి పైలకముద్రఁబెట్టి
యొరులుగనకుండ నలదిక్కులరసి చూచి.”

ద్వితీయముద్రణమున.

“ముసుగుడఁజుట్టి వైలక్కుముద్రఁబెట్టి” 2-87.

తొలికూర్పునఁ గల “వైలక్కుముద్ర” కెంతయర్థము లేదో మలికూర్పునఁ గల “వైలక్కుముద్ర” కెంతయర్థము గలదు. కథాసందర్భము ననుసరించి దేవదేవి విలువగల తనవస్తువులను దనవిగా గుర్తించుటకును, దొంగలబాధ లేకుండుటకును లక్కుముద్రవేసి యుంచినది. నేడు విలువగలవస్తువుల నొకచో దాచినపుడును బైకిఁ బంపునపుడును, “లక్కుసీలు” చేయు నాచారముగలదు. నాడును గలదు.

“క్రోశ్చనయిచ్చులాగు వినిపించె న్మాధుర్యవైఖరిన్”

ద్వితీయముద్రణమున-

“క్రోశ్చనయిచ్చులాగు వినిపించెన్” 3-82.

కథాసందర్భము పారిజాతప్రసూనము నొసఁగుట గావున ద్వితీయముద్రణపుఁ బాఠము సరియైనది.

“మఱియు దొరకిన” 4-3.

“మఱియు దొంకెన” — ద్వితీయముద్రణము = దొంకెన.

“ఆమహాబ్రహ్మచారి. 4-82. “ఆదిమబ్రహ్మచారి.”

ఇచ్చట శ్రీమహావిష్ణువుంగూర్చినప్రసంగము గావున నాతఁడు వామ నావతారమున బ్రహ్మచారిగావున నాదిమబ్రహ్మచారియను పాఠము శ్రేష్ఠము.

ప్రథమముద్రణములో.

ఇందీవరసేత్ర—2-42

చకోరసేత్ర—3-7

వికచోత్పలసేత్ర—4-8

ద్వితీయముద్రణములో.

ఇందీవరసేత్రి

చకోరసేత్రి

వికచోత్పలసేత్రి

ఇందీవరసేత్ర మొదలగు శబ్దములు మూలమునఁ గమలసేత్రి, జలరుహ సేత్రి, యిత్యాదిగా నీకారాంతరూపములు గలవు. ఇవి యపాఞిసీయ స్త్రీలింగ

రూపములైనను బ్రాచీనాంధ్రభాషాసంప్రదాయము ననుసరించి సాధువులే.
ప్రాచీనశాసనములలో (సోమలదేవి దాక్షారామశాసనము మున్నగువానిలో)
నేత్రరూపములే గలవు.

చిన్నన్నద్విపద పరమయోగినిలాసములలో:—

“తోయజదళనేత్ర తోయధిపుత్ర!”

అని యనుప్రాసమునఁగలదు. ఈశబ్ద మపశబ్ద మని కాఁబోలున బరిష్కర్తలు ప్రశ్నార్థకచిహ్నము నుంచినారు. చూడు ౧ పుట.

రెండవప్రతి దొరకమిఁ గొన్నిపాఠము లిప్పటికిని నట్లే విడువఁబడినవి. పరిశీలింప నీద్వితీయముద్రణము మొదటిదానికంటెఁ జాల సిద్ధుఁడ మని చెప్పనొప్పును.

—: కవివంశాదికము. :—

ఆంధ్రవాఙ్మయమునఁ గవిత్రయములోని వాఁ డని ప్రఖ్యాతిఁ జెందిన యెఱ్ఱాఁమెఁగడ వంశములోనివాఁ డగు మల్లనకవి దీనిని రచించినాఁడు. మల్లన ఆర్యేలనియోగిబ్రాహ్మణుఁడు. శ్రీవత్సగోత్రుఁడు. శైవాచారసంపన్నుఁడు. లింగనకుఁ గామాక్షికిని బుత్రుఁడు. (1-17) ఈతఁడు తనవంశక్రమమును దశమతాతనుండి యిట్లు వర్ణించియున్నాఁడు.

మల్లన-
|
ఎఱ్ఱన-
|
లింగన-కామాక్షి..
|
మల్లన-గ్రంథకర్త.

గ్రంథమున నెఱ్ఱాఁమెఁగడనుండి వంశక్రమమును దెలుపక యాతనిం దన వంశకర్తగాఁ దెలిపినాఁడు. (1-18) ఆవంశములోని వాఁడ నని నూచించుటకు “చిన్నిమనుచుండ” నని వ్రాసికొనినాఁడు. (1-12)

మఱియు నెఱ్ఱాఁవెగడ తనగురువుగా, నృసింహపురాణ హరివంశకృతు లలోఁ బ్రస్తుతించిన శంకరస్వామిని—

“మామ కాన్వయ దేశికస్వామి యైన, శంకరస్వామి సంయమిశ్వరుభజింతు”

అని ప్రత్యేకముగా నాశంకరస్వామిని మల్లన కృత్యవతరణికయందుఁ బ్రశంసించినాఁడు. ఎఱ్ఱాఁవెగడ యందలి భక్తిగౌరవములు చూపుటకు నాశ్వా సాంత్యగద్యములయందు నెఱ్ఱాఁవెగడగద్యలయందువలె “శ్రీశంకరస్వామి సం యమిశ్వరచరణసర్వోపహాధ్యానాంత సౌందర్యస్య” అని మొదలిడినాఁడు.

మైని గ్రంథస్థవిషయములఁ బరిశీలింపఁ గవిశ్రయములోని యెఱ్ఱాఁవెగడ మల్లనకవికిఁ బూర్వుడని మనకుఁ దెలియుచున్నది. మల్లనకవి క్రీ. శ. 1600 వ సంవత్సరప్రాంతమువాఁడును, ఎఱ్ఱాఁవెగడ క్రీ. శ. 1360 సంవత్సరప్రాంతము వాఁడు నగుట మైవిషయముననే స్థిరపడుచున్నది. గ్రంథావతారిక యందు (1-21) “ఎఱ్ఱాఁవెగడ మనుమఁడ వనఘుఁడవు నీవు మల్లనసుకపి” యనుచో నచ్చటి సందర్భముననుసరించి యెఱ్ఱాఁవెగడ యాతనితాత యైన యెఱ్ఱాఁవెగడ గాని ప్రబంధపరమేశ్వరుఁ డగు నెఱ్ఱాఁవెగడ కాఁడు, కావున నీతఁడు ప్రబంధ పరమేశ్వరునికి సాక్షాత్పితృఁడు గాక యాతని వంశములోనివాఁ డని మనకు స్పష్టముగఁ దెలియుచున్నది. మల్లన గద్యయందు, “శ్రీకాళహస్తీశ్వరదయా సహాయ” అని చెప్పకొని యుండుటచే నాతఁడు శ్రీకాళహస్తీ నివాసుఁ డని యూహింపఁదగి యున్నది.

మల్లన యింటిపేరు చదలువాడవారు. కావున నాతని వంశకర్త యగు నెఱ్ఱాఁవెగడ యింటిపేరు గూడఁ జదలువాడవారని యీగ్రంథములననే తెలి యవచ్చుచున్నది. భారతారణ్యపర్వశేషమున నెఱ్ఱాఁవెగడ తనకుఁ బాకనాఁ టిలోని నీలకంఠేశ్వరస్థాన మైన గుడ్లూరు నివాస మని చెప్పకొనినను మొదట గుడ్లూరునందుండి యా వెనుక గుడ్లూరునకు సమీపమున నుండు చదల్వాడ యందు స్థిరనివాస మేర్పఱిచికొని యుండును. కావున, మల్లన, “చదల్వాడ నిలయు నాదువంశకర్త” అని చెప్పినాఁడు. ప్రసిద్ధులగు నాంధ్రకవులు చదలు

వాడ యెట్టాప్రెగడ యని వాడినారు. కవిసార్వభౌముఁ డగు శ్రీనాథుని శిష్యుఁడును బావమఱుఁదియు నగు దగ్గుపల్లి దుగ్గవ తన నాసికతోపాఖ్యానమున “చెదలువాడ యెట్టుయకవిశ్రేష్ఠఁ గొలుతు” ననియు, సుత్తరనారసింహ పురాణావతారికయందు పాగిభట్టుమారుఁడు రాఘవమనీషి “నారసింహ పురాణపారస్థ్యభౌగంబు చెదలువాడెట్టుయ మొదలుసేయ” ననియు నెట్టాప్రెగడను బ్రశంసించినారు. అయినను బరివత్తువా నీగ్రంథమును బ్రకటించిన తరువాతనే యెట్టాప్రెగడయింటిపేరు చదలువాడవారని స్పష్టముగఁ దెలియవచ్చినది. వీరేశలింగముపంతులుగారు తాము కవులచరిత్రము ప్రథమభాగపుఁ బునర్ముద్రణమున నీవిప్రనారాయణచరిత్రము ననుసరించియే యెట్టునయింటిపేరు చెదలువాడవారని వ్రాసియున్నారు. భాషావాఙ్మయవిమర్శకు లీతరువాత నీగ్రంథము ననుసరించియే యెట్టాప్రెగడ యింటిపేరు చెదలువాడవారని వ్రాసియున్నారు.

“చదలువాడకు,” “చెదలువాడ” యని రూపములు తాళపత్రగ్రంథములయందుఁ గానఁబడుచున్నవి పరిశీలింప ‘చెదలువాడ’ యను రూపముఁ గూడఁ బ్రాచీ కవిప్రయోగముల ననుసరించి సాఘవే యగును. దగ్గుపల్లి దుగ్గవ “చెదలువాడ యెట్టుయకవిశ్రేష్ఠ” అను పద్యపాద మీపఱి మదాహరించినాఁడను. మఱియుఁ గుమారభారతి రామలింగకవి యుద్భటారాధ్యచరిత్రమున “చెదలువాటిపుర శ్రీరఘూద్వహభుజాస్తంభరక్షణవిధానంభృతంబు”-

అని చెప్పియున్నాఁడు. రెంటియందును ‘చెదలువాడ’ యను రూపము మూర్ఖరాని యతిస్థానమున నిబద్ధమై యుండుటచే నీరూపముకూడఁ గ్రాహ్యమే. కాని యీనాడును పదునొకొండేండ్ల క్రిందట కీర్తిశేషులైన ప్రసిద్ధపండితులు చెదలువాడ సుందరరామకృష్ణిగారు తాము రచించిన అదిత్యస్తవమునఁ దమగృహనామమును “ఖవాటాన్వయేన” అని సంస్కృతీకరించినారు. పండిపాడునకు “కోలాచల” మనినట్లు “నడిమింటి”కి “హధ్యమందిర”మని “చిలుక మట్టికి” “శుకచట” మనినట్లులు “చదలువాడకు” “ఖవాట” మని వారు వాడినారు. అట్లునుఁ జదలువాడ యని యుండఁ దగును. ఖచవలు, వాటిక=

వాడ, యను వ్యుత్పత్తి ననుసరించినచో రెండురూపములును గ్రాహ్యములే యగుచున్నవి.

—: కవికాలము. :—

మల్లనకవి యీగ్రంథమును సాళువమాకరాజు కుమారుడు తిరుమల రాజున కంకితముగా రచించి యున్నాఁడు. సాళువవంశీయులు ప్రస్తుతము చిత్తూరుజిల్లా యందలి కార్వేటిగరసంస్థానమును బరిపాలించినరాజులు. ఈ సాళువ యనునామము తొలుత బిరుదముగా నేర్పడి యావెనుక గృహనామముగా మఱిసిది. కర్ణాటాధీశులగు విజయనగరరాజులలో సాళువ నరసింహ రాజువలన నీబిరుదము వీరికి సంక్రమించినట్లు తెలియుచున్నది. విజయనగరసాళువ వంశమునకు సంబంధించిన “మేదినిమీసరగండ” “ధరణీవరాహ” “చాణూర మల్ల” “కళాసాళువ” మున్నగు బిరుదము లీవంశీయుల కున్నట్లు విప్రనారాయణచరిత్రమువలననే తెలియుచున్నది. మఱియు “కర్ణాటాధీశదత్తోత్కట వినిధమణీభూషణముల” కాంతి యాస్థానము నిండిట్లు మల్లన వర్ణించుటచే నీబిరుదము సాళువనరసింహరాజుప్రసాదితమేయని యూహింపవచ్చును.

విప్రనారాయణచరిత్రరచనమునాటి కీసాళువరాజులు కార్వేటిగరమునకుఁ జేరువనున్న నారాయణవనమును బరిపాలించుచుండిరి. ఈనారాయణవనమునందు, కల్యాణవేంకటేశ్వరస్వామివారి యాలయమున, మైగోపురముమీఁది యొక శాసనమువలన నునకు విప్రనారాయణ చరిత్రకృతిపతి యగు తిరుమల రాజుకాలమును గృతీకర్త యగు మల్లనకాలమును స్పష్టముగఁ దెలియుచున్నవి. ఈశాసనము శాకాబ్దములు ౧౫౪౮ అనఁగా క్రీ. శ. 1622 సంవత్సరమునాఁ టిది.¹ కావున క్రీ. శ. 1600 సంవత్సరప్రాంతమున మల్లనకవి యున్నవాఁడని స్పష్టమే.

ఈకృతిరచనమునాటికి, కార్వేటిగర మింకను నిర్మింపబడలేదు. కార్వేటిగరనిర్మాణము తొలుత వేంకటపెరుమాళ్లరాజు కాలమునఁ బ్రారంభింపబడి వెనుకఁ గార్వేటిరాజు కాలమునఁ బూర్తిగావింపబడినది. కార్వేటి

రాజు కుమారుడు కనకరాజునకు ఋగ్వేదికవి వేంకటాచలపతికవి తనచంపూ రామాయణమును గృతియొసంగినాడు. విప్రనారాయణచరిత్రమున సాళువరాజుల వంశక్రమము చక్కగాఁ దెలియవచ్చుచున్నది. వంశక్రమమును జూడఁ దగును.

ఇంతవఱకు నీగ్రంథము కార్యేటినగర చరిత్రకారుల దృష్టిపథమునఁ బడ లేను. ఈయవతారిక చరిత్రాత్మకముగాఁ బరిశీలింపఁ దగియున్నది. ఈరాజు లందఱును భాసాపాఠకులు. ఇందు లక్ష్మీపతిరాజు సంవరణచరిత్రమును జెప్పించుకొనినట్లు మల్లన చెప్పియున్నాఁడు. ఈకృతి యిపుడు లభించుట లేదు. ఇదియు మల్లనకృతమే కావచ్చును.

మల్లన తనగ్రంథమునఁ దాను ద్వీపదరుక్మాంగదచరిత్రమును గవించినట్లు (1-21) చెప్పకొనినాడు. ఈకృతి మనకుఁ బూర్తిగ లభింపలేదుగాని యిం దలి రెండుపాదములు, అప్పకవి, తనయప్పకవీయమునఁ దృతీయాశ్వాసమున నుదాహరించినాడు.

“శ్రీకరగుణసాంద్ర చిరయశోయంద్ర
యాకారచంద్ర రామయభాస్కరేంద్ర”

ఇది రామయభాస్కరునికిఁ గృతిగాఁ జెప్పినట్లు మైని ద్వీపపాదము వలనఁ దెలియవచ్చును. ఈరామయభాస్కరుడు మల్లనకాలమునఁ బ్రఖ్యాతిం జెందినవాడు. ఈశండును ముందు నేనుదాహరించిన శాసనమునఁ బేర్కొనఁబడియున్నాడు.

అప్పకవి క్రీ. శ. 1656 సంవత్సరప్రాంతమువాఁడుగావున మల్లన 1600 సంవత్సర ప్రాంతమువాఁడు గావునను అప్పకవి యుదాహరించిన గ్రంథము మల్లనకవికృతమే యని యూహింపఁదగి యున్నది.

విప్రనారాయణచరిత్ర మైవాశ్వాసముల ప్రబంధము. గ్రంథపాతము లచ్చటచ్చట నున్నను ముద్రితగ్రంథమున 463 గద్యపద్యములు గలవు. గ్రంథ పాతములైనను కర్ణనభాగమందేగాని కథాసరణి కడ్డుతగులు ఘట్టములు లేవు. ఇందు పల్లిత మైన కథ తొండరడిప్పాడియాశ్వా రను విప్రనారాయణుని చరి

త్రము. ఈతొండరడిప్పొడిపదవ్యుత్పత్తిని వైజయంతీమిలాసకారుఁ డిట్లు చెప్పినాఁడు.

“భక్తులకుఁ దొండ రంగ్రుశబ్దమున కడియు
రేణునకుఁ బొడి యనియు నీరీతి ద్రవిడ
భాషఁ బరఁగుటఁ జేసి తద్భాష జనము
లతనిఁ దొండరడిప్పొడి యఁగ్రడు భవని. (1-35)

ఈతొండరడిప్పొడియాశ్వాసను ద్రవిడనామమునకు భక్తాఁగ్రురేణువని సంస్కృతము.

వైష్ణవసంప్రదాయమునఁ బన్నిద్దతాశ్వాసు లనియు, దివ్యనూరు లనియు నిత్యనూరు లనియును నెన్నికను గన్న భక్తులలోఁ దొండరడిప్పొడియాశ్వా సొకరు. “ఆశ్వాసు” అను పదమునకు “ప్రభువు, లేక, రక్షించువాఁడు” అని యర్థము. విశిష్టాద్వైతమతసంప్రదాయ ప్రచుర్రకు లగు శ్రీరామానుజులకుఁ బూర్వ మీయాశ్వాసులు వైష్ణవభక్తిని నెలకొల్పినవారు. ఈయాశ్వాసులును ద్రవిడదేశోత్పన్ను లగుటచే వారి ద్రావిడాశ్వాసులులను సంస్కృతాభిధానముల నేక్కింద వివరించుచున్నాఁడను.

సంస్కృతము.

1. భూతయోగి—
2. సారయోగి—
3. మహాయోగి—
4. భక్తిసారయోగి—
5. శరణోపయతి—
6. మధురకవి—
7. కులశేఖరాశ్వాసు—
8. విష్ణుచిత్తుఁడు—
9. గోదాదేవి—
10. భక్తాఁగ్రురేణువు—
11. పరకాళయతి—
12. యోగివాసయతి—

ద్రవిడము.

- పూదత్తాశ్వాసు
పోయిగైయాశ్వాసు
పేయాశ్వాసు
తిరుమలీశాశ్వాసు
నమ్మాశ్వాసు

పెరియాశ్వాసు
అండాళ్
తొండరడిప్పొడియాశ్వాసు
తిరుమంగైయాశ్వాసు
తిరుప్పావొశ్వాసు

వీరిలో మధురకవి, కులశేఖరులకు ద్రావిడనామములు లేవు. ఈయాశ్వా రులు శ్రీ. శ. 5 వ శతాబ్దమునుండి 10 వ శతాబ్దము వఱకు విలసిల్లి యుండి రని చరిత్రకారులు నిర్ణయించినారు.

ఆంధ్రవాఙ్మయమున నీయాశ్వుల చరిత్రములో విప్రనారాయణుని కథ యొక్కటి పండితపామరసమాదరణీయ మై యున్నది. కేవలప్రబంధరీతిని గాక నాటకములయందును, నేటి “టాక్సీ” ప్రదర్శనములయందును నీకథ ప్రసిద్ధిజెందుటయే లోకమున నిదియెంత ప్రచారములొనికి వచ్చినదియుఁ దెలుపుచున్నది.

ఈపన్నిద్దఱాశ్వుల చరిత్రములను దెలుపు గ్రంథములలో ‘నిశ్యసూరి చరిత్ర’ మను సంస్కృతగ్రంథము ప్రాచీనము. ఈగ్రంథకర్త శ్రీరామానుజుల సమకాలికుఁడు. రెండవది, గురుపరంపరాప్రభావము. ఇది సంస్కృతద్రావిడ మిత్రముగు మణిప్రవాళకైలిని రచియింపఁబడినది. గ్రంథరచనకాలము, 14-వ శతాబ్ది. పిమ్మటది మనవాళ మహామునిరచిత మగు “ఉపదేశరత్నమాల” యను సంస్కృతనామముగల ద్రావిడభాషాగ్రంథము. ఇదియు శ్రీ. శ. 14-వ శతాబ్దిని రచియింపఁబడినది. దీనితరువాతిది ప్రపన్నామృత మను ప్రఖ్యాతి జెందిన మఱియొక సంస్కృతగ్రంథము. ఇది 1554-1614 వఱకుఁ బాలించిన వేంకటపతిరాయల కాలమున రచితమైనది.

ఆంధ్రవాఙ్మయమున నీయాశ్వులచరిత్రములు పరమయోగివిలాస మను పేరఁ బరఁగుచున్నవి. వీనిలో మొదటిది- తాళ్లపాక చిన్నన్నకృత మగు పరమయోగివిలాసము ద్వీపదకావ్యము- చిన్నన్న విజయనగరరాజులలో సదాశివరాయల కాలమువాఁడగుటచే, శ్రీ. శ. 1545 వ సంవత్సరప్రాంతమువాఁడు. కావున ద్వీపదపరమయోగివిలాస మా కాలమునాఁటిది. విప్రనారాయణుని కథ యాద్వీపదకావ్యమున నాల్గవయాశ్వాసమునఁ గలదు.

రెండవది సిద్ధిరాజు తిమ్మరాజకృత మగు పద్యకావ్యము. తిమ్మరాజు, అలియరామరాయని మేనల్లుఁడు. ఈతఁడు శ్రీ. శ. 1564 వ సంవత్సరప్రాంతములఁ గొండవీటిని బరిపాలించినవాఁడు కావున, చిన్నన్నద్వీపదకావ్యమును

జూచి పద్యకావ్యముగా రచించియున్నాడు. ఇందు విప్రనారాయణుని కథ తృతీయాశ్వాసమున 180-309 పద్యమువఱకుఁ గలదు.

ఈకథను బ్రత్యేకప్రబంధములుగా రచించినవారిలో మన మల్లనకవి తొలివాఁడు. తరువాత నీకథను వైజయంతీవిలాస మనుపేర రసవత్ప్రబంధముగా సారంగు తమ్మయకవి రచించినాఁడు. ఈతఁడు క్రీ. శ. 1581-1611 వఱకు గోలకొండయందు రాజ్యముచేసిన మహమ్మదుకామా కాలములొనివాఁడు కావున, మల్లనకవికిఁ గొంచెము తరువాతివాఁ డని యూహింపఁదగును.

ఇదియుంగాక పిదుగు వేంకటకవి యనునాతఁడు దీనిని మూఁడాశ్వాసముల ప్రబంధముగా రచించియున్నాఁడు. కవి యధునాతనుఁడు. గ్రంథము ద్రితము. తంజావూరు సరస్వతీమహాల పుస్తకభాండాగారములో నున్నది.

వైని వివరించిన మూలగ్రంథములయు నాంధ్రగ్రంథములయుఁ బౌర్వా షర్యవిచారము చేయఁగా మల్లనకవి చిన్నన్నకృత మగు పరమయోగివిలాసము ననుసరించెనని స్పష్టమగుచున్నది. మల్లన తిమ్మరాజకృతమగు పద్యకావ్యమును జూచిన ట్లి రెండుగ్రంథములను జదువఁగా గోచరించుటలేదు. వైజయంతీవిలాసకారుఁడు వై మూఁడుగ్రంథములను జదివినట్లు గ్రంథమునందలి యాయాసందర్భములఁ జేసినవూర్పులు చెప్పచున్నవి.

మఱియు నీకథకు మూలభూతము లగు గ్రంథములలోఁ బ్రపన్నామృత మను సంస్కృతగ్రంథమును మల్లనకవి చూడనేలేదని చెప్పనొప్పును. ప్రపన్నామృతగ్రంథకర్త వేంకటపతిరాయల కాలమువాఁడు కావున మన మల్లనకు సమకాలీనుఁడుగాని కొంచెము వెనుకవాఁడుగాని కావచ్చును. ప్రపన్నామృతమున నీకథ 93-94 ఆధ్యాయములలోఁ గలదు. దానిని మల్లనకవిగ్రంథముతోఁ బోల్చి చదివినపుడు మల్లన దాని ననుసరింప లేదని స్పష్టముగాఁ గానవచ్చినది. వైజయంతీవిలాసకారుఁడు ప్రపన్నామృతము నాధారముగాఁ జేసికొని తనగ్రంథమునఁ గొన్నివూర్పులు కావించె నని రెండుగ్రంథములను జదివినవారికిఁ దోచును. ద్విపదపరమయోగివిలాసమునఁ జిన్నన్న తాను సంస్కృతగ్రంథమగు దివ్యనారాయణాశ్రమ గాక ద్రావిడగ్రంథమును జూచి రచించినట్లు-

“పనుపడ ద్రవిడప్రబంధంబుఁ జూచి,
తెనుఁగున రచియింపు ద్విపదరూపమున”

అని శ్రీవేంకటేశ్వరుఁడు తన కావతి యిచ్చినట్లు చెప్పియున్నాఁడు, కావున, నాంధ్రకథారచనములోఁ జిన్నన్న కథనమే ప్రమాణ మని యెన్నఁదగును. వైజయంతీవిలాసమున విప్రనారాయణచరిత్రమున నీవిషయము చక్కఁగ నెఱుకపడును గావున దాని నిట వివరించెదను.

విప్రనారాయణచరిత్రము.

వైజయంతీవిలాసము.

1. చోళ దేశము-చుండంగుడి యందు విప్రనారాయణుఁడు జన్మించుట.	1. శ్రీరంగపుర వర్ణనము. అ.దు విప్రనారాయణుని జననము.
2. ఇందు మూలమునకు విరుద్ధమని వల్లన వసంతర్తువర్ణనముఁ జేయలేదు.	2. వసంతర్తుకువర్ణనము.
3. దేవదేవిచరిత్రము. వేసవి వర్ణనము.	3. వేసవివర్ణనము. దేవదేవిచరిత్రము.
4. దేవదేవియు మధురవాణియు, విప్రనారాయణుఁడు తమ్ము లెక్కనే యక క్రేగంటనైనఁ జూడలేదని యతనిపైఁ బంతము వేసికొనుట.	4. దేవదేవివిప్రనారాయణునకుమ్రొక్కినను నాతఁడువారిని లెక్కనే యకుండుట.
5. దేవదేవియు, విప్రనారాయణుఁడును వేర్వేరు కుటీరముల యందుండుట.	5. దేవదేవియు విప్రనారాయణుఁడు నొకకుటీరముననే నివసించుట.
6. విప్రనారాయణుఁడు దేవదేవీసమాగమమున ధీరనాయకుఁడుగా వర్ణింపఁబడుట.	6. విప్రనారాయణుఁడే తొలుత దేవదేవీసమాగమమును గాంక్షించుట.
7. శ్రీరంగనాథుఁడు బ్రహ్మచారియై వచ్చినపుడు తనపేరు కాంతోపయంతుఁడని చెప్పుట.	7. శ్రీరంగనాథుడు తనపేరు రంగనాథుఁడని తెలుపుట.

8. విప్రనారాయణునిభక్తి సహజమై రాగ్యముల వర్ణనము. అతని ప్రా
బోధకీస్తుతి, శ్రీమాలికారచనము. ప్రసంగము నిందులేవు.

కథాభాగమున మల్లనకవికృతగ్రంథమునందుఁ గల మైభేదము లన్నియుఁ జిన్నన్నపరమయోగివిలాసముననే యుండుటయు, తిమ్మరాజుగ్రంథముకూడ నొకటి రెండు చోటులఁ దక్కఁ దక్కినవానియందు మైజయంతివిలాసము ననుసరించి యుండుటయుఁ జూడ నల్లన చిన్నన్నపరమయోగివిలాసకథనే మైకొని ప్రత్యేకముగఁ బద్యకావ్యముగా రచించె నని నిర్ధారంపఁ దగి యున్నది.

మల్లన కథారచనమున విప్రనారాయణుని సహజభక్తివై రాగ్యములు దృఢచిత్తమును దొలినుండి చివరవఱకును జక్కగఁ బ్రదర్శించి పాత్రపోషణము గావించినవాఁడు. ప్రథమాశ్వాసమున నాల్గియుదు పద్యములలో నీతనివై రాగ్యము వర్ణించి యాశ్వాసముఁ బూర్తి గావించినవాఁడు. ద్వితీయాశ్వాసమున, విప్రనారాయణుండు శ్రీరంగనాథుని శ్రీమకుటాంతరీపమునఁ బువ్వులతోఁ తును నిర్మించుసమయమున నాతనిభక్తిని-

సీ. లుబ్ధకాద్భుతసిత స్తభ్రోమాకృతిఁ

దలపోయుచును నేల త్రవ్విత్రవ్వి

సింధుగర్వహంక్రికంధరారిధ్యాన

కలితుండై కట్టలు కట్టికట్టి

యంద మొందఁ గలిందనందినీభేదికిఁ

దెలుచుచుఁ గాలువల్ దీర్చితిర్చి

చక్రిత్రిక్రమవిక్రమక్రీడలు

గొనియాడుచును మళ్లు గొలిచికొలిచి

మిఱు పల్లంబు లెల్లను మెలపుతోడ

సరసి నాలుగుమూలలుఁ జదునుగాఁగ

నేర్పుతో నాలవాలంబు లేర్పరించి

తమిని నానాఁటికిని వాని తతియెఱింగి. (2-21)

ఇందు శ్రీమహావిష్ణువు వరాహ, శ్రీరామ, పరశురామ, వామనావతారములు నూచింపఁబడినవి. మఱియు, నేలత్రవ్వట, కట్టలు గట్టుట, కాలువలు తీర్చుట, మళ్లు గొలుచుట, మున్నగు నారామనిర్మాణవిశేషములు భగవంతుని లీలలుగా నెఱింగి యాతనికి నిండాభక్తిపరతచే నేవఁజేయఁబూనిన విప్రనారాయణుని భక్తి ద్యోతక మగుచున్నది. విప్రనారాయణుని దృఢచిత్తము, గాలి వానసచయమున నట్టక నడురేయి నాకుటింటియందు నెలజవ్వనపు బోగముచాన నిలిచిన సమయమున వాతఁడు చెప్పిన “సీ తడికాల్లతోఁ ద్రొక్కెదవుమూయిదె కుశాస్త్రాణ మౌత్మధ్యానసమయమయ్యె” (8-77) అను మాటవలన నాతని చిత్తమప్పటివఱకు నొకించుక యేని జలింపలే దని తెలియుచున్నది. సహజవైరాగ్యసంపన్నుఁడు, పరనాశపరాజ్ఞుఁడు గావుననే తాను బడుపుట్టించినవి చెప్పకొనినను దేవదేవీదాస్యమున కంగీకరించినవాఁడు. మఱియు నొకసంకల్పనరమున్ను దేవదేవి యతనిని వంచుపలేక నగుచుండు నాతని హృదయపటుత్వమును దెల్పుచున్నది. వైజయంతీవిలాసకారుఁడు, విప్రనారాయణుఁడు దేవదేవికిఁ దొలుతఁ దన మనోరథమును నూచించినట్లు వర్ణించి యాతని శీలమును భంగముచేసినాఁడు.

శృంగారరసవర్ణనమైనను, మల్లన, తన్మయ్యవలెను, గొందఱు దాక్షిణాత్యకవులవలెను మిక్కిలిగాఁ గావింపక యొత్తయు నుచితముగా నొనర్చినాఁడు. దేవదేవీసమాగమఘట్టమున సుభోగశృంగారము, వైజయంతీవిలాసమున నత్మ్యుత్కటముగాఁ గావింపఁబడినది. వేశ్యమాత విప్రనారాయణుని నిల్లు వెడలఁగొట్టు సమయమున నాతని విరహోవృద్ధుల తమ్మయకవి, దేవదేవి శృంగారచేష్టలను దలపోసి గళితదైర్యుఁడైనట్లు వర్ణించినాఁడు. మల్లన నాయకుని శీలము ననుసరించి ‘మన్మథశరావిధమానసుఁ’ డయ్యెననిమాత్రమే వర్ణించినాఁడు. మల్లనకవి విప్రనారాయణుని కృతులను శ్రీమాలికను, ప్రాబోధకీస్తుతిని పేర్కొనినాఁడు. ఇవి వైష్ణవులు నిత్యానుసంధానము చేయుదురు. ఈరెండింటియందు

భక్తిరస ముట్టిపడుచుండును. వైజయంతీవిలాసమున నీవిషయమే తెలుపబడి యుండలేదు. ఈరీతి మల్లన గావించిన పాత్రపోషణ మెంతయు బ్రశంస్యమై యున్నది.

మల్లనకవి సరసచుగు కవితాధార గలవాఁడు, ప్రబంధపరమేశ్వరుని వంశములొనివాఁడై యాపేరు నిలుపుకొనఁదగిన ప్రతిభాసంపత్తి గలవాఁడు. మల్లనకృతు లితరము లేవియు నునకు లభింపకపోయినను నాతనికవితావైద్యమును, బ్రకటించుట కీవిప్రనారాయణచరిత్ర మొక్కటియే చాలాను. ఆంధ్ర ప్రబంధములలో బెద్దనాధ్యుని మనుచరిత్రమునం దీతని కథికాదరమున్నట్లు ద్వితీయాశ్వాసమున శ్రీరంగపురవర్ణనమున “స్వాశోచివచునుసంభవంబును, బోలె వరూఢినీప్రధానంబును” అని ప్రత్యేకముగ జేర్చానినాఁడు.

“సీ. బుద్ధీద్రియక్షోభములకుఁ బెట్టనికోట” అను పద్యము ననుసరించి మల్లన- “అనుక్షుమారుణంబువకుఁ బెట్టనికోట” అని (1-81) వైరాయమును వర్ణించినాఁడు. భారతమున నలొపాఖ్యానములొని “నలదమయతు లిద్దఱు మనఃప్రభవానలదన్యాహునలై” యను పద్యమువలె “సెలతయుఁ దాను సంయమి తమి నివసారింఁచె: గవేకన్యకాపులినకలంబునందు” అను (2-92) పద్యమున వర్ణించినాఁడు.

మఱియు మల్లన ద్వితీయాశ్వాసమున శ్రీరంగపురవర్ణనమున నశ్వములను “లలితోత్సాహములై...నిచ్చలు కావ్యంబులనం జెలంకుఁ బురి నానానేయ గంధర్వముల్ (2-8) అని వర్ణించినాఁడు.

కావ్యములను, కవిరాజశిఖానుణి నన్నెచోడుండు “మదనాగ్రంబును బోలెఁ గాలవలదా మాతెందులేకుద్ధతిన్. అని గజముతోడను-

కవిలోకబ్రహ్మ మెదపాటి సోమనాథుండు- రథముతోడను, సాయ్యముగా వర్ణించినారు. కావున, నిది నూతనముగాదు.

ఈరీతి నొందుచెందు పట్టుల ననుకరణము లున్నను నవూర్వకల్పనము లేందు లేకపోలేదు.

చంద్రవర్ణనము—

౪. ఎల్లజనుల్ పయోయహభవేశ్వరవిష్ణుమయాత్ముఁడైనవాఁ
డెల్లవికర్తృనం డనుచు నాడుదు రాతఁడు గాఁడునేనూ
తెల్ల మటుంచు లోకులకుఁ దెల్పినరీతిని జంద్రునందు రా
గిల్లెను మేనిపైఁ బొడుపుఁగెంపును బొండిమముం గళంకమున్. (3-84)

విప్రనారాయణచరిత్రమును మల్లనకవి, తాను బ్రబంధపరమేశ్వరుని వం
ములానివాడ నని చెప్పికొనఁ దగినంత రసవంతముగఁ జ్రాశముగ రచించి
రాడు. ప్రబంధపరమేశ్వరునివలె సంస్కృతాంధ్రపదములను సమానముగ
రాదుటయే గాక లోకోత్పలతోడను, జాతీయములతోడను గవితఁ గూర్చెను.

—లోకోత్పలు—

ఈగతునిసురుం బామునకుఁ బలియు—(8-16) కన్నులమొక్క మన
కున దీచిఁచినట్లు (4-68) వేశ్యతోఁ జెఱకుఁ దీపంచును దిను (5-15) ఎద్దీసెన
గొండ్రిగట్టుట (5-40) రాజానుమతోధగ్యః (5-68) మొవలైనవి సంద
ర్భానుసారముగఁ బొందుపఱుపఁబడినవి.

—జాతీయములు—

ఈ చుక్కనిపించు—

ఇల నితరంపువాసనలనెల్ల నుచుక్కనిపించుచున్న దీ లలితలతాంతగం
ధము—(2-66)

చిక్కెదమ్మఁడు—

తొయ్యలి చిక్కెదమ్మఁడని దుర్భరహర్షనిమగ్నచిత్తయై 3-9.

రాతికొడుకు—

గొంటు బాఁపఁడు తా రాతికొడుకువోలె (8-56)

పామువ్రేలఁగట్టినతేవన్—

ఘనములు—గురిసెం పామువ్రేలఁగట్టినతేవన్ 3-61

మూడుమెచ్చలును మెచ్చె—

అగ్రజాత, చెలియలిని నిట్లు మూడుమెచ్చలును మెచ్చె 4-12

(చూడుడు, విజయవిలాసము—మూడువలపులవ్వపించె—)

ముడుగుల్లేబోవు—

సఖులు ముడుగుల్లేబోయెడు సరణిజూచి- 4-16

దూఱుదుంకంబు—

కడదాక దూఱుదుంకంబులాడ- 4-19

నసగూటితనంబు—

కూడిమిసట్టి నిట్టి నసగూటితనంబు 4-25

వడ్డించుచో నీకు దిక్కెవ్వరు 4-61

నట్టుక నడురేయి చెప్పట 4-66

తిల్లి న్నూర్లునుగ్గించి 4-77

కుడిచి కూర్చుండు 4-78

విప్రనారాయణచరిత్రమున నుపయోగింపబడిన కొన్ని పదములు నిఘంటువులయందుఁ గన్పట్టుట లేదు. బారాటిశేల (2-18) తక్కలితంబు (4-29) ఈనుల్పులు (5-62) మున్నగు దేశ్యము లిందుఁ గలవు. అళువారు, ఒరుదల, మున్నగు మాటలకు నిఘంటువుల నీగ్రంథమే ప్రమాణముగా గ్రహింపబడినది. గామిడిపదమునకు శ్రేష్ఠమున సర్థము నిఘంటువులలోఁ గలదు. “గామిడి” యనఁగా “చెడ్డ” యను సర్థముతో నీగ్రంథమునఁ బ్రయుక్తమైనది. నేడు వాడుకలో నున్న కాగితమును- కవి “కడకువ్రాయంగఁ దెచ్చు కాగత మనంగ-” అని యతిస్థానమున వాఁడెను. తాయి, తావు, తేవ, చిట్టుములు మున్నగు మాటలు రెండుమూడు తడవలు వాడియుండుటచే నీకవికి వానియం దెక్కువ నుక్కున గన్పట్టుచున్నది. మతియు, రికిబులు, హజారము, కరాలి, సురధాణి, కర్తారండు మున్నగు సన్యదేశ్యము లచ్చటచ్చటఁ బొందుపడినవి.

మల్లనకవి శైవాచార్యుఁడైనను వైష్ణవసాంప్రదాయక మగు సీగ్రంథరచ
 ఁ శేవలవైష్ణవుని రచనమును దలఁపింపఁ జేసినవాడు- తిరునాళ్ళు, తిరు
 తిత్తులు, తన్నీరుదాసళ్ళు, తిరునామము, తిరుమాళ్ళము, తిరువాముడి,
 ణి, తిరువుళ్ళము, తిరుమజ్జవపుబిందెలు, తిరువీసము, తిరుకాపులు, తిరుమూరి
 తీర్థ పెరుమాళ్ళు, అంగరంగవైభవములు, వేప్టుపులు, సాపడి, మున్నగు
 సారిభాషికపదము లాయాసందర్భములఁ బొందుపడినవి.

కథాసంవిధానమునఁ గావ్యము శృంగారరసప్రధానమైనదానిగాఁ జే
 కు నవకాశమున్నను, మల్లన సాధ్యమైచంతదనుక భక్తిరసప్రధానమైనదా
 సొచితిని బాటించి రచియించినాఁడు. రాయలకాలమున వెలసిన పారిజా
 తామ్రము, మనుచరిత్రము, రాజశేఖరచరిత్రము మొదలగు ప్రబంధములవలె
 క్యమును బాటించి పాత్రపోషణముఁ గావించి నిర్దుష్టముగఁ బ్రామాణి
 రచియింపఁబడిన యీప్రబంధము నాంధ్రు లావరింతురుగాత!

నిడుదవోలు వేంకటరావు, బి. ఏ.

మనవి.

ఆంధ్ర సాహిత్యపరిషత్తు స్తకభాండారమున 1540-(b) సంఖ్యగల చదలువాడ మల్లనకవివिरచిత మగు విప్రనారాయణ చరిత్రమును మొదటఁ బరిషత్పత్రికలోఁ గొంచెము కొంచెముగాఁ బ్రకటించుచు వచ్చి పిమ్మట ౧౯౧౫ సంవత్సరమునఁ బుస్తకరూపమున ముద్రించి ప్రకటించినారము. దీనిని సంపాదించినవిధమును నితరవిషయములును బ్రథమద్వితీయముద్రణ పీఠికలలో వివరింపఁబడినవి. ఇటీవల నవసరమునుబట్టి చేసిన మార్పులు విశేషాంశములు ద్వితీయముద్రణపీఠికలోఁ దెలియఁ గలవు.

మూలతాళపత్రప్రతినిబట్టి తొలుతఁ బ్రతి వ్రాసినప్పుడు కొన్ని పాఠములు ప్రమాదమున ననాలోచితముగ మాతృకకు విరుద్ధముగాఁ జేరినవి. శ్రద్ధగా నిఘాను మరలఁ జదివి, సంప్రతించుటలో మొగటిలోపములును బ్రమాదములును జాల భాగము సవరింపఁబడినవి. కొన్ని యిప్పటికి నట్లే నిలిచియున్నవి. (అథోజ్ఞాపికలు వానిఁ దెలుపుచు.) కాని, మొదటిముద్రణము కంటె నీరెండవది చాల నిర్దుష్ట మైన దని చెప్పఁగలము.

వేత్తలకుఁ దోచినసవరణలు దెల్పిన దిద్దుకొందుము.

ఈద్వితీయముద్రణపీఠికను బహువిధముల విమర్శించి వ్రాసి యిచ్చిన శ్రీ నిడుదవోలు వేంకటరావు బి. ఏ. గారికిఁ బరిషత్తు మిక్కిలి కృతజ్ఞులఁ జూపుచున్నది.

ఆంధ్ర సాహిత్యపరిషత్కార్యదర్శులు.

శ్రీరస్తు.

విప్రనారాయణచరిత్రము.

ప్రథమా శ్వాసము.

—* ఇష్టదేవతాదిప్రార్థనము *

- ఉ. శ్రీముకురంబు లైన నునుఁజెక్కులఁ బర్వేడుమందహాసరే
ఖామధురాధరప్రభలు గన్నులపైమకర్తార్థకాంతులు
దామును వియ్య మంద భువనత్రయ మేలేడురంగశాయి కాం
తానుకరాంకు మాకనర నాథుని తిమ్మనృపాలుఁ బ్రోవుతా. 1
- మ. తన కాభేటకసారమేయములు గంధర్వంబు లిచ్చావిహా
రనిశాంతంబులు వందిమాగధులు గాఁ బ్రామిస్తులంజేసి ని
త్యనవౌన్నత్యముఁ గన్న దేవుఁ డవసిధౌరేయబాహుభుజం
గునకు న్నాకయతిమ్మశౌరికి నొసంగున్ శాశ్వతైశ్వర్యముల్.
- చ. గరిమ హిరణ్యగర్భుఁ డయి కావలి గా నిడికొన్నయామికో
త్తరముగతిం గెలంకులను గ్రమ్ముచుఁ దుమ్మెద లుల్లసిల్లఁగా
సరవిని దమ్మిక్రొవ్విరిహజారమునం గొలుపుండుభారతీ
శ్వరుఁడుచిరాయురున్నతులొసంగును మాకయతిమ్మశౌరికిన్.
- మ. నిను మాయాతరుణిన్వరించు నెడనా నెయ్యంపుఁదోబుట్టు వి
దునవోత్తంసుఁడు గట్టఁబోలు గళమందుం దాలిబొట్టంచు నా

త్తనవీనద్యుతిఁ బొల్పు కొస్తుభమునుద్యద్భానువుం జూపి వి
ష్ణుని నర్హోక్తులఁదేల్పు పెద్ద¹ దయఁ బ్రోచునాశ్వతిష్ఠాధిపున్.

ఉ. క్రొన్నెలబాసికంబు నెఱిగొప్పున వెన్నెల గాయఁ గేలుఁద
మ్మిన్నవరత్నదర్శి నుచుమించులు మించఁగ సామజంబుమో
మన్నను గన్నతల్లి తుహినాచలకన్యక యన్నపూర్ణ య
ర్థిన్నిరతంబు మాకవిభుతిమ్మనయిట వసించుఁగావుతన్. 5

శా. తాయీ బద్ధభవాపదానములపాటల్ తేట లుప్పొంగఁ జం
దోయిం గచ్చపిఁ జేర్చి గోర్తొనలకాంతు ల్వింతలై వెన్నెలల్
గాయం దంతులుమీటి తాలు గరఁగంగా గానము జేయుభా
షాయోషామణి² మత్తతీశ్వరునకుస్సంధించువాగ్వైఖరుల్.

ఉ. తల్లికిఁ బ్రీతిగా సవతితల్లి యటంచును మంచగట్టురా
యలునిశేఖరంబు గుదియ న్నది యింక జలంబు లన్నియు
జల్లఁ దలంచి శైశవమిషంబున నందఱుఁ బట్టబట్ట న
ల్లనఁ దొండ మెత్తుగిరిజాత్రజు దంతిముఖున్ భజించెదన్.

గీ. భక్తకోటికి ముంగొంగుపసిఁడి యగుచు
గరిమఁ బురుషార్థసిద్ధులు గలుగఁజేయు
మామకాన్వయదేశికస్వామి యైన
శంకరస్వామిసంయమిశ్వరు భజింతు.

8

1. పెద్ద యనుపదము లక్ష్మీదేవి యనునర్థమున నుపయోగింపఁబడెను.
పద్మాశబ్దభవము 'పద్మ' యేమో. పద్మయ్య, పద్మవ వలె.

2. తత్తతీశ్వరునకు. మా.

క. తవిలి నుతించెద విద్య

త్తప్తలక్ష్మీ వాల్మీకిఁ గాళిదాసు మయూరున్
శివభద్రు బాణ మల్లాణు
భవభూతిం జోరు మాఘు భారవి దండిన్.

9

ఉ. ధారఁ జెలంగి నిత్యపరితర్పితరాజరసజ్ఞమై యసా
ధారణభారతాదృతపదంబుల మించి నిరంతరక్షణా
ధారమహామహత్త్వసహితం బగునన్నయభట్టభారతీ
సారసుధారసంబు బుధసంస్తవనీయము గాకయుండునె. 10

క. ప్రాకటనవరసకలనా

సాకల్యము మెఱయుమధురసమధుద్రాక్షా
పాకప్రబంధరచనక
జోకం దగు తిక్కయాయజూకుం దలఁతున్.

11

గీ. సుకవిసంస్తుత్య శంభుదాసుని నుతింప

నేర్తునే యైన నేను వర్ణింతు నతని
చిన్నిమనుమఁడఁ గావునఁ జిటుతవాండ్ర
కొదలుపలుకులు ముద్దుసేయుదురు గాదె.

12

సీ. ప్రతిభతో నారణ్యపర్వశేషముఁ జెప్పెఁ

గవులకుఁ జెవులపండువులు గాఁగ

నల్లీకభవువచోవైఖిరి రామాయ

ణంబు ¹నాంధ్రప్రబంధంబుఁ జేసె

నారసింహునిపురాణ మొనర్చె హరి మెచ్చి
 నన్ను నెన్నఁడు చూచినాఁడ వనఁగఁ
 బ్రాణిమై హరివంశ... ..భాగముల్
 రచియించె సభలందుఁ బ్రాజ్ఞు లెన్న
 దులితహరుఁ బ్రబంధపరమేశ్వరుని జెడ
 ల్వాడనిలయు నాదువంశకర్త
 ధన్యమూర్తి శంభుదాసు నెఱ్ఱాప్రెగ
 డను నుతింప బ్రహ్మకును దరంబె !

13

ఉ. ఒచ్చెము లేనిచో వెడకు నొచ్చెము లచ్చతురాస్య సేనియున్
 మెచ్చఁడు విద్యలం గలుగుమేలిమియుం గడువట్టి ప్రజ్ఞచే
 నిచ్చకు వచ్చినట్లు చరియించును దుష్టవి తచ్చరిత్ర మే
 యచ్చున నెన్ని చూచిన నహః సగుఁబాటుగదా గణింపఁగన్.

—* అవతారిక *—

వ. అని యిష్టదేవతానమస్కరణంబును గురుచరణస్తరణంబును
 బురాతనమహాకవిస్తుతియునుం గుకవినిరాకృతియునుం గా
 వించి వంశపరంపరానుబాధప్రబంధనిర్మాణహేలాధురీణుడ
 నగుటఁ బద్యగద్యానవద్యంబును హృద్యంబును సకల
 సభాసేవ్యంబు ను గా నొకకావ్యంబు రచియింపం బూని
 యున్నయవసరంబున విశ్వవిశ్వంభరాభారథౌరేయనిజభుజా
 దండండును మేదిసిమీసరగండుండును నిరాఘాటధాటి
 మరుజ్జవనకంఠాణరింఖా సంఘాతసముద్ధాత భూ భీషటలచటు
 లాంధకారఖద్యోతాయమానద్యోతితాదిత్యుండును నిజయ

శశ్చంద్ర చంద్రికాధవళితాశాకటాహుండును విలాసవతీమనో
హరరూపరేఖాహల్లకభల్లుండును జౌహత్తమల్లుండును సకల
జనస్తూయమానాసమానదాసధారాతరంగిణీమోహితవాహి
నీకళత్రుండును గతోరధారాసముద్బంధదోర్దండకరవాలఖండి
తాహితసమూహుండును ధరణీవరాహుండును ముఖరితపటు
పటహభేరీభూరిభాంకారప్రతిభయపలాయితప్రతిభట (పట)
లావసధాయమానగిరిగహసగుహముఖవిముఖశరభసింహశా
ద్దూలవరాహచ్ఛభల్లుండును జాణూరమల్లుండును నిజచరణ
శరణాగతవిమతధరణిపాలబాలికాకరధృతకనత్తనక కలాచికన
కాలుకా కర్పూరపేటీపీటీకరండుండును నైవరగండుండును
మాకరాజన్యగర్భాభిరాకాచద్రుండును నగుతిరుమలరాజేం
ద్రుండు.

15

మహాస్రగధర. కర్ణాటాధీశదత్తోత్తలవివిధమణీకంకణానర్ఘ్యోచి
స్సర్వర్ణైవేయభూషాచకచకరుచిరాస్థాన మెల్ల జెలంగ
నిర్ణిద్రాశేషవిద్యావిపుణకవిసుధీనీతివిద్యాసమాసా
భ్యర్జుండైభద్రపీఠిం బ్రకటితవిభవప్రౌఢిః గొల్వండి వేడ్డన్.

క. వినయోన్నతుః గామాక్షీ

జనసీనందనుని సరససాహిత్యజనీ

జనకుని నార్యేలాన్వయ

జనితుని శ్రీవత్సగోత్రు శైవాచారున్.

17

గీ. నన్నుఁ బిలిపించి యధ్ధాసనమున నునిచి

యాదరోక్తుల నిట్లని యానతిచ్చెఁ

బెక్కుఁదెఱఁగులఁ గృతులు చెప్పించుకొంటి

నైన నా కొక్కపద్యకావ్యంబు వలయు.

18

ఉ. శాతకృపాణనిర్దళితశత్రుఁడు సాఖువనారసింహధా

త్రీతలభర్తయు స్థజపతిప్రముఖుల్ చతురంతయానభూ

షాతపసీయవస్తువు లొసంగఁ దచర్చిరి నీయనుంగుము

తాతయుఁదాతయున్భువివిధాతలుమల్లనయెట్టనాహ్వయుల్

శా. రాజు లైచ్చుగఁ జెప్పి కావ్యములు హేరాశంబుగా సద్రిక

న్యాజాని స్ఫజియించు నిత్యనియతి దత్తాలపూజాక్రియా

భ్రాజిష్ణుత్వమున న్జపించు దినముం బుచాక్షరీమంత్రముం

దేజోవంతుఁడులింగనార్యుఁడుగుణోత్తృప్తండుమీతండ్రియున్

క. అనుపమరచనం ద్విపదగ

మును రుక్మాంగదచరిత్రమును మహిమ నొస

ర్చినకృతి వెఱ్ఱాప్రెగ్గడ

మనుమఁడ వనఘుఁడవు నీవు మల్లనసుకపి.

21

వ. కావున విష్ణుభక్తిపరాయణు డగు విప్రనారాయణుచరిత్రం

బానరించి మదీయమనోరథంబు సఫలంబు సేయు మని క

ర్పారతాంబూలజాంబూనదాంబరాభరణంబు లొసంగినం

బరిగ్రహించి కృతిముఖాలంకారంబుగాఁ దదీయవంశావ

తారం బభివర్ణించెద.

22

—* కృతిపతివంశావతారము *

ఉ. అంచలతేరుఁ బల్లుజనరాలును బొక్కితిత్తమిరచ్చ క్రొ

మ్మించులనీనుమేచు నునుమిన్తుసొగడయుఁ (జివ్వ)బోస మా

సించినకాన్పు ముజ్జగముఁ జేసిననేర్పును జన్నిదంబుఁ దీ
వాచమొగంబులు గలుగువాఁడుచెలగుచు వేల్పుఁబెద్దయై.

క. అతఁ డత్రిఁ గనియె నతనికి

సుతుఁ డయ్యెరు జుద్రుఁ డతనిసుతుఁ డయ్యె బుధుఁ
డతనికిఁ బుట్టెఁ బురురవుఁ

డతఁ డాయువుఁ గాంచె నహుషుఁ డతనికిఁ గల్గెన్. 24

ఉ. ఆకమనీయమూర్తికి యయాతి జనించెను దత్తులంబునం
బాకమురాచిరా జనునృపాలుఁడు పుట్టె బలంబు శత్రులుం
టాకము గాఁగ లోకము ననారతనైజభుజాపదానజ
ల్పాకము గాఁగ మించెను దపఃపరిపాకమహత్త్వసంపదన్.

క. ఆజనపాలుఁడు గాంచెరు

రాజకళాభోజుఁ దిప్పరాజు నతం డు

ద్వేజితశరణ్యచరణాం

భోజం గనె భానుతేజ ముమ్మడిరాజున్. 26

ఉ. ఆపృథివీశరత్తు మున కాత్తజులు బెదమాకరాజు శౌ
ర్యాపరబాహులేయుఁడు గుణాభరణం డెఱమాకరాజు ల
క్ష్మీపతిరాజు దానగుణశీలుఁడు ముమ్మడిరాజు నెట్టిధా
త్రీపురుషూతుఁ డర్థిసురధేనువు తివ్వనృపాలచంద్రుఁడున్.

క. అందు నెఱమాకమహిసం

క్రందనుఁడు కుమారమాకఘనుఁ గాంచె నతం

డిందుముఖీకందర్పు న

రిందము శ్రీరంగనృపవరేణ్యునిఁ గాంచెన్. 28

ఉ. వారలలోన దానగుణవంతుఁడు ముమ్మడిరాజచంద్రుఁ డు
భోరుహబాధుతేజుఁ డతిపుణ్యుఁడు వైరిమదాపహారి దే
వేరులుగా వరించె జనవిశ్రుతరాచమదేవి నంచితో
దారగుణాన్వితం దిరుమలాంబను సౌఖ్యరసైకలోలుడై. 29

సీ. ఆపురంధ్రులయందు నగ్రపత్నికి ధైర్య
మంథానగిరి యెట్టిమాకరాజు
వెంగళక్షితిపాలపుంగవుండును బట్టు
మాకరాకన్న రఘుపతిరాజు
ఘనుఁడు లక్ష్మీపతిత్కాపతి తిప్పరా
జేంద్రుఁడుఁ గలిగిరి యితరసాధ్వీ
వలనఁ దిమ్మఘనుండు నలరామచంద్రుండు
నరదరా జెఱమాకధరణిధవుఁడు

జననమును బొంది శాశ్వతైశ్వర్యమహిమఁ

జక్రవర్తులభాతిని వడ్డుణముల

సరణిఁ బురుషార్థములలేనఁ జతురుపాయ

ములవిధంబునఁ బ్రఖ్యాతి వెలసి రందు.

30

క. మానధనుల్ దానస్వ
ధేనుసమానులును నై నతిరుమలదేవీ
సూనులలోఁ దిమ్మమహీ
జాని ఘనుం డయ్యె రామచంద్రునిలేవన్.

31

తరలము. అతఁడు సంగరరంగమందుఁ గరాసిభిన్నవపుఃపఠ
శ్శతవిరోధిగళక్షరక్షతజాపుటేఱులు విక్రమో
న్నతగతిం గలిగించి వేర్చె ననారతులు మహీతలా
బతులభంగి ననేకశోణదావృతం బన మించఁగాన్. 32

గీ. ఆనృపాలుఁడు తనకు నర్థాంగలక్ష్మీ
యైనబామ్మలదేవియం దాత్మజులను
గనియె లక్ష్మీపతీంద్రు మాకక్షీతీశు
బాపవిభుని ద్రిమూర్తులపగిదివారి. 33

వ. అం దగ్రజుండు. 34

క. పరమపతిభక్తిగుణసం
భరిత సుజనవినుత మల్లమౌబాదేవి
బరిణయమై చినతిరుమల
నరపతిఁ గనె విష్ణుకీర్తనప్రవణాత్తున్. 35

శా. ఆలక్ష్మీపతిసోదరుండు నయవిద్యాశాలి మాకావసీ
పాలుం డాదిమదానవర్తనమునం బ్రఖ్యాతుఁడై వైభవ
శ్రీల న్నించెను బంధుజాలములఁ బ్రోచె న్నీతిచే భూతలం
బేలెన్ వైరులఁ దోలె వింధ్యగిరిమధ్యేకాననశ్రేణికిన్. 36

మ. నృపచూడామణి యావదాన్యగుణకాసీచుండు జన్యక్రియా
నిపుణుల్ డెబ్బదియేడుపాళెములమన్నీ లేకమై బైచగుం
డ్లపయి న్వచ్చినఁ గోట వెల్గడియె లీలా గోటమాకక్షమా
ధిపుఁడంచున్నతియింప వారి భుజశక్తిన్గెల్చె సామాన్యఁడే !

- మ. అలఘుప్రాభవుఁ డాస్మపాలుఁ డనసూయారుంధతీతుల్యఁ ది
 పులదేవి న్వరియించి కాంచె సుతులం బ్రత్యర్థిధాత్రీధరేం
 ద్రులఁ దిష్ణుక్షీతిజాని బొమ్మనరనాథుఁ భీమబాహుబలో
 జ్వలు లక్ష్మీపతిరాజుఁ బ్రాక్తనతపస్సుపత్రవభామబునన్.
- క. ఆభూపాలకులందుం, బ్రాభవశౌర్యప్రతాపభాగ్యోన్నతులన్
 శోభిల్లఁదిరుమలేంద్రుఁడు, నాభాగదిలీపరంతినహుషులలేవన్.

సీ. విమతగర్వానంధ్యవింధ్యాద్రి కెవ్వని

భీమకరాసి కుభీధపురంబు

త(రుణీజనమ్ముల)తలఁపు నెత్తమ్ముల

కెవ్వనిసౌందర్య 1మి(నకరంబు)

సర్వసర్వసహశారిక కెవ్వని

బాహుపీఠిక వజ్రపంజరంబు

మినుకుబల్ జెట్టిసాదనకును నెవ్వని

లాలిత(రసన విలాస)ఖురళి

యతఁడు వొగడొందు జన్యక్రియానుకూల

సకలసన్నాహవదనన్యసాధ్యదుర్గ

గిరివిభేదనమార్గజాంఘికబలుండు

ధీరగుణహరి మాకయతిమ్మశౌరి.

40

- మ. హలిబాహుబలశాలి మాకవిభునిమ్మాగ్గేశుఁ డుద్యద్గుణా
 కలితుం డభ్యుదయంబుఁ బొందుట మొదల్గా సర్థివిద్యస్త్రపిం

ద్రులస్తద్ధంబుల మిత్ర మందిరములందున్ బాంధవాచార్యమా
న్యలగేహంబులనుండడంబడుచునుండు నెవ్వడియుంబై డియున్.

ఉ. ఇందిర సంబుజాక్షుఁడు శచీందుముఖు బురుహూతుఁడద్రీక
స్యందరుణేందుమాళియు నయి¹ బెసంగస్వరియించిసట్లు గో
విందమదేవి నుజ్జ్వలనవీనగుణాభరణ నివహామ
య్యెం దగ సాశ్వమాకధరణీశ్వరుతిష్ఠన్మృపాలుఁ డిమ్ముగన్.

ఉ. డాక నరాతు లెల్లను వడంకుచుఁ గప్పము లీక యానతుల్
గాక నిరంతరంబు నుడిగంబులు సేసెద ముచు నొండొరుల్
రాక భయంబు లేక సమరస్థలిలో నెదిరింప శక్తులే
మాకయతిష్ఠభూవరుసమక్షమునన్ శరచాపహస్తు లై. 43

గీ. అతులసాహసగుణవిక్ర మార్చనిభుఁడుఁ
జండకోదండవిద్యాధికుండు నైన
మాకభూవర పాలుబొమ్మక్షీతీశ
వరుఁడు తిప్పమదేవి నుద్వాహ మయ్యె. 44

సీ. సత్పాత్రదానప్రశస్తికి శిఖరప్ర
తిష్ఠగా వినయంబు తేజరిల్ల
సంగనాజనమనోహరలీలకును మేలు
బంతిగా నవికారభావ మొప్పు
ధైర్యశౌర్యవివర్ధతకుఁ దలకట్టుగా
సాహక్రియావృత్తి యతిశయిల్ల

సరసమాధుర్యవాక్సరణికి వన్నెగా
సతులితసత్యసంధత చెలంగ

దర్శితాహితధారుణీధవమహిమ

ధాసమర్పితవస్తుసాదరకటాక్ష

వీక్షణం దైన మాకభూవిభుకుమార

వరుడు లక్ష్మీపతిష్ఠితీర్వరుడు వెలయు.

45

గీ. పెక్కునూలు పార్వతీప్రియరమాధి
పులకుఁ జేయించె నవలక్షపూజనములు

వరుసఁ జెప్పించికొనియె సంవరణచరిత

మెలమి మాకయలక్ష్మీపతీర్వరుండు.

46

క. (చండ)త్తాపతి ధరణీ

మండితనిజభుజుండు గండమండలవిచల

త్తుండలుఁ డహితారుంతుద

కాండుండు మాకవిభుతిమ్మఘుచుండు చెలంగున్.

47

చ. కదనమునందుఁ దిమ్మవిభుఖడ్గముచే హతులైనవారిఁ దా
మెదురుకొనంగ సేసలు పయింబడఁ జల్లంగ సుభ్రమంబునం
బాదువసుధారసంబుఁదమిబువ్వమువెట్టుచునుండఁగాఁ జూచి
నిదుర యొకప్పుడుం గలుగనేరదు వేలుపుఁబేరఁట్రాండకున్.

మ. మహిళాసూనశరుండు మాకవిభుతిమ్మతోణిపాలుండు పూ
ని హరిప్రీతిగ నర్థితోడ నొసఁగున్ హేమాద్రికలోప్పీక్షహే
మహాయగ్రామమదేభధైనుకధరామాణిక్యముఖ్యంబుగా
సహిరణ్యోదకదానపూర్వముగ నిచ్చల్ భూసురశ్రేణికిన్.

- చ. అరుదుగ మారుతాశనగళాకృతికిఁ భయమంది ధారుణీ
 ధరకటకస్థలీకతినత న్వైఱఁగంది దిశామదేభరా
 ట్టరపుటభేదనక్రియలు గా వని రోసి ధరిత్రి నిల్చె ను
 సిరముగ మాకభూవిభునితిమ్మనబాహుపురిం బ్రియంబునన్.
- చ. ఇల నెలదోటలందుఁ జరియింపఁగ సౌభము లెక్కుఁ జిత్రసం
 కులమ్మగ రాజిఁజూడసమకొల్పుదురౌఁదమకూర్చు నెయ్యపుం
 జెలులకు సాశ్వమాకనృపశేఖరుతిమ్మనృపాలచంద్రతోఁ
 గలనను మార్జానంగడఁగు గబ్బివిరోధు లదేమిచిత్రమో !

—* పశ్యంతములు *—

- క. ఈదృగ్గుణగణపేటికిఁ
 గోదండకళావహాసితకుంజరరక్షో
 భేది కరిధిక్తరణయవ
 సాదవిధేయునకు విక్రమాజేయునకున్. 52
- క. అతులితనుతవితరణయుత
 చతురకరోదగ్రునకును సమదాహూత
 ప్రతిపక్షక్షితిపక్ష
 త్యతిపక్షక్షితజలక్షితాస(హను)నకున్. 53
- క. దోర్గర్వదళితరిపుకట
 కార్గళవర్గునకు శాశ్వతైశ్వర్యకళా
 భర్గునకు సాధితాహిత
 దుర్గాధ్యక్షునకు శ్రీవధూవక్షునకున్. 54

క. వేదండ...సవకర్ణున¹

కాదిస్యపాలప్రతాపహసదఖిలదిశా

మేదురషష్ఠుణరేఖా

ప్రాదుర్భవదతులత్తేజరిపూర్ణునకున్.

55

క. ఇల రాజదిలీపునకును

సలలితరూపునకు సత్యసల్లాపునకున్

బలవద్విరోధిపార్థివ

కులసంతాపునకు సోమకులదీపునకున్.

56

క. సరనుతకతారిసాళువ

వరవిరుదాంకునకుఁ గాంతివంచితిరాకా

హరిణాంకునకును మాకయ

తిరుమలనరపతికి సారధీగీష్పతికిన్.

57

వ. అభ్యుదయపరంపరాభివృద్ధిగా నారచియింపంబూనిన విప్ర
నారాయణచరిత్రం బనుమహాప్రబంధంబునకుం గథాక్రమం
బెట్టి దనిన.

58

సీ. ప్రాచీనకంటకప్రకటకుట్టనగళ

త్పండ్రేక్షురసర్పురాపూరితంబు

సకలజాంతవపిపాసాహరినారికే

ళాంబుసంభృతతటాకావృతంబు

గారుత్తతాశ్శశంకామిశ్రతేచర

పాటలకముకశలాటుకంబు

మఱపునఁ దాఁ బితామహుఁడు ప్రాజమవులు
 చదువ సంధ్యలఁ జొచ్చి యెఱి
 సతతాహ్నిక క్రియాసంశయంబులు దీఱ
 నందంద బ్రహ్మ లధిచసింహఁ
 బరఁగుఁ బరిపక్వఫలభారభరితవిటపి
 లసితసురభిళకిసలయప్రసవభసల
 విసరలసదుపవనతీర విబుధ
 ...నియవ్వీప్ర ...

క. సాదు లనం దగు నానా

వేదులు నాగమపురాణవేదాంతకళా
 వాదులుఁ జెలఁగుదు రప్పరి
 వేదులపై సోమసూర్యవీధులయందున్.

క. స్వస్తి యన నొల్ల రప్పరి

వాస్తవ్యద్విజులు వస్తువాఙ్మల ధనదుః
 స్వస్తి యనుమాట విన్నను
 నాస్తియు నన నొల్ల రందునం గలవిప్రుల్.

శా. ఖ్యాతి న్నించి సదక్షిణాకముగ నాహారంబు

వ్రాతం బందుఁ బసిండిపల్లెముల ధారాదత్తము
 య్యాతారాధిపమాళి యేమిటికి రాకున్నాఁడు
 య్యాతిధ్యం బొనరింప నీక్షణమే భిక్షాన్నంబు

ఉ. ఆనగరంబునం బ్రతిగృహంబున నధ్వరకర్త లై
 జోనిధులెందఱోయెఱుంగఁజోద్యములెప్పుడొజ్జూ

హానినదంబులు స్మృతి యజాంచితస్ఫోషము యాయజూక'హేం
స్వాసములుం చెలంగు జితసంజ్ఞతాన్యతరస్వనంబులై. 67

సీ. చందురులో నున్నకందుఁ దా ఘణగించుతేనఁ

*జెందలలకొండికలు చెలఁగ

జిగిమీఱి మడుఁగుఁగుచ్చెల్పు దుత్తూర

పుష్పముల కైచడిఁ గటిస్థలుల మెఱయ

మేదాయకోడి గ్రొమ్మెఱుఁగులు చరణానతిము

లైనగతి హంసకములు మొరయ

మొలకచన్నులతోడిముచ్చట కట్టాడు

చెలువునఁ దడఁబాటు చెవులు వ్రేలఁ

గీ. గలిత మంజుల మంజరీగాఢ వికచ

చకచకద్యుతి గండసాళికల నెసఁగఁ

బావనక్షోణిసుర బాలికావరేణ్య

లమరుచుఁడుదు రయ్యగ్రహారభూమి.

68

మ. నటదల్పిర్వశిఖాభిరాములు సువర్ణగ్రంథిభూషాపరి

స్ఫుటకర్ణద్వయరంధ్రదర్శితనిజాంసుల్ దర్భముద్రాంగుళీ

ఘటితాలంకరణుల్ జలన్నవనరాగద్యోతధౌతాంబరుల్

నిటలాలంకృతగోపించదులు వర్ణింపం బురీభూసురుల్. 69

మ. గొనబై దండములందుఁ గ్రొంబనుపునిగ్గుల్ దేటుకొపినబం

ధనముల్ముంజలు వేల్చిబొట్లుఁగడు నందం బొందఁగృష్టాజినం

*చెన్ను శబ్దమిందు వృత్తియందుఁగూడ సుందరాధముఁ బ్రయోగింపఁబడినది,
ఉ. చెంగావి. ఇట్టివి కన్నడమున నధికముగాఁగలవు.

బుర్రు నీలించినజన్మదంబులు మనోమోదంబు సుఖింపగా
ఘనతం బొల్పు సమిక్కు శావరణరింఖద్రవ్యహృచ్చాశ్చ
ఘముత్, 70

—♦ విప్రనారాయణనిజస్వము ♦—

క. హరివనమాలికయంశము

ధరలోపల నవతరింపఁ దలఁచిన దైయ
స్వరి నొకవిప్రకాంతయు
దరముఁబ్రవేశింప నతికిఁ దగ నెల మనలెన్.

నీ. ఇతరమానవకాంత లెన గారు భవకని

యుమియుకై వడిసిఁ జిట్టుములు బలిసె
హరిత్రవిక్రమమూర్తయయ్యె నీక్రియ నన్న
గతిఁ గ్రమక్రమమునఁ గౌనువొదలె
నన్భకుఁ డైకై కావిర్భవించె
యన మోముపాండిను యశిశయిలై
విశ్వంభరుని మనోవీధి నిల్వినపుత్తుఁ
దాల్చుట నన సోలుఁదనము మించె

గీ. బ్రకటదౌహృదకుంభనంభవవిభూతి

యకానసారంభఘనవిలాసార్ణవంబు
నింకఁజేసిసఁచోఁ దిరోహితములైన,
తత్తరంగంబు లన నింతితలులు విరిసె,

ఉ. అంతట జిష్ణుతాఁగు ధరామర తామరసాక్షి వేదవే
దాంతిరహస్యవేది సుగుణైకశరణ్యు నగణ్యశేముషీ
మంతుని భూరితేజ సుకుమారుఁ గుమారునిఁ గాంచె దేవకీ
కాంత సరోహహాక్షుని జగన్నతు వెన్నునిఁ గన్నకై వడిన్ 73

క. గుమగుమ యను నెత్తావులు

కొమ రమరె నిర్దురులసోన గురిసెన్ న్మోరసెన్

ధిమిధిమిని దివ్యదుందుభు

లమరమనోహర్ హేతు ఎగువవ్యేళన్.

74

చ. అలఘుమణిప్రదీపనిక రాకర మై తగునూతికాగృహ

స్థలమున నూత్న రత్నఖచితం బగునుయ్యెలతోట్లలోనఁ బొ

త్తుల వసియించి మించెను సుతుండు సవిద్రుమమైనవార్ధిఁజి

ల్వలదొరకుప్పసంపుఁబొరలం బవళించుమురారియో యనన్

75

మ. జననీదుర్భరగర్భగోళమున నే సర్వజ్ఞఁడై ప్రజ్ఞచే

ఘనతం బొల్చెను నత్పరాశరునిరేఖన్ భూరివైరాగ్యబో

ధనియాకిన్ శుకయోచందమున నందం బందెదా నెన్నడే

జననం బొందెనతం డడే మొదలుగా సర్వసహామండలిన్ 76

క. కూరిమిసుతుసకు మాటట

నారాయణునకును విప్రనారాయణుఁ డ

స్పేరిడి జననీజనకులు

గారవమునఁజెనుప నతఁడు గడు నర్థితుఁడై.

77

క. అపు డఖిలవేదవిద్యా

నిపుణుండగుతండ్రిచేత నిర్మలతేజోఁ

నుపమానమూర్తి యాసుతుఁ

డుపనీతుండయ్యె శుభముహూర్తమునందున్.

గీ. శౌనకుని భీష్ము శుకు విభీషణునిఁబుండ

రీకు రుక్మాంగదుని నంబరీషు దాల్చు

నరుని నారదునిం బరాశరు వసిషు

వ్యాసుఁ బ్రహ్లాదుమించె నవ్వైష్ణవుండు.

ఉ. ఆనమయంబునందు సౌబ గయ్యెను సంగభవాంగరేఖ, మి

ధ్యాసఖ మయ్యెఁ గౌను, వదనైందఁబింబగుచుల్ నితంబినీ

భాసురదృక్పశోరములపంశువు లయ్యెను, జెన్నమితై భూ

మీనుగసూతికి న్నొలకమీసము ప్రాయము డాయవచ్చినన్

80

—♦ విప్రనారాయణుని వైరాగ్యము ♦—

ఉ. అన్వనుధానుధాశనకులాభరణం బతిరమ్య మైనయా

జన్వన మాజవంజవవిశాలసుఖానుభవైకయోగ్యమై

నిన్వటిల్ విరిక్తిసరిణిం (దిగె) నిందుముఖుల్ రతిచ్చచే

నున్విఘ్నలూరుడెందములనోలిఁజివుక్కు రటంచునాండఁగన్ 81

క వానికి ఘటికాచపక

స్థానోదక మనగఁ బొదలసాగెను దినమున్

దా ససమాసనవీన

జ్ఞానానూనప్రధానంధానంబున్.

82

క. అంతంతకు నైరాగ్యం

బింతిం తనరాక యెలమి నిగురొత్త నతం

డెంతయు నొకనాఁ డిట్లని

చింతింపందొడఁగె నేకచిత్తుం డగుచున్.

83

సీ. అనఘక్షమాగుణంబునకుఁ బెట్టినికోల

యీషణత్రయమున కెమరుఁజుక్క

చింతామహంబురాశికిని జెల్లెలికట్ట

రాగంబునకుఁ జేరరానిచోలు

బలవదంతర్విరోధులకును వేర్వీత్తు

శ్రేయోవఘాటికి జీవగఱ్ఱ

చిత్త నైర్మల్యసంస్థితికిని విడిమిట్టు

ప్రహ్లాదమునకును బట్టుఁగొమ్మ

గీ. చారుగుణరత్నములకు విదూరభూమి

శమదమాదికములకును సంశ్రయంబు

దైన్యరసమున కెడదవ్వు హైన్యమునకు

నప్రదేశంబు నైరాగ్య మరసిచూడ.

వ. అని వితర్కించి వెండియు నఖండజ్ఞానలీలావిహారుం డగు నవ్విప్రనారాయణుండు నితంబవత్కేయం బగు నెలప్రాణుం బు ఊహంగురం బనియును గుటిలకుంతలప్రభాజితమదివ (నిందిందిరమందిరేం) దీవిరమందిర యగునిందిర కేందమ్మి కేందలిరుటాకునం జెందినసలిలబిందువుచందం బనియును సుకుమారంబు లగుశరీరంబులు చలదళస్పందంబు లనియును గృతాధీకృతభోగిభవంబు లగురక్తచ్ఛందనవనితాద్యనుభవం బులు నశ్వగంబు లనియును ననేక జన్మపరంపరాసంపాదిత పుణ్యపరిపాకవ్యయ ప్రభవంబు లగుసితచ్ఛత్రచామరాం దోళికాదివిభవంబులు నీరుబుగ్గులుంబోలె నగ్గు పనియును నాజవంజవప్రమదాపాదు లగునుతకశత్రాదులు మాయా రూపంబు లనియును మానర్తుసంవత్సరమయం బగుసమయంబమేయంబు యునుశైశవాదికదశాప్రవణం(బగునా)యుః ప్రమాణంబు (భిన్నఘటివయఃప్రమాణంబున) కుపమానం బనియును సకలజనస్తుత్త్రం బగుమిత్రసాంగత్యంబు మతిం గజ (కర్ణచపలం బ)నియు నిజవిర్మాణ విచక్షణవిరించం బగుఘటపటాదికవస్తువిస్తారితవిశ్వదృశ్యప్రపంచంబు స్వప్నం బు తెఱిం గనియును బ్రశస్తం బగుసమస్తంబు నింద్రజాలో పమానం బనియును నిశ్చయించి భవలతాలవిత్రంబును నవి ద్యాజైత్రంబును బవిత్రజ్ఞానకందంబునుం బరమానందసుధా నిష్కందంబునుం బురందరిబ్రహ్మాదికృతసవర్యంబును సగు విష్ణుకైంకర్యంబు కార్యం బని యవలంబించి లేదనుసంధాన పరాయణుండై వర్తించుచుండె.

శా. కద్రూజప్రతిపక్షజిజ్ఞాసన (రంగ) ప్రేయసీగేహ పే
 ఖద్రూరీకృతదానభేలన సమిధాంగేయ సౌభాగ్యజా
 గ్రద్రూపప్రియతానుధావదబలాకందర్ప సామ్రాజ్యసం
 పద్రూథానుపమసైభావ కవిరాడ్భంధుప్రియంభావుకా ! 86

క. అంబుధిగభీర మత్త
 స్తంబేరమకటమదాంబుధారాలహరీ
 జంబాలవద్భుహంగణ
 యంబాళాచార్యపదసమాశ్రయహృదయా ! 87

స్వగీతి. సర్వసర్వంసహైశ్వర్యదానీకినీ
 దుర్వితాత్మద్విషదూభిషశంకాసమా
 చర్వితద్విత్పదాంచద్గుత్మన్మణి
 ధూర్వహలంక్రియా దూరతాహంక్రియా ! 88

గద్యము. ఇది శ్రీశంకరస్వామిసంయమిశ్వరచరణ సహోరుహ
 థ్యానానంద సౌందర్య ప్రబంధపరమేశ్వరవంశపవిత్ర లిం
 గసమనీషిపుత్ర శ్రీకాళీహస్తీశ్వరదయాసహాయ చెద
 ల్వాడమల్లసనామ ధేయప్రణీతంజైన విప్రనారాయణచరి
 త్రంబనుమహాప్రబంధంబునందుఁ బ్రథమాశ్వాసము.

శ్రీరస్తు

విప్రనారాయణ చరిత్రము.

ద్వితీయాశ్వాసము

క. శ్రీరంగేశ్వరవదన

ద్వారాధననిరతతిప్పమాంబాగర్భ

క్షీరాంభోనిధిచంద్ర సు

ధీరక్షణ మాకరాజుతిమ్మనృపాలా.

1

గీ. అవధరింపుము విప్రనారాయణుండు

విష్ణుకైంకర్య మిల్లు గావింపఁ బూని

నైజగమనోచితప్రయత్న ముగఁగదలి

కతిపయగ్రామములు లీలఁ గడచి యెదుట

—† శ్రీరంగపురవర్ణనము †—

ఉ. అంగభవాహితప్రియపదాంబుజభృంగ మతండు గాంచెశ్రీ

రంగము గారుడాశ్మగృహరాజవిభాయవసాగ తేందునా

రంగము రక్షకీకృతవిరాజతురంగము ముక్తి నర్తకీ

రంగము సంతిసోపవనరమ్యక వేరను తాతరంగమున్

3

శా. నాళీకాక్షులు చూతుఁ రవ్వరమున న్జాబిల్లిలోగండు గుం

దేలో వార్నిధిపంకమో హరిణమో నిక్కం బెఱుంగంగఁ ద

త్రే లీసాధము లెక్కి నెక్కినిన సందేహంబు వో బింబము
గేలుండమ్ములఁ బట్టిపట్టి యచురక్తి గ్రమ్మట గ్రమ్మటన్. 4

మ. పురి నింద్రోపలగోపురోపరిసముద్భూతప్రభల్ భూనభోం
తరము ల్నిండ నకాలసంజనితకృ(ష్ణ)వ్యంజనచ్ఛాయ లా
హరిదశ్వాశ్వకవృత్తలీనవివృతాస్యవ్యక్తదంతంబులం
దరుదారందరియందనూరుఁడు తదీయాయుఁపరిజ్ఞానియశా¹.

శా. భూరిప్రాక్తనవర్తమాననృపు లంభోజేక్షణప్రీతిగా
సారద్రావిడవేదవేత్తలబుభుక్షల్ దీర నానావిధా
హారోదారములై తిరంబులుగఁ జేయం బాల్చు నచ్చోట నె
చ్చో రామానుజకూటము ల్సకలవస్తుశ్రీనిరాఘాటముల్. 6

చ. అతులితభంగి నున్నతి నహంకృతినిం దమతోడ నీడు గా
వితరమతంగజంబులు మహీస్థలిలో ననుమాట నందు న
ప్రతిమమదాంబులోలదుదరంభరిబంభరగంధసింధుర
ప్రతతి నిజంబు సేయును గరంబుల విష్ణుపదంబు ముట్టుచున్.

మ. లలితోత్సాహములై సువర్ణమణిమాళిలాకంధరాస్ఫూర్తి రం
జిలఁ గందంబులు గల్గి మంగళమహాశ్రీలం బ్రకాశించి కాం
తిలసత్తేనరబంధురంబు లయి పృథ్వీవర్ణితఖ్యాతి ని
చ్చలుఁగావ్యంబులనంజెలంగుఁబురినాజానేయగంధర్వముల్.

సీ. పుణ్యజనాధారపురభేది యగుభూత

పతికి నశ్వంబులఁ బట్టెగాక

1. పరిజ్ఞానము-మాతృక. 2. లోకస్థుల-అని మాతృక.

నీనరులకు డాఁగి తిరుగుజంతువుచేత

నరయ విద్యావంతుఁ డయ్యెఁగాక
పద్మనీరతుఁడు రేపటివేళఁ దాన యై

యసురులతోడఁ బోరాడెఁగాక
తనయూసు విబుధసంతతిదండ వసియింప

మహి నిమ్ము లేకుండ మనియెఁగాక
కాకయుండిన విధికృతకృతువిశేష
హుతసమాహూత పురుహూత హితసమస్త
దివిజతత్పురిధారుణీదివిజవరుల

సాటిగా కున్నె పంకజసంభవుండు.

9

ఉ. హైమకర్తార్థవంశభవు లప్పరి రాకొమరు ల్బరాక్రమో
ద్దాములు వారు బాహుబలదర్పమునం బగఁ బూనిరేని సు
(త్రామునినైన హే)ల సమరంబున గెల్తురు దానవైఖరి
హేమసంగేంద్ర మొక్కనిక యిత్తురు కైనస మై చెలంగినన్.

క. పటుబుద్ధిని నేర్చెను ద

త్రుటకస్థకిరాటవరులకట్టడ ధనదూ

డటవలె నయ్యెను యత్నం

డట తాను మనుష్యభర్తుఁ డట గాకున్నన్.

11

జ. వైదివిజయ మగ్రవర్ణత్రయీసేనఁ

బ్రకటితాద్యుపైకభక్తినిరతి

స్తవ్యగుణులుబోలె సన్న్యాసులునుబోలె

గురముశూద్రవరులు పొలుతు రెపుడు.

12

- చ. లలితపదాబ్జసంపదఁ గలాపవిభూతి సుదర్శనప్రభౌ
విలసనముం బయోధరనవీనరుచుల్ జితనాగయానముం
దలీమ భుజంగభోగకలనంబు సువర్ణపటాభిలాషముం
గలిగి తనర్తు రిప్పరముకాంతలు విష్ణునిమూర్తులో యనన్.
- వ. మఱియు నప్పరంబునం గవేరకన్యాలలామం బభిరామం
బగుచు వివిధసమీప మహీరుహాచ్ఛాదిత శ్యామాయమా
నకూలంకషలహరీముహూర్తుహూర్విహరమాణ స్వామ్యంభువ
నైంధవగరుత్వవమాన పరంపరాసముద్ధాతంబు లై ఘమ
ఘమాయమానంబు లగునెత్తావులఁ గ్రేవలంగప్పపుష్పిళ్ల
దుమారంబులఁ దోరంబు లగుకెందమ్మితోకులఁదొరంగుమధు
రమధురసంబులు గ్రోలి సోలి వ్రాలి మత్తంబు లగునెలదేటి
మొత్తంబులపైఁ బడి పతితంబులగుచు సింధురాజదత్తంబులై
నిజధమ్మిలబంధంబునఁ గనుపట్టు తలఁబ్రాలచందంబున నందం
బు లగుశీకరబృందంబులును, నతిత్వరితనిరంతరజగజ్జిగమిషా
వధానుం డగుపవమానుం డంచెలంచెలం బెట్టినఁ గట్టాయి
తంబులై కనుపట్టు హయధట్టంబులచందంబున నందండుఁ
దుటుములై పరిత్యక్తయవసగ్రసనమంధరారోమంధ పరిపత
త్పాండుడిండ్డిరభంగంబు లగుకురంగంబులునుఁ గర్ణరసాయ
నాయమానంబు లగుసామగానంబులునుం బరిపరివిధఖండితే
తరమతభేదంబులగుశాస్త్రవాదంబులును గుళసమిత్పలాశప్ర
దేశంబులును హరిణవాంఛాచరితప్రత్యుటజపరస్వగవేషణం
బులగు పటుపటుకభోషణంబులను బొలిచి బహువిధసౌభా

రభరితాదరకౌశలంబు లగు యాగశాలాప్రదేశంబులు ను,
హుతహుతాశనముఖంబుల మిగులం బుగులుకొను హవిఃప
రిమళంబులతోడం బరిమిళితంబులై పొడమి పుడమి నెల్లెడల
నిండి మెండుకొని జగదండఖండంబునం గార్హాని తార్హాన్న
తమకంబుల ఋత్విగాహ్వనంబులకుఁ జనుదెంచు నిర్జరుల
వెంట నంటి తానును నాతిధ్యంబునకు వచ్చియున్న యన్నింగి
తెఱంగునఁ గనుపట్టు హోమధూమంబులకు జన్మస్థానంబు
లగురోదోపనివితానంబులును, నక్రగ్రహర్షుషధులీకుభీరం
బులు పరస్పరవైరంబులఁ బోరాడు సమర్థంబున కోర్వక
బహిర్గతంబు లగుజలమానుషీకదంబంబులపయిం గనుపట్టు
మేల్తుంసుంగుల తెఱంగున రంగుమిగిలి ఖరకరుం డురుకిరణి
రంబులు వఱపి తెఱపిఁ గని పయఃపూరంబు లపనయింపఁ
జలపట్టి పట్టినజలంబులు మరలఁ గ్రక్తించెద మని దండయా
త్రాకుతూహలమానసంబులక జలదేవతాసంచయంబులు
వెలి విడియించిన పటభవనంబుల చందంబున రంగత్తరంగ
ఘట్టనం బుచ్చి తెట్టువలు గట్టి దరులం దొట్టి చూపట్టు కొ
న్నురువులండంబులును, నహరహఃపయోరుహవిహరణ పరా
యణద్రవిశధవళేక్షణావక్షోజమంజరీమంజులసంకలితకుం
కుమపంకంబులు బుగులుకొన నిగనిగలు మిగుల గగనతరంగి
ణితోడి సాపత్న్యదోషంబునంబోలె నెట్టివాటి ఘూర్జిల్లుచు
మిన్నుముట్టి మరుల్లోలంబు లగునుల్లోలంబులును, మృదం
గంబులఁ బెల్లెగయు ధింధిమిధ్వానంబులకుఁ జంచరికగానం

బులకును బహువిధావధానంబులఁ గమలహస్తాభినయంబుల
తోడ నాడుపద్ధినీనికరంబులు గని కరం బలరి దిగ్విధూజా
లంబులు పొసంగ నొసంగు నొసంగులు నైన చుకూలచేలం
బులమాడ్చిఁ జూడ్చిపండువు లై పరితఃప్రసర్తనంబుల నుత్పతన
హేతువు లగురాజమరాళంబులును, సింధునాథావరోధంబు
నఁ బొల్చుకీడ్పాడైలంబుల విభ్రమంబుల నభ్రంకషంబు లై
వెలయు పులినతలంబుల నెసకమెసఁగ మసకంబులఁ జెలంగు
చుఁ దరళతరంగవరంపరం బొంపిరివోవుతుంపురులఁ బొల
యు మలయమరుదంకురంబులు మెసవుచు సమగ్రంబు లగు
నుదగ్రమణిగణచ్ఛాయామండలంబు లీరెండలకు మార్తలయ
నుత్పణంబులై యాఱుచు భృంగీసంగీతంబులకుఁ జొక్కుచు
జలసమీపంబునం గ్రీడించు చిలువతండంబులుం గలిగి నిరం
తరదిగంతరాగంతుకయై దిశోద్ధరణకారణం బై మహామహి
మా బ్రవహించుచుండఁ దదీయంబు లగుకృతకతరంగిణీజా
లంబులు కటిదప్పుంబులుఁ బెందొడలబంటులు నై యెగను
బ్బి దిబ్బతీర్థంబు లై పొరలి తెరలెత్తి పల్వలంబుల వెల్లివిరిసి
యుఁ గమలకుముదకల్వారమకరందంబులం దుందిలంబు లగు
కెలంకులఁ దొలంకెడుకొలంకులం బడియును ననకట్టలఁ దొ
ట్టియు మొనసి పసనక్రముకనారి కేళసహ కారజంబీరజంబూ
తాంబూలవల్లీమతల్లికాకదంబంబులకుఁ బ్రోది గావించియు
నిత్తుదండ మండితంబు లగుపాదులఁ బాదుకొనియును బాటు
చొప్పురులఁ బరిపూరితంబు లగుచుఁ బెరింగి తట్టొఱగి పండి

మంజుశౌర మర్వహకణిశభారంబు లగుశాలికేదారంబులు
 ను, సుధాతిభ్రతశంఖచక్రంబులం గనుపట్టు బహిర్ద్వారకుడ్య
 యదేశంబులం గలవైష్ణవులతిరుమాళిగెలును, నిరాఘాటర్థం
 నిర్మాణంభవహరభసంబునకు బెదరి చెదరి పలాయితంబులై
 యాశ్వినికృత్సంబుల మఱుంగుచొచ్చిన ఘనఘనాఘనం
 బులమందంబుల భుజభుజంగంబులం బవమానంబు లగుతిరు
 నాపుతిత్తులం బన్నారు తన్నీరుదాసల్లును, నాంజనేయమ
 నాశోత్సవంబుల కాటకూటంబు లగు... ..కూటంబులును,
 శిష్య శిష్యపరివేష్టితోపాంతంబులగునయోమయశంఖచక్ర
 ముక్తావండమండితహసంతికలసమీపంబులం బటచిన నవర
 త్నికంబులంబులమీఁదఁ బద్మాసనాసీనులై నానారత్నసూక్తి
 స్థంబు లగుమేరుగిరితటప్రదేశంబులం గనుపట్టు గండ్లశైలంబు
 లచేలఁ బ్రకాశించునాచార్యపురుషులును, బుణ్యపురుషధా
 ము బగుసీరంగధామామృత వసియించుపురుషులకుఁ బురుషో
 త్తమపదార్థ్యం బగుటకు సందియంబు లేదని తెలిపెడు
 పాలుపున జలవిలిప్త... .. వెలుంగ శేముషీహరిశయ్య లగు
 బయ్యలును, బ్రత్యక్షీకృతమోక్షలక్ష్మీవిశేషంబులూ బోని
 యుచితస్తతశుష్టీభూతంబు లగుమేనులుం గలకొత్తైమసాను
 లును, జిత్రపటనిర్మితచలద్దళకలికాలాకృతంబులై కిసలయ
 సుఖుటితప్రగ్రహగ్రంథిబంధురంబు లగుటవలన నలుదిక్కులం
 బాలుమజల రేఖలచంకితం బగునంబరంబుడంబువిడంబించుబో
 డిచప్పగంబులును గలిగి రాజమందిరంబునుం బోలె నైష్ఠి

కాధిష్ఠితంబును, గగనమండలంబునుం బోలె వాజివిహారయో
గ్యంబును, గృష్ణాగమనంబునుం బోలె హరిభక్తవిరాజితంబు
ను, స్వారోచిషమనుసంభవంబునుం బోలె వరూధినీప్రధానం
బును, మధ్యమపురుషహృదయంబునుం బోలె రాజసమా
నంబును నై హిరణ్యకశిపుచరిత్రంబు చందంబున నసహ్యతన
యాభంగప్రవర్తమానాభిరామంబుగాక సహ్యతనయాభంగ
ప్రవర్తమానాభిరామం బై, నహుషాహంకారంబు విధంబున
నహితాపాదనకారణంబు గాక హితాపాదనకారణం బై, పురు
షధన్వఃకాండంబుకైవడి నమార్గణవిహారానుకూలంబు గాక
మార్గణవిహారానుకూలంబై, యోగిజనవర్తనంబుపగిది నభవ
నవ్యాపారవిభవాస్పదంబుగాక భవనవ్యాపారవిభవాస్పదం
బై యొప్పు నప్పురంబుఁ బ్రవేశించి.

14

—* విప్రవారాజుఁడు పుష్పవనము నిర్మించుట *

- శా. ఆరాజీవభవాన్వయాభరణుఁ డాత్మారాముఁ డై యందుఁ గా
వేరీవార్యవగాహనంబుల మహావిద్యజ్ఞనాస్తకిచే
శ్రీరంగేశ్వరపాదపద్మయుగళీ సేవాక్రియాసంతత
ప్రారంభంబుననిత్యమాధుకరచర్యఁ ధన్యుడై యుండుచున్.
- స. పొలుపుగరంగధామునకుఁబువ్వులతోఁటయొనర్చితొంటి నా
కలిగినపాతకంబులు కకాపికగా విడనాడి బ్రహ్మవే
త్తలఁ గని ముక్తిఁ గాంతు నని తత్పురిపశ్చిమసీమఁ గాంచెని
ర్ధృతసమస్తసాధుపరితాపము శ్రీమకుటాంతరీపమున్. 16

క. కని యాదీవికిఁ జేరం

జని యమ్మునివరసుతుండు సహ్యమహీశృ

త్తనయాతటము తలంపున

కనుకూలము సమతలంబు నతులం బచుచున్.

17

గీ. గ్రామనికటంబు గాక దూరంబు గాక

చాటిపార గాక చిట్టూటచోటు గాక

వెల్లితల గాక క్రీఁజెద లేవరుపురువు

రాతిపోటునులేని బారాటినేల.

18

క. పూనిక గడచన విష్య

కేసనప్రార్థనము సేసి చేకొని యచ్చోఁ

గానఁబడు చెట్టుసేమలు

గానం బడ నఱకి కంపగట్టిన పిదపన్.

19

ఉ. ఆయనఘుండు దారుజలయంత్రముచేతఁ గవేరకన్యకా

తోయము లెత్తియెత్తి యొకతోయముగాఁ గనుజాడయెత్తియా

పోయి ధరిత్రి దాఁ దనివిపొందినదాఁకను నీళ్లు గట్టి ప

ర్యాయముతోడఁ బాటిపదనై యదనై నముదంబు తోడుతన్.

సీ. లుబ్ధకాద్భుతసిత్తస్తబ్ధరోమాకృతిఁ

దలపోయుచును నేల ద్రవ్విత్త్రవ్వి

సింధుగర్వహంపక్తి కంధరారిధ్యాన

కలితుండై కట్టలు గట్టికట్టి

యందఁమొందఁ గళిందనందినీభేదికిఁ

దెలుచుచుఁ గాలువల్ దీర్చితీర్చి

చక్రి త్రివిక్రమవిక్రమకీడలు

గొనియాడుచును మళ్లు గొలిచి కొలిచి

మిట్టు పల్లంబు లెల్లను మెలచుతోడ

సరసి నాలుగుమూలలుఁ జదునుగాఁగ

నేర్పుతో నాలవాలంబు లేర్పరించి

తమిని నానాటికిని వానితతి యెఱింగి.

21

i. కొన్నిటికి నారు నాటుచుఁ

గొన్నింటికి నంట్లు పాదుకొల్పుచు మఱియు

గొన్నిటికి విత్తనములు త

గన్నూటుచుఁ దోట నేయఁగడఁగినయంతన్.

22

ii. నీటను దేమయెక్కి ససి నిల్చి యొకించుక వాడుదేటి య

ప్పాటున వేరువాటి ధృతిపాటవమొప్పు నతా దొనర్చు నః

ప్పాటునఁ జెన్నుమీటి పరిపాటిగఁ గెంజిగు రక్తడకడక

మోటిక లెత్తి క్రొవ్విరులు మొగ్గలు పెగ్గలమయ్యెనయ్యెడన్.

అమరఁగ లతికలు దరువులుఁ

దమరపమై మిసిమి పసిమి దగ్గక మిగులం

గొమ్మరై ప్రాద్దొకచాయల

గుమ్మరై యెలదోట యనలుఁగొనలుఁబాటెన్.

24

వెండియుఁ జకచక ప్రభాభరిత జాలకంబు లగు వకుళజాల

కంబులును, బరితఃపరీత పరిమళమిళిత పరాగంబు లగుపున్నా

గంబులును, దరవికచప్రసవమాజరీ మంజుళంబు లగు వంజు

శంబులును, గిసలయశ్యామాయమానంబులై వెలసి యెఱు
 డొంటిం గలసి మెలసి విలసిల్లు తులసియును, నిజవాసనాకం
 దభితసకలజనానందంబు లగుకుందంబులును, విరిదేనియలసో
 సలా దోరంబు లగుకరవీరంబులును, నిరంతర భ్రమరీగానంబు
 లగుపాటలీవితానంబులును, విరికెలంకులం బొదలు గొజ్జంగి
 పొదలును, సాయంతనసమయవికసనంబు లగువికచవిచికల
 నిచయంబులును, మీఱు కురు వేరును, నంకురితగంధపదంబు
 కదంబాబు లగులామజ్జకస్తోమంబులును, మితిగడచి లతికల
 కెల్ల నేలిక లగునవమాలికలును, వికస్వర ప్రసవగేయంబు లగు
 చాపేయంబులును, నరవిరి విరులఁ గొఱలి యితరసౌరభలో
 లుభ ద్విరేఖంబులకు వల్లియ లగుబొండుమల్లియలును, నరు
 ణవృంతాంతభారంబు లగుమందారంబులును, బరువం బగు
 మరువంబును, గర్భదళసౌరభ్యనిలయ మలయానిలాహూత
 వ్రాతం బగుకేతకీజాతంబును, రాలచ్చికి రచ్చ యగు పచ్చ
 యును, విరహిణీజనకంటకంబు లగుకంటకంబులును, నయ
 నానందసంపాదు లగుజాదులును, నాదిగా సల్లలిత పల్లవిత
 కోరకిత ప్రసవిత లతికాతరుషాడంబులు తండతండంబు లై
 ప్రప్రీతిచ్చాయాజాలంబులు నిగుడం బొగడం దగి ఖరకరకిర
 ణప్రకాశంబులకు నిరవకాశంబు లై చలువలం జెలు వమరి
 పథికజనపరిశ్రమం బపనయించుచు సకలసౌరభాభిరామం
 బగునారామంబుం గనుంగొని పరమానంద కందభితహృద
 యారవిందుండై యవ్వప్రసందనుండు.

- క. అరవిరు లగు నేఁబెట్టిన
తరువాటికవిరుల రంగధాము రమేశుక
హరిఁ బూజింపఁగఁ గంటిని
జరితార్థుండ నైతిఁ దపము సఫలం బయ్యెన్. 26
- మ. అని గొజ్జంగులచెంగట న్సురభిళం బై దట్టమై చెల్లఁ బ్రాఁ
కినయాచల్లనిమాధవీలతలచక్కిం జొక్కమై యుండ నే
ర్పునఁ గావించిన పల్లశాలకడ నేప్రొద్దం బ్రవర్తించుచుక
ఘననిష్ఠామహిమం దనర్చి మురజితైక్యంకర్య ధారేయుండై.
- చ. పొలుపుగ నీరుకావిపటముం గటిఁ బింజె మడంచి కట్టి విం
తలు దభుకొత్తుచుండఁ దిరునామముఁ జాఁచి తదంతవీధిఁగ్రే
వలను దశావతారములు వ్రాసిన బిల్వకరండమందు రం
జిలుతిరుచూర్ణ మార్దముగఁ జేసి శలాకను రేఖ దీర్చుచున్.
- చ. అనఘుఁ డతండు నిత్యము సహార్తుఖిక్పత్యము లాచరించి పా
వనమతి జిడ్డు లేక కయివ్రాలక వాడక తావివోక ప
చ్చనిపసిమొగ్గ గానిదగుసావిని మేలిమి నేర్పరించి గ్ర
క్తునఁ బరువంపుఁ గ్రొవ్విరులఁ గోయుచు వంశపుటీలంబునన్.
- క. సురభిళతులసీపరిమళ
పరిమిళితములుగ నొసర్చి పరిపరిగతులం
గర మరుదుగ నతిచతురతఁ
గరకుశలత మెఱయ మాళికలు గట్టి తగన్. 30
- క. తిరువాముడి పతియించుచు
హరిభక్తులఁ గన్న భక్తి నడియండ సనుచుక

శిర మటు పంచుచుఁ బ్రాకృత

పురుషుల యెడగలుగఁ దూరమునకుం జనుచున్.

31

శా. శ్రీరంగేశ్వరదివ్యగేహమునకుం జేరంగ నేతెంచి త
తానరంగంకదినాధినాథనయనున్ దర్శించి యందుద వం
దారుం డై తనచేత నున్న సుమనోదామంబు లర్పించి ధ్యా
నారూఢస్థితిఁ గొంతసేపచట నాత్మారాముండై యుండుచున్.

చ. మరలి వసుంధరామరకుమారుండు వైష్ణవరాజమందిరాం
తరముల కేఁగి యందుఁ బ్రయతం బగుమాధుకరంబుఁ దెచ్చి శ్రీ
హరికి సమర్పణం బని తదన్నము సాపడి రేవగల్లు దా
వరముగనుం డెనయ్యుటజవాటికఁదోటకుఁ బ్రోది సేయుచున్.

— * శ్రీహరి లీలావినోదము * —

క. ఈలీల నిజపదార్చన

కేళీతత్పరత నతఁడు గిటికొని యుండెన్

నాళీకగేహినీకుచ

పాళీలోలుండు రంగపతి మదిలోనన్.

34

ఉ. ఆజలజాసనప్రముఖు లైన సుపర్వులు భక్తియుక్తి మైఁ
బూజలు చేయరో మఱి తపోమహిమా జరియింపలేదో యే
పూజలు నేతపంబులును బోధనిధాన మితం హొనర్చు నీ
పూజకు నీతపంబునకుం బొల్పుగ నెందును సాటి వచ్చునే.

చ. అనుచును సంతసించి తన దైనవినోదముఁ జూపఁ గోరి చ
క్రన్ది దగు నిండుజవ్వని నొకానొక యచ్చరపూవుఁబోడిఁ జ

య్యన హృదయంబునం దలఁచినంత నె సమ్ముఖమందునిల్చి వం
దన మొనరింపఁ జూచి యెలనన్వృ కనుంగవ సంకురింపఁగన్.

సీ. కమలనేత్రి! కవేరకన్యాతరంగిణీ

వరతటంబునకు నుత్తరమునందు

బహుభోగరాగసంపన్నమై యున్నత

ప్రాకారగోపురభరిత మగుచుఁ

గను పట్టు సర్వజ్ఞమనుపేర దేవతా

స్థానమందిర ¹.....

.....

ఉ. లాలి మనోహారాంగి శుభలక్షణలక్ష్మిత లాలి లాలి యో
లాలితసీలసీలకచ లాలి యటంచు సువర్ణఢోలికాం
దోళనఖేలనంబులను నున్నన నిద్దుర సోలగింప నా
బాలికఁ బాడుచుండుదురు పాటలగంధులు జోలపాటలన్.

—* దేవదేవీసాందర్యవర్ణనము *—

క. తరుణివిలాసం బెన్నుం

దరమే పరమేష్ఠి కైనఁ దలఁపఁగ నోహూ

హరిమధ్యం బట బంధుర

కరిగమనం బట విచిత్రకర మిది గాదే!

39

చ. మొలకమెఱుగు లింపడర ము న్బదరీఫల మౌట వెన్న నా
మలకఫలస్వరూపము గ్రమంబున నౌట ననంతరంబు శ్రీ

1. ఇచ్చటినుండి యెడలుపద్యములు పోయినవి.

- ఫలఫలరూప మాట బహుభంగుల నెన్నఁగ నిక్తమే చుమీ
జలరుహనేత్రి చన్ద్రవ భుజంగతపఃఫలరూప మాటయున్. 40
- ఉ. తిన్ననిలేతసాయగవుఁ దీఁగెలు కన్నియచేతు, లిట్లు గా
కున్న సరాగపల్లవవయోరుచిరూపము లానె, కంకణా
భ్యన్నతిఁ జెందునె, చెలువుఁ జెందునె ¹వేళ్లను గక్షరోచిరు
త్పన్నవిలాసరేఖ గనుపట్టునె, కొమ్మకు వన్నె దెచ్చునే! 41
- క. అందంబున నలవలమురి
చిందంబు ముకుందుఁ డర్థిఁ జేపట్టినద
న్నందున కెఱుంగముగా కీ
యిదీవరనేత్రిగళము నెనయంగలదే. 42
- గీ. కలికికనుఁగవ యబ్జవిఖ్యాతిఁ దనరు
బింబమును మోవి తావిడంబించిమించు
దాన నంబుజవైరిచందంబు గెల్పు
దా ననఁగఁ బొల్పు నా ప్రమదాననంబు. 43
- క. జలచరములు తలచూపక
కళవళపాటునఁ జెలంగుఁ గన్నులసమత్
జలరుహదళములు చిలుకల
కొలికిం గనుఁగొన్న నొక్కకొలికికి వచ్చున్. 44
- ఉ. ఎంచఁగ మేచకద్యుతి వహించుట సోఁగ లనంగఁ దాము రా
ణించుట నెమ్మిమైఁ గడు గణింపఁగఁ బొల్పుట దా విభూతిచే
మించుట నాలతాంగినునుమించుకురు ల్గురులై తనర్పియుం
బించెములై చరించె ననిపించె ఘనాఘనజిద్విలాసతన్. 45

క. పలుకొలమున మేలగు చెలి

పలుకులకును గప్పరంపుఁబ్రతిగాఁ దమ్ము

బలుకు లనవలసెఁ గాదే

బలుకుల నమ్మగమదాది పదములు గలవే !

46

ఉ. ఆనలినాక్షి చూడఁ దమియై కనుపట్ట విభావరీకరుం

డాననబింబ మయ్యె, గురులయ్యెను గండు, సుధాధరా(ధర)

శ్రీనిగిడించె మున్ను దనుఁజెందిన కెంపు, కృశత్వ మెల్ల నా

హా నడు మయ్యె, దానిదరహాసము వెన్నెల గాక యుండునే !

వ. ఇట్లభినవరూపరేఖావిలాసంబులకు నావాసం బై, సాహితీ

నృత్యగీత ప్రసంగావధానంబులు దనకు నెదురు లేకయుండు

బెరసి రసికతావిశేషంబులం గురు కుకురు కరూశ మగధమా

ళవ చోళ ప్రముఖ దేశాధినాయకులచేత వాదంబులు బవా

డంబులు గొనుచు సోదరీ ప్రముఖ నిఖిలసఖీజనపరివృత యై

మగిడి శ్రీరంగసమీపంబునం జనుచున్న సమయంబున. 48

—* వేసవి వర్ణనము *—

సీ. అధ్వన్యభిజ్ఞశ్రమాధ్వన్యసంఘంబు

ప్రతిపద్ధతిప్రపాపరికరంబు

పల్వలోదస్వయంపచ్ఛమానర్పుషంబు

బహుభిదేళిమశిరఃపటలరురుక

మస్తముస్తావిహస్తస్తబ్ధరోమంబు

కీచకనికషణోద్గీర్ణదవము

పరితోవిభిన్నభూపదదృష్టపాతాళ

మానాభిగళనీరసాచ్ఛభల్ల

ముదరభాగ(ప్రపూర)ణోద్యోగవిముఖ

వమధువిరహాన్నమత్తరవ్యక్తవిటప

కించిధాతపహృద్వసీసంచరిష్టు

మదగజేంద్రంబు వేసవి యెదురుకొనియె.

49

- ఉ. ఏచినఘర్షణాసరము లెవ్వఁడు నేర్పుఁ దరింపఁ దత్సుధా
సేచన మొందియుం జలువఁ జెందియు రాజునునుండ దర్శవే
శాచకితంబులై మునుపు లావుగ నెడలు గల్గు వేండ్రముం
జూచిన వొటఁ గాదె తలచూపవు వెన్నెలలు దివంబునన్.
- మ. నెకలూర్పకొబుసకొట్టు పాన్పుగలరాజీవాక్షుఁడు జేదు కు
త్తుకనుం గల్గిన వేల్పు మున్దలుగఁ బాఠోరాశిలో నుండఁ గై
శికమందు న్నది దాల్చ బామిపుడు గాచెం గాక కాకున్న నిం
తకు నేమాదురొ నేఁడు వేసవిని మార్తాండాతపజ్వాళలన్.

సీ. కర్పూరశకలసంగతపీటికాచర్య

ణములఁ జక్రైరపానకములవలన

మిసిమితావులఁ గదంబించు గందంబులఁ

దేటకట్టాణిముత్తైపుసరుల

తైత్త్యబుధురగంధసలిలగంఢూషల

నభినవతాలవృంతానిలముల

జలుఁగుఁజెంగావిదువ్వలువల నానీత

శీతలనీహారసేచనముల

సీ. మఱియుఁ గలిగిన నస్తురంపదలఁ బొదల

నయిన భేరిఁబలకుఁ బ్రతిక్రియలు గొన్ని

కొన్నివిధములఁ దగియెడు కొలఁది నప్రథమ

కువలయేక్షణ లొనరించు కొనఁచుఁజనుచు

52

ఉ. కగ్గిన (చెక్కులుం,) జెమటగాతెనుమోములు, నాడివత్తై

తగ్గినమేనులు న్వణఁకు దాక్కొను కొనులు సారెసారెకున్

మొగ్గెడు పాదముల్పదుల ముంచిన భేదము లెండసోకుడు

స్వేగల మైన యూపులును విన్నవిమోములుగానిపింపఁగన్.

53

క. జలదాకృతి ధృతతులసీ

దశదాముఁడు రంగశాయి, తద్దయ మనపైఁ

గలదాయెనేని యుండ

స్వలదా యీయెండ నొక్కనన మీయండన్.

54

చ. అనుచును దేవదేవి మొదలైనమృగేక్షణలొయ్యనొయ్యనం

జన ననుపాత్తపూర్వ మనిజస్థితిదూర మధఃకృతాతపం

బసవసరాగతం బవిదితాత్మజనుస్థల మప్రచోదితం

బనితరలభ్య వప్రతిహతాబ్జన మత్వరితాగమంబునై.

55

సీ. కొలఁపట్టదయామికుల నెల్లఁగనుఁబ్రామి

ననగురిజేదకన్నా నఁదూటి

పొగడలకమ్మపుప్పొడి చొక్కుపైఁజల్లి

గృహమేధిషిక్షములఁ గికురువెట్టి

విరిదమ్మినెత్తావి సరగున గిలుబొడి

పఱపైన చిగురుజోపములు నెమకి

పొన్నలమకరందములు చల్లుపోరాడి

తెలిమించు మల్లెయొక్కల దెరల్చి

గీ యలబలముసేయుశుక శారికల నదల్చి

శౌర్యహృతవస్తుధృతపరిశ్రమముమీఱ

విప్రనారాయణ రామ వీధివెడలి

యలసగతి వచ్చె మందమందానింబు.

క. వడదేతెఁ గొంతయలసత

లుడిగెన్ ముగములను దెలుపు లొందెను డిందె

న్వడిఁ జెమటయు జిహ్వలకుం

డిడి వచ్చెం బవనురాకఁ దరుణుల కెల్లన్

క. మరుదంకురదరవిచల, ద్దుదంచలచంచరీక కాంతసితాంతాం

తరుదంచితపరిక్షించిత, తరుదంతరదశలతాంతతాంతప్రాప్తిన్

58

ఉ. గోరపువేడ్క సేయు నెలదోటఁ గనుంగొనిదానియున్నశృం

గారము పుష్పమంజరుల కమ్మనితావులు భృంగరాజముల్

గేరెడు సొంపు నెంపు గలిగింపఁగ హామి చొక్కియాదరం

బారఁగ దేవదేవి తనయగ్రజ కిట్లనియెం బ్రియంబునన్. 59

శా. అక్కాయాగురినెందపందిరులచాయం గంటివే మంజరుల్

దిక్కులంకవకాంతి⁶ మనల నుద్దేశించి సౌరభ్యముల్

బుక్కముల్ల నొసంగుచున్ననకుచంబుల్దొల్చుఘర్తాంబువుల్

దక్కంగైకొనెమైత్రిచేననఁగ జూడం దేనియల్ గమైడున్ 60

గొనబు లగుచిగురుమామిడి

ననమొగ్గలు మొగ్గ లనుచు నమ్మం దగదో

ననజ్జేక్షణ యివి గావా

పనివడి తా మతనుఁ బోటుబంటుం జేసెన్.

61

హరిణీగోచన కంటివే యెమలు నొయ్యారంబుగా సారభో
త్కరగుంజాతరుసీమఁ దెమ్మెరిల రాశ న్వీర సల్లాడు క్రొ
వ్విరితీగం గని యొక్కరాచిలుక తీవన్ బోటులీక్షింప సం
దిరవై యుయ్యెల యుఁగుచున్నయది తాయం దుమ్మెదలో
పాడఁగన్.

62

గామి డిదె గండుఁ దుమ్మెద

మామిడి విరితేనె లాను మఱియొకతె చనుం

గామిడి నొడిచెను నాపలి

మోమిడి తొగ్రోలె న్నిందుముఖ కనుఁగొంటే.

అనుచు నయ్యెలజవ్వను లవ్వనవిలాసంబులకుఁ జొక్కుచుఁ
బెక్కు చందంబులఁ గొనియాడుచు వెడవెడ సోకులఁ గడ
లుకొను నొడలిబడలిఁ బెడలిం చుచు నెడనెడ శీతలతరు
చ్చాయామండపంబులం దలిరులశయనంబుల శయనించు
చుఁ బురస్కృత తిరస్కరిణి పరిసరంబుల భాసిల్లు లాస్యకీ
జనంబుల చందంబునఁ బుష్పితలతాకుంజంబుల సందుల
సందంద తెల్పుచుఁ జెలికత్తియలం బిల్చుచు సాయంతన
జలధరంబుల మఱుఁగుననుండి యెండుండ వెడలు క్రొ

మ్రొలుగుల తెలుగునఁ జివురుజొంపంబులం బొదలు
 పొదలు వెలువడి తఱుక్కునఁ బ్రకాశించుచుం గుఱంగట
 మధ్యప్రదేశంబులు ప్రవేశించుచుఁ గెందమ్మిఁకొలంకులకెలం
 కులం జరియించు రాయంచలచంద్రబున మకరంద ర్పురస
 నీడంబుల నడయాడుచుఁ బాడుచుఁ మొత్తంబు
 లగు జేగులు నెత్తంబుల కరిగెడు మయూరవనితలచొప్పునఁ
 బుప్పొడి తిప్పలఁ బరిభ్రమించు మద్రభమరంబులఁజూచుచు
 రాచిలుకలవలెం గిలకీలం బలుకుచుం జనిచని.

సీ. అలవిఘంతుదునిచే నగుతాప మాటదే

హరిణాంకుడిది చూడఁడయ్యెఁగాక

కాలకూటానలగ్రసనార్తి మానదే

పురిహారుఁ డీటు రాకపోయెఁ గాక

బడబాగ్నిశిఖలఁ జొప్పడువాటు దీఱదే

జడధి కియ్యునికి చేపడదుగాక

తిపనుఁడు మార్గభేదము వీడనాడఁడే

లీల నిందు వసింపలేడు గాక

గీ యనఁగఁ జలువల నెలపు వాసవలకిరపు

నిబిడమును నైనద్రాక్షపందిరులచక్కి-

నున్న యొకకన్నె సురపొన్నగున్ననీడ

జలరుహేక్షణ లుబుసుపోకల వసింపి.

చ. ఇల నితరంపువాసనల నెల్లను చుక్కనిపించు చున్నదీ
 లలితలతాంతగంధము, కొలంకుఁ దేటులపాట వల్లకీ
 కలకల రావముల్ చెలువు గా వనిపించెలతాంగులార యీ
 చలమరిగాడ్పులం గలుగుచల్లదనం బిఁకఁ జెప్ప నేటికిన్. 66

క. అనుచుం జిలుకలపలుకులు
 వినుచుం బూఁబొదలఁ బొదలు విభవంబుఁగనుం
 గొనుచున్ రెండడుగులు నట
 చనుచుం బన్నీటి కాల్పజాడం జూడన్. 67
 —♦ వేశ్యలు విప్రరాయణు గనుఁగొనుట ♦—

సీ. తొగతేనిలోఁగందు దిగజాతెననఁగ మొ
 గమ్మున బవిరిగడ్డమ్ము మెఱయ
 నుదయాద్రిశిఖరంబుఁబుడ భానుబింబంబు
 సాటినాఁదలఁ గావిశాటి మెఱయ
 బొమ్మల నెన్నడిమి పద్మముదళంబులరేఖ
 రహజూపునూర్ధ్వపుండ్రంబు నిగుడ
 లోనిడి హరిభక్తిపైసి ముద్రించె నా
 శంఖచక్రములు భుజములఁ జెలఁగఁ

గీ ద్రిపథగాఢాఁ మొకచోటఁ దెలుపుచున్న
 త్రిదశనదివోలె నలుత జన్నిదచూ దనరఁ
 బూర్ణతరుమూలజల కుంభముల గణించు
 సరణి శోడుతమాధవస్మరణ మమర

మ. అలమాకండమురుండ్లదింపదగునియ్యొక్కచోఁ
వలె, సంపంగికే ద్రవ్వటం బిడవలె, న్వాసంతికల్ నే
డులు గట్టం దగుఁ, గన్నెగన్నెరులు వామందేతె ననఁ
గలయంగఁగొనువానిఁ జూచి రెలనాఁగల్ విప్రనారాయ

క. కనుఁగొని తమ్మతండు కడకంటను జూడక యొక్కచో
గొనక వచోవిలాసములకుం జెవి దేలఁగిలంగ నీక
నన మరవాంచి తోటవయి నాటిసకోర్కుల నిర్విక
యునికికి విస్మయం బొడవ నుగ్మలి సోదరినంకజూచె

ఉ. అంగన నీవు వీనిహృదయంగమమోహనరూప శేఖ
ల్లం గనుఁగొంటివే కిలకిల న్నగు క్రొన్ననవిట్లు నైస,
యంగము(తేన)కుం దగినయందముగా దితఁ డున్న వేఁ
సం గలఁ కం దలంకదు మనం బిటువచ్చుటకెంతవొంత

సీ జటియు నై ననవిల్తుకుటముగ్రాచినస్వామి
దారువన క్షీడఁ దగిలె ననఁగ
శుచియైనయవ్వేల్పుచూపు తాపనకుల
స్త్రీలపై వలపులఁ జక్కె ననఁగ
వానిశిరోరత్న మైనయాద్విజరాజు
గురువధూటికి మరుఁక్కొనియె ననఁ
నమకులకును బెద్ద యతనిసారథివాల
భల్మాదిమనులఁ గల్గించె నన

గీ వీనికథ యెంత యెన్నంగ వీరిలోన
నెవ్వరిని బోలు మహిమల కెంతదవ్వు
విప్రసామాన్యుఁడూరకే విష్ణువీగు
చున్నయంత నె యధికుఁడౌనొక్కొక్కతాను.

నామములు దీర్చి తులనీ
దామంబులు నైచి బేలతనమునఁ దగునీ
సాములె కారా మగువల
బాములఁ బడువారు వేషభాషలు గుఱుతే !

73

అందెలరవలి విన్నంతనే పోయెనే
చిరకాలనియతిఁ జేసినతపంబు
మనలను నిటు గనుంగొనినంతమాత్రనే
తఱిగెనే హరిపదధ్యాననియతి
యే మని మాటాడ నెన్నంగఁ దోడనే
పోయెనే తివ్రతంబులు కొఱింతఁ
గటకట యిటు గుఱంగట నిల్చినంతనే
పొరయునే షట్కర్మములను హాని
ఘనతపోరూఢి నధికులు గలరు గాని
యిట్లు చరియించు నియతుల నెందుఁజూడ
మిదియ వర్తన మైనచో నిగురుఁబోడి !,
కౌశికాదుల కూర్వలోకములు లేవె !
పాటలగంధి ! సౌఖ్యపరిపాటి యెఱుంగనిమూఢుఁ డౌటనే

పాటియు మీడు తాఁ దనకై పైకొనఁ డామెను గాక కాకనా
 పాటల నాటల నృధురభాషలఁ జొక్కి లతాంతబాగుచే
 వాటలఁ జిక్కి కెంజిగురుఁబానువుఁ జెందకయుండ శక్యమే
 75

వ. అనుటయుఁ 'గటకటంబడి యక్కుటిలకుంతల చెలియలిం
 జూచి యిట్లనెయె.
 76

చ. హరిహరి ! యెంతమాట ! యెటులాడితివే తరళాయతాక్షికా
 పురుషులఁ బల్కిన ట్లభలభోగములు నివ్విడనాడి సత్త్రియా
 నిరితిని బ్రహ్మచర్యసరణిం మహనీయతనా మహత్త్వముం
 బొరసినయట్టి యిట్టిమునిపుంగవుభావ మెఱుంగ వేమియున్
 77

క. ఏమరుఁడే యితఁ డెక్కడి
 పామరుఁడే నిలువు నూరు పండినరీతిం
 దామరవిం దన నున్నాఁ
 షోమరువపుమొలక ! యెట్టియోగివరుండు
 78
 సీ. తెలిమించుమడుఁగు రింగులువారఁ

గట్టక కామాయములు దాల్చుఁగాఁబనేమి
 నెలవంకతిరుమణి నీటుగాఁ దీర్చక

పెనువట్టెనామముల్ వెట్టనేమి
 గొనబుమీఱంగఁ గోరకొప్పు దిద్దక
 నెరుల్ జడి గట్టఁగా నీశ్వఁ దడుప నేమి
 గోవాళ్ళతోడతఁ గూడియాడక తోట
 గావింతు నని యిట్లు గడఁగనేమి

గీ. వికచనానాప్రసూపమాలికలు చాలఁ
గలిగి యుండఁగఁ దులసిపూసలసరంబు
నైవనేమి మహాయోగివరుఁడు గాక
మగువ యీయన యితరసామాన్యఁడైన.

క. తాగంబు నొడిచి ముక్తి
శ్రీగౌరవములక పేక్ష చేయుమునులకున్
నాగేంద్రయాన! యైహిక
భోగంబిది మేడికాయభోగము సుమ్మి

80

—♦ వేశ్యలు పంతములు వేసికొనుట ♦—

క. వలువనిమాటలు సారెం
బలుకం బనియేమిహవభావవిలాసా
దుల నీ వితనిఁ గరంచిన
నలికైశిక యేచు దాసి నయ్యెద నీకున్.

81

మ. అనుడుం గెంపుమెఱుంగుకన్నుఁగ వచాయన్ జేపురింపంగ నుం
గొనియొక్కించుక జాటుపయ్యెదచెఱంగున్ రంగుగాఁ జేర్చికొ
ప్పును జక్కన్ నవరించి యశావనమదంబు న్నత్కళాప్రాధియుం
దనరం దొయ్యలి రెండుమూఁడడుగు లంతన్ డాయఁగా
నేగుచున్.

82

చ. పని మఱి లేనికోడిగవుభావని నీవొకప్రోదిసేసి పే
ర్కొని మును నావిలాసగుణరూఢి నెఱుంగనియట్లు పన్నిదం
బని కడు మించ నాడితివి యాశినమాటకుఁ దారసిల్లినన్
వెనుకకుఁ బోకు మంచుఁ జెలి వెండియు జంకెనలుల్లసిల్లఁగన్

83

సీ. మాధవస్మరణంబు మాన్ని కొక్కొక్కాది

పఠనంబునకుఁ బాలుపఱుప నేని

కనుసన్న చేసి యాకడవనె వాయింటికెల్లను

నీళ్ళుమోయింప నేని

తిరుచూర్ణ రేఖ మచ్చరణలాక్షాలక్ష్మ

దృష్టితో వియ్య మొందింప నేని

మునిపండ్లఁ గొఱికినెచిన నాగవల్లి

కాదళములకై యాసగొలుప నేని

గీ. కలఁపనేనియు నలవంతఁ గఱపనేని

కేళి కెలయింప నేని చొక్కింప నేని.

విటుల కెకిమిని వీనిఁ గావింప నేని.

యగ్గలీ! నీకు దాసి నై యుండుదాన.

84

వ. అని యహ్మజులాలాస క్షేజగు రంటినచందంబునఁ గేలుఁ
గెందమ్మి సగ్రజహస్తంబునం బట్టిదిం బు చఱచి యనుచ
రనిచయంబుతోడం గూడ నిజనగరంబున కనిచి ననిచిన
కుతుకంబునం గపటనటపరిచయంబునం గాని పీనిం జొక్కిఁప
రాదని వితర్కించి కుఱంగటం గురచకలతావలయంబునం
గిసలయప్రసవమంజరింజితం బగు నొక్కతడుకోటరక్రో
డంబునందు.

85

క. అరవిందయన శోభా

కరముల్మృకికింకీనీకరము ల్మృణిమ

పురముల్ చీనాంబరమా

ల్పరము ల్కరముల్లసిల్ల శాటిం బెట్టెన్.

86

గీ. చాతురీరీతి వేద్యేతి సంగ్రహించి

వసత యొక జీనిపాపడ వానిమీఁద

ముసుగునడఁజుట్టి పైలకముద్రఁ జెట్టి

యొకులు గనకుండ నలుదిక్కు లరసిచూచి.

శా. నాభాగవతిమాన దానజితకర్ణస్వర్నగోత్రంసథా

టీ భీధావితజాతవేషఘనధూటీచిత్తవైకల్యచీ

క్షాభీలాసుసయానులావ కబరీవ్యాపారసౌభాగ్యధా

త్రీభూభృత్యులవైరి మోహనమురాకీ రాజకేశకవా! 88

క. తుక్ఖారధట్టఘనజన

యుక్తరజరజఃపలాయి నోదితరక్షా

రక్తనవోరిపుయాచిత

మక్ఖాకటకాదిరాజ్య మహిగృహమేగ్ధి.

89

పంచచామరము. అహంక్రియాసమగ్రవిగ్రహస్థితీ ధటానటీ

మహాహళాహళీవిహారమంత్రయంత్రకల్పిత

స్పృహాస్వయంగతానురాగహృజ్జమాంగనాముహు

ర్ముహుర్ముజోపగూహనానుమోదమానమానసా! 90

గద్యము. ఇదిశ్రీశంకరస్వామి సంయమిత్వరచరణసరోసుహధ్యా

నానందసౌందర్యధ్యు ప్రబంధపరమేశ్వరవంశపవిత్ర

లింగసమనీషిపుత్ర శ్రీకాళహస్తీశ్వరదయాసహాయ

చెడల్వాడ మల్లయనామధేమప్రణీతం బైన విప్రనారా

యణచరిత్రంబను మహాప్రబంధంబునందు ద్వితీయా

శ్వాసము.

శ్రీరస్తు.

విప్రనారాయణచరిత్రము

తృతీయాశ్వాసము.

- క. శ్రీబంధురమందిర విసి
నీబాంధవశేజ త్రిభువనీగండరగూ
లీబిరుద సత్కృపాంబుని
ధీ బుధనుత మాకరాజుతిమ్మనృపాలా!
గీ. అవధరింపుము కని భూషణాంబరాదు
లీవిధంబున దాచి తా దేవదేవి
తానువైష్ణవురాలిచందంబు బూని
చాల దగినట్టి సంజోక ననదరించి.

—♦ దేవదేవి విప్రనారాయణుం జేరుట ♦—

- సీ. మెఱుంగులు పైకిఁ గ్రేళ్ళుటికిడు గబ్బి
గుబ్బలమీఁదఁ గావికుప్పసముదొడిగి
యడఁచి క్రొమ్మడి బయల్పడకుండఁగా
ఖండశాటి యాదలను మించఁగ బిగించి
బెళుకుఁజూపులఁ గెలంకులు దాటఁగా
నీక నిజవదనఖ రేఖ నెలవుకొలిపి
హరినీలములయొప్పు నడికించు
కెందమ్మిజమిలిపూసలకంటనరి యమరి

గీ. యల్లనల్లన హరి హరి హరి యటంచు
గోలయునుబోలె నొడుగుచుఁగొదిగిఁగొనుచు
విష్ణుపదభక్తి మూర్తిభవించె ననఁగఁ
జకితిహరిశాస్త్రి దాసరినాని యయ్యె.

3

క. ఇటువలెఁ గుహనానటనా
ఘటనాపర్యటననటనకౌశలయై య
న్నటదిండివరికుంతల
యట చని కర్పూరకదలి కాంతరపిఞ్చిన్

4

చ ననిచినగుజ్జుమావికెలనం దగుగందపుమానికొమ్మలం
బెనఁగొని యున్నచుల్లికల పెక్కువ గన్గొని నీళ్ళు గట్టి నం
జనితకుతూహలాంకురము శాఖలువాఱఁగ నచ్చుచున్నయ
మ్మనికులసార్వభౌముఁడుముముక్షుచ రేఁబ్బమహానుభావునిన్ 5

చ. తనమది భక్తి గల్గినవిధం బటు దోఁపఁగ దవ్వుఁవ్వులఁ
గనుఁగొని తత్పదాంబుజనఖిలభ లొక్కట ఫాలపీఠి పోఁ
కను బ్రణమిల్లి యోమునిశిఖామణి! యోకరుణాపయోధి !
యో యినిభి తేజ ! కావదగదే నను నార్త ననాథ నెంత
యున్.

6

చ. అని కడు నాఁపఁగా భరములై లవలీనశగండమండలిం
గనుఁగవభాష్పముల్ దొరఁగఁగా నపు డేడ్చెఁ జఱిర నేత్రపె
ల్చున నిజసోదిరీశపథసమ్యగహంకృతివాక్యవంచనా
ఘనకుహనాభిహారపరికల్పితగద్గదకఠవైఖరిన్

7

- గీ. అప్పుడాజంత పలుకువాక్యంబు లెల్ల
మనములోపల నిక్కంబు లనుచు వగచి
యబల! లేలెమ్ము లెమ్మని యాదరించి
యిల్లు పలికెను నాచందయమీశ్వరుండు.
- ఉ. ఎయ్యెడనుండి వచ్చితివె యియ్యెడకున్? హరిభక్తురాల: పే
రెయ్యది? యార్చి బొందగతమెయ్యది? నీకును మేమొనర్పిగా
నయ్యెడుకార్య మెయ్యది? భయంపడ కిం తెఱిగింపు నావుడుం
దొయ్యలి చిక్కె నమ్మఁ డని దుగ్భరహర్షనిమగ్న చిత్తయై 9
- క. దేవా! విన్నప మే మని
కాపించెద నీదుసమ్ముఖమ్మున యావ
జ్జీవజగుచ్ఛజీవన
జీవాతుఘనాఘహేతుశీలకులంబున్. 10
- ప. అయినను నార్తజన వరేణ్యుండ వగు నీవిత్తంబునఁ గడతే
ఱుగలదాన నగుట నాకలతెఱు గెఱింగించెద దత్తావధా
నుండవై యవధరింపు మని యిట్లనియె.
- క. నేరముల కునికి యాఱడి
కారయ విడిమట్టు వట్టియపకీర్తులకుం
జేరుగడ దోసములకు హ
జారము వెతల కిర వాఁడుజన్మము దేవా! 11
- ఉ. అట్టి మహావిహీనభవ మయ్యును నీలువు మాటవాసియుం
జుట్టటికంబుఁ బుణ్యమును సున్నగ మిన్నలఁ గూడఁబెట్టుచో

గుట్టు దొఱుగుచుం బడువుఁగూటికి నోచినవాఁడొకఁడెం
బుట్టి క్రమక్రమంబునఁ దపోధన! యశాచనమావహిల్లఁగన్ 13
మ. కళలం దక్కఁ బెనంగి గానములఁ జక్కఁజేసి బాష్పక్రియా
కలన న్మెచ్చుఁతుటించి నేర్పునను గాఁతల్ పుట్టుగావించిమా
యల వంచించి న రేంద్రసదనుల నుడ్డాఁగించి నవ్వాంగముల్
బలుసొమ్ముల్గొనినయమీ! యిడుపులుంబంగుగాఁజేసిసన్

14

నీ. పెచ్చె నల్లి ఘ్న నిల్పెద నన్న నదలించుఁ

జెలువుగావింప నెంచినను గనరు

పనము నెట్టింప నెంచిన నెంత లేదను

గుడికి యత్నియునేయ గొణఁగరాగు

బుధుల కీవేఁడినఁ బ్రొద్దు వోదను

నీకు నతిథిపూజలకు మల్లాడఁ దిట్టి

దోనాన కలిగిన నోసి! పోలెమ్మను

బేదనాదలఁ బ్రోవ గీచునారు

గీ. దేవ! యిటుగాక మఱియును లావుమట్టి

బలియు వికిరంబు జోగుగోపాశమనుచు

వీధి కెచ్చారు మిడిసిన వెక్కిరించు

నయ్య! ననుఁగన్న కొయ్య గయ్యాళితల్లి.

క. సామీ! పలుమఱు దేవర

కేనుని వినిపింతు నింక నీఁగకు నినుకుం

జామునకు బలియుఁ జెట్టక

యామునలి క రాచిపిడియై వర్తించున్

10

సీ. వదనపద్మము పల్లవప్రకరోచ్ఛిష్ట
 లాలితవీటీకలాచిఁ జేసి
 గాత్రంబు జ్యోతికర్కశభుజులైన
 మగలకు గరిడికంబములు సేసి
 కూర్చియొక్కెడఁ బాదుకొననీని యార్జింపు
 దొరలకు నిర్వంకతుంగ సేసి
 మొలక మెఱుంగుఁజన్నులు భుజంగ నఖాంకు
 శములకుఁ గలభకుంభములుసేసి

గీ. గుట్టు నానయు విడనాడి కొంగుపటిచి
 యగడువడి పడిచి వడసిన యట్టిపసిఁడి
 కలకటా ! యేమిటికి నెక్కె గడనవంక
 నేమి గంటిని దొడుసు నాకేల యనుచు.

ఉ. ఏను విరక్తురాల నయి యిట్లు భవత్పదసేవ గోరి యో
 పశానికులావతంస ! గరిమంబున వచ్చితి నావరంబు లో
 నూనఁగఁ జూచి నీ దయినయూడిగమున్ దయచేసి ప్రాప్తునీ
 యానతిపద్ధతిఁ దగ నహస్నిశముం బరిచర్య సేసెవన్ 18

సీ. నెఱినొప్ప లకుచముల్ నీచేతఁ గాయలుగాఁచె

బొమ్మనిపింపఁగలఁ గడంగి

చిన్నికొమ్మల మించు కన్నెమామిడి

చెట్టుఁజేర్చి నీకును మెచ్చునేయఁగలను

నెలమిఁబల్కురుసల నీమోవిఫల మంద

సొరిది నీకును జవినూపఁగలను

బొగడను దగు విభాబులను బెక్కులు గల్గి
 నలరించి నిను మరుల్చొలుపఁ గలను
 జతురబహుబాధములఁ బరిచయము కలిమి
 రాజయోగవిలాసాభిరామ నగుట
 ఘనకళానుభవముచేఁ గలుగు నేర్పు
 మించ నిన్నును గడకుఁ దేలింఁచఁగలను.

19

వ. అనిపలుకుటయు జటివరుండు నమ్మటమూఁదులాఁడిపలుకులు
 నిక్కువంబులు గా వగచి విష్ణుకైంకర్యంబునకుఁ దనకు సాహ-
 చర్యంబు గలిగె ననుచు నాగీకరించి దాని దగువిభాబునం
 బనిగొనుచు నేమంబునం బుష్పదామంబులు రంగశాయికి
 సమర్పించుచు మాధుకరచర్యాసంకన్నాబు లగునన్నంబులు
 భుజియించి యిష్టశిష్టేదనం బయ్యింతికిఁ బ్రసాదించుచుఁ దన
 యుటజంబున కనతిదూరం బగునొకలతాకుటీరంబున నుండ
 నియమించె నివ్వధంబున నొక్కసావత్సరంబు గడపినయ
 నంతరంబ.

20

—* సూర్యాస్తమయాదివర్ణనము *—

క. 1గగనమణియేను చకి
 దగదిన మిది నీదిగాదు తరుణి యనుచుక
 వగదేరు దనకయెడగై
 గదవని పైఁబెట్టె నన నభిఁ దపనుఁడు గ్రుంకెన్.

21

1. అర్థము తెలియనందున నున్నట్లే విశువఁబడినది.

ఉ. నాదగుతారకారుచిధనంబు హరించిన కన్నగాఁడు వీఁ
డే దివసాహ్వాయుం డగుకడిదిమలిమ్ముచుఁ డంచుఁ బశ్చిమా
శాదయితుండు చూడఁ గడసారి నవారణఁ జేలము న్వియ
ద్వాది కడంకతో ముడియ వైచె ననన్రవి గ్రుంకె కెంతయున్.

చ. తిమిరపుదాడికాఁడు చనుదేఱఁ దొడంగెను నా కెదుర్పఁగా
సమయము గాదు గూఢతరచర్యను వర్తిలి వేగ వచ్చెదన్
రమణఁదమోనుదాశ్రయములన్నిలుమంచును నైజతేజమున్
గమలహితుండు నిల్పెననఁగాఁబాడకట్టెనుసాంధ్యరాగముల్.

క. జలజహితభీతి నిల్లడ
నిలిపిన యయ్యిరులదొరలనిసువులు తఱియై
వెలువడె ననఁ దొగమొగ్గల
నెలదుమ్మెదదిమ్ము లటు ధురీయన వెడలెన్.

24

క. మురహరున కేకచక్రము,
సరసిజబుధునకు నేకచక్రము, కవయై
తిరుగుట కా దనుకరణిన్
సరసులఁ జక్రంబు లేకచక్రము లయ్యెన్.

26

మ. అహారంతావసరంబునాదు నొకకల్పారంబుచక్కి న్నుహు
ర్నుహురిచ్చారతిఁ దేలి తేటిమిథునంబు స్థూర్తఁ దత్తద్గు
త్తిహితంబై తగుతేనె వేఱొకటి యర్థింగ్రోలఁ దా నయ్యెడన్
సహజక్రీడలు గావె యెల్లప్రజకుఁ జొర్యక్రియావైఖరుల్.

చ. బుగబుగతావులం బాదలుపుప్పొడిచే మకరందధారచే
నొగిఁ దముఁ బ్రోచినంతవడియు న్గడునర్థిలిఁ జేరి కొల్చి మా

పగుటయుఁ దుమ్మెద జ్జలరుహంబులఁ దొల్లిటిపూపు దప్పినం
దగఁ దొగల న్వసించెను గృతఘ్నుల నెందును నమ్మవచ్చునే !
సీ. దైవతైరికులు ముదాకినీతోయము

బ్రొప్పరించిన గాజుఁగుప్పె లనఁగ
ఘనపథద్యుతి నవగ్రహరత్నములు దాఁప
నిర వై నదంతంపుబరణు లనఁగ
సలవిధూదయహేతు వగుతూర్పుఁజూలాలు
హువ్వన నుమియు చిట్టము లనఁగ
వెలయురాసులఁ బొల్పువినువీధిఖలమునఁ
జెన్నొందు సెలగదోసి శ్లనంగ

రేయిసురతాణి జగమావరింపఁ దలఁచి
పొలుచు నిరు లను బలురికీబులను బనిచి
కొఱల నెత్తినసున్నంపుఁగుండ లనఁగఁ
జాలఁ గనుపట్టెఁ దార కాసముదయంబు.

28

మ. ఘనధారాధరభూమిక ల్గనసాక్షాన్తూర్తు లామ్రేడితాం
జనశైలంబు లనేకథావిహృతిమత్స్వర్భానులీలల్ విక
రనజాకృష్టవధాదిమార్గములు నక్తంవార్ధిశైవాలము
ల్పునరుక్తార్చసుతాచ్ఛట ద్దగైఁ దమంబు ల్తాడతండంబు లై.

క. దిక్కుల నిండి ధరిత్రిం

గ్రిక్కిరిసి మహాతమంబు గిటికొనె నిఁకఁ దా
నొక్కింత దలఁకెఁ గాంతు
లక్ష్మక విలసిల్లు చుక్కుల గంపృతఱిన్.

30

గీ. పొలిచె ధవళిమ జాబిల్లిపొడుపునందు
 రమణ సమయపు వజ్రపురాజురాక
 తగ నెఱింగింపఁ జేకట ట్టామె దారి
 కడకు వ్రాయంగఁ దెచ్చు కాకత మనంగ.

31

వ. అంత.

32

చ. కుముదములందుసామముఁజకోరములందునుదానమున్రథాం
 గములయెడ నివ్వభేదనము గాటపుఁజేకటిమందు దండన
 క్రిమమును గానిపింపఁగఁ దగం బగ లెల్లను నీఁగి విక్రమం
 బమరఁగ రాజు గైకొనియె నయ్యుదయాచలసింహపీఠమున్.

ఉ. ఎల్లజను ల్పయోరుహభవేశ్వరవిష్ణుమయాత్మఁ డైనవాఁ
 డల్లవికర్తనుం డనుచు నాడుదు రాతఁడు గాఁడు నేన సూ
 తెల్ల మటంచు లోకులకుఁ దెల్పినరీతిని జంద్రునందు రా
 గిలెను మేనిపైఁ బొడుపుఁగెంపునుబాండ్లిమముగళంకమున్.

సీ. ఖరకరు డతిశీతకరలీలఁ దనయందు

వహియించె నీతనివంకఁ గాదె

మును దిస్సమొలసామియును రాజశేఖర

త్వము దాల్చె నీతనివంకఁ గాదె

యమరు లై వేర్వేఱి యదితినందను లున్న

వారు దా రీతనివంకఁ గాదె

నరులు సేవను జిదానందానుభవయోగి

వరు లౌదు రీతనివంకఁ గాదె

జలజభవువంక హరివంక శౌరివంక
గొదవ లెన్నుచు మేచ్చులు మొదలుగాను
వరుస నీక్షింతు రీతినివంకఁ గాదె

యనఁగ జాబిల్లి ప్రాంతె నయ్యభవీధి. 35

ఉ. పెంపునఁ జందమామ ప్రతిబింబముఖంబునఁ జంబనంబు గా
వింపను డాయఁ దత్తనవీరరుచు ల్పలితభ్రమంబు పు
ట్టింపఁగ రోసి పద్మిని ముడించెను మోమునఁ దమ్మి మోడ్చె నా
యింపటునూచి నవ్వెనన నెంతయును నిష్కసింఁచెఁ గల్వయున్.

గీ. భూనభోవీధిఁ బా లారఁబోసినట్లు
కడలిదొంపట్టి వెన్నెల గాయసాగెఁ
బులికిఁ బుట్టినకూనకుఁ బాసఁగ నొక్క
చాటయును లేదె దీని కాశ్చర్య మేల? 37

వ. ¹ఇవ్విధంబునఁ జంద్రకాపూరంబులు తోరంబులై బిసప్రసవ
కోరకవిసరంబులం బొదల దళంబుల సాదుసండుల దెఱపి
గని చొరంబాటి మధురసమిళితపరాగయోగంబు పొంగార
గాట యిచ్చినచందంబున నందంద తార్హాను కోకనదగేహిని
గేహంబులకు నోడుబిల్లలఁ గప్పినయొప్పను గల్పించుచు నట
మున్నహిమకరతరుణకిరణఘనఘనికనికర క్రియానటీరంగంబు
లగు సురంగంబులును దరవికచోత్పలనిర్దుక్తప్రభామండల
యంత్రోపలంబులను దళంబు లను కొత్తళంబులు విరియించి

1. ఈవచన మసంపూర్తిగా నస్పష్టముగా నుండుటచే నున్నంతకంత
కున్నట్లే యుంచితిమి.

మకరందవాహినీని ర్హంబులకుఁ దగుతత్తుటంబు లను పాకదా
 రులఁ జొచ్చియు నగ్గలికలఁ గలకుఁగుగడినంగడిఁ జడిసి యె
 డనెడఁ దొరంగు లగు మధుకరఝాకారంబు * * *
 రావంబు తననందనునికువలయప్రతిపాలనఘేలనావిశేషంబు
 గనుంగొని హర్షోత్సర్హంబున బొంగి నింగి ముట్టంబోలుఁ
 గాకున్న మకరకర్తృమీనంబులకిందునుండం బని యేమి యని
 వెఱఁగున సురగరుడసిద్ధవిద్యాధరముగ్ధవశేషణాసముద
 యంబు వీక్షింప జారసారసముఖిజాలాబులకుఁ బ్రతికూలా
 బును మల్లియుచప్రచారంబులకు దూరంబును విరహిణీజన
 నివహంబునకు దుర్వహంబును జంద్రకాంతశిలావిటంకంబు
 లకుం బొంకంబును నై జగదండఖండంబున నిండి మోడుకొని
 యె, నయ్యవసరంబున.

38

గీ. అంత కటమున్న సమయకృత్యములు దీర్చి
 యవనిసురుఁ డుండఁ బర్ణశాలాంతరమున
 దేవదేవియుఁ దాఁ దదాదేశమునను
 గడఁక మునిమాపె తనపాదకడకు వచ్చి.

39

సీ. మెదిచి మెత్తినమ్మగీమదపంక మాయెను
 మడవలు గట్టఁ బైఁబడినరొంపి
 తావి గుబాళింపఁ దగుగందవొడి యయ్యెఁ
 బాఁదులుద్రవ్వఁ బైఁబడినదుమ్ము
 నిండారు కుల్లుపన్నీటితుంపురు లయ్యె
 బడలిక చేఁ గానఁబడినచెమట

జనఫలప్రదాయకుండు సగురంగనాయకుం డయ్యింతి భావం
 బున నావిర్భావంబు నొంది, యిందువదనా ! భవదీయమనో
 రథంబు సఫలం బయ్యెడు మెల్లి యీప్రాప్తు దనుకం దాభుకొ
 మ్మని యనుగ్రహించి యుప్పంచశరగురుండు తిరోహితుం
 డైనం గనుంగొని మేల్తాంచి చంచత్తుతూహలాశ్చతభయ
 సంభ్రమంబులు మనంబునం బెనంగొన నాత్మగతంబున. 44

క. ఈకల నిజమో కాక ప

రాకో చోద్యమగు.....లు గలవే

నాకల యెన్నడు నిక్తల

గాకుండఁగ నిటు పరాకు గాఁ బనిగలదే.

45

క. అని యెప్పుడు తెల్లవాఱును

దినకరుఁ డిఁక నెప్పు డపరదిక్కున కరుగున్

వనరుహనాభునివాక్యం

బనుకూలం బెప్పు డగునొ యని యున్నంతన్.

46

—* సూర్యోదయాదివర్ణనము *

క. రక్తసులగురువు గురుగకు

వెక్తన మగుమతికినిరవు వెరవుల కెల్లన్

దిక్కు నుతికెక్కువేగురుఁ

జుక్త(ంత)టవిటులు గడు నుచుక్తనఁ బొడిచెన్.

47

చ. ఇననిభుఁ డైనగౌతమమునీంద్రవివేకము వీటిఁబుచ్చి యా
 యనఘునిధర్మపత్నికి నహల్యకు నాఱడి దేఁ ధలంచి వం

చనగతిఁ గూయు కోడిగవుజాతి జగద్విపరీతచర్య మిం
చను జరణాయుధంబు లగుసాములు దా నెఱిగించె

నెంతయున్. 48

మ. పలుకంబొకె నగారచాసతరదీపశ్శాలిక లిక్తటం
బులఁ గన్పట్టె విటీభుజంగనయంబుల్ నిద్రఁ జెందెన్ విధూ
పలజాలంబుల జూ లడంగె శశిబింబసూర్తి తగ్గె న్ననో
త్పలకాంతు ల్రహిఁ వీసె దాఁగె నిరు లంతన్ గహ్వ

రాతంబులన్ 49

శా. స్మర్తల్ తత్త్వ మటంచు నెంచఁగ మహాశైవుల్క నోజద్విష
న్మూర్తింగా నుతియుంప వైష్ణవులు విష్ణు డంచునెం చందగం
గర్తారుండనుచుందురుష్కులు మొకల్లాఁ గొల్వఁబ్రత్యక్షమై
మార్తాండుం డుదయించె నభితలనీమప్రాచి తోర్వాకృతిన్

50

క. అప్పుడు మేల్కొని చెలి ముద

మొప్పు స్మృఖమజ్జనాదు లొగిఁ దీర్చుచుఁ దా
నెప్పటివలె మును నెప్పిన
చోవ్పన నెలదోట నేయ సూర్యుడు గ్రుంకెన్.

మ. కలికాలంకృతినీవ ముద్భుతసరః కాదంబ ముక్కొచకం
దల ముద్విగ్నశకంత ముల్లుతడుదన్వల్లోల (కల్లోల) ము
త్కలికాయుక్తమయూరమున్నుఖసముద్యచ్ఛాతకంబున్నము
జ్వలజంతువ్రజ మంబుదాగమము విశ్వస్తుత్య మయ్యెందగన్

51

చ. ను న స ఘనాఘనంబులు తమోనికరంబులు మచ్చరించి పే
ర్చిన మఱి యొక్కవేళ నొకచెట్టు నొక్కవిలాసరేఖఁ జ
య్యన నుది తంబులై ఘనంబులై
మునుకొని కాగుక్రమ్మకొని ముంచె నజాండకరండమండలిన్

53

క. పలపలపలయని చిలికెం

బెళపెళపెళ యనుచు నుఱిమె బెళుకు మెఱుంగుల్
తళతళతళ యని మెఱసెన్
బళిబళిబళి యనుచు వాలికపటలి వఱించెన్.

54

క చిటిపొటిచినుకులు మిగులన్

బొటబొటబొట యనుచుఁబడఁగఁబొదరిల్లుగఁగుం
జొటజొట నురెఱుఁగ గుఱుకచ
కటకటకట యనుచు వగవు గడఁబుకొనంగన్,

సీ. పనిలేసపనివట్టిపాలార్చి పన్నెదం

బనినతోల్లిటినేరమునకుఁ దోడు
కుడిచి కూర్చుండి యేఁ గ్రొవ్వి యివ్వేపంబుఁ
బూనినయవివేకమునకుఁ దోడు
గుఱు తెంచ నొగాము లెఱుంగక చెన్నారు
గొనినట్టి మాఘత్వమునకుఁ దోడు
తలఁచిన తలఁపు బాములు దెచ్చినట్టి
యీతనువు నయోగర్పమునకుఁ దోడు

గీ. గొంటుబాఁపఁడు తా రాతికొడుకుఁబోలె

పటపటకు లొనుగాకయుండుటకుఁదోడు

నన్ను నదవద వణకించి నలంప వలసి
వర్షమిదే యీవయును దాను వచ్చెననుచు

క. తనయక మిక్కిలి వానం

నడియక నసియుంపఁ దగును దాపసిపంచం

*గడకుంజ మంతియుంజము

కడకుం జనవలయు ననుచుఁ గడర కడకన్.

57

నీ. అడుగిడు నడుగు గొంకిడు గొంకి తడివును

దడివి యొయ్యనదాఁగు దాటి నిలుచు
నలిచి యొంటిఁ దలంకుఁదలకే దైవము దూఱు

దూఱి పొడ్డబ్బాఱుఁ దూఱి యలయు
సలసి నివ్వెఱఁ గందు నంది యున్నునును

నసి కెలంకుల చప్పు డరయు నరసి

చనఁగొంచుఁగొంచియమ్మః పొలంకునవిను

వినికొంతిశ్శతివహించును వహించి

నీ కటికిచీకటిగమాలకుఁ గలఁగుఁ గలఁగి

మెఱుఁగు మొత్తిమ్ము లడరిమెచ్చు మెచ్చి

చినుకునడిన గగుర్పాటు సెందుఁ జెంది

యలసగతితోడ మెలపున నరుగు నరిగి.

క. అననజేక్షణ గాంచెం. బానన మగుపర్ణశాలపజ్జను ఘనసా
రావి న్నిజదళచలనవి, రావిన్ శాఖావరంపరావిన్ రావిన్ 59

స. ఇష్టైఱంగునం గురంగనయనారత్నం బతిమత్నంబునంగనుం
గొని యంతేంతదనయుచికిఁ గొంతయనుకూలం బగుశ

దీయ మూలంబున నిలిచి వినీలిమధామం బగుధామంబు

*ఇది సాధుపాఠముగా లేదు,

నడుమం గడు మెఱయు పావకజ్వాలచంద్రుల జంచరీక
 మాలికాభిరామం బగుకటంగటి ధామంబును మఱిమలిన
 పటఖండంబునం బొదిగిన మాణిక్యశలాకవిలాసంబున నని
 గరువలి విసవిస విసరం గసర మసర (సర) పంగల కటికి
 చీకటి మొత్తంబుమధ్యంబున నిగనిగని నెమ్మెనుదీగె రాని
 ల్ల నల్లన వసియించె నయ్యనసరంబున. 60

క. మూఁగినఘనములు తారం

గ్రాఁగినధరణీతలంబుకడసెక లెల్లన్
 లోఁగినఁ గుంభద్రోణము
 గాఁ గురిసెం బామువేలఁగట్టినతేనన్

61

చ. పశువడగండ్ల పెల్లు గనునల్లు మిఁగుంబులుబుద్ధులంచు సం
 దడిగొను నిండ్రగోపములు దద్దుఁఫోరవంబు శోభితం
 దడఁబడు నార్తజాంతినసనాదము మోదము మీఱ నెల్లడం
 గఁకు జరియించురా జిలకకాయములుం దఱచయ్యెనయ్యెడన్

62

క. దిగువం బాతెడు వెల్లువ

కగపడి పైజాఱు మ్రానియాకులనీటం
 బొగులుదును జల్లువాన
 న్నిగులుచు నయ్యింతి యిట్లను న్నదిలోనన్.

63

శా. చెప్పం జిత్రముగాఁ జలంబు గొని వచ్చె న్నాలిపెన్యానయే
 నెప్పాటం దరియింతు దీని మఱి యిం కెవ్వరు దిక్కేగతిం
 దప్పం ద్రోబ్బుగ వచ్చునీ వకట నిన్న న్నాకలం గన్న రం
 గప్పా! యెక్కడ నున్నవాడవు పరాకా నన్ను పేక్షింతువా

64

చ. అనుచును బల్కరించు పసుధామరవల్లభుఁ బిల్వఁ జూచు ని
మ్మును లఱికోపను ల్పరమమూఢులు తాళుకొనంగలేరే
మనిశపియింతురో యనిభయంపడుఁబోయి సప్రాప్తునోయిసం
జనుకున కోర్చియిందు నెవసించుట మేలనుఁబెక్కు భంగులకే

65

క. ఇష్టిధమున నపు డయ్యెల
జవ్వని తిలపోయుచున్న సమయంబునఁ దా
నవ్వలని పర్ణశాలం
బువ్విలుతుఁడైఁ బోలుమునినాథుఁడున్

66

సీ. కావేఁపూరిమెక్కడ వెల్లివిరిసెనో
యొద్దిగాలువయెన్ని యుల్లబడెనో
అసదైనమాఁకు లెయ్యవి పెల్లగిలెనో
యాకు లేవంకఁజీకాకుఁడెనో
కలిగొట్టుచిన్ని రెమ్మలఁ...బెట్టెనో
మడిసి యేకొమ్మలు బడలుపడెనో
గాడ్పుచే నూటాడి కారె మేమయ్యెనో
లతికలచెలువ మేగఁగని జనెనో

గీ. శెలియ నింతయున్నఁబువెలియదాయె
మొగులుమొత్తంబు లెప్పటిపగిదిగోడఁ
గారుక్రమ్ముచునున్నవో కాక కొంత
పలుకఁబాఱెనో కనుఁగొనవలయు ననుచు

67

క. లేది మెలపునఁ దాను గీలించియున్న
మెట్టు నడలించి వాకిటఁ బెట్టివట్టి

తడికఁగేడించిపొదరునఁ దార్పిభూమి
సురశిఖామణియగుతొంగిచూచునపుడు.

క. చలనం బందక చెంగటి

వలనం గనుఁజ్ఞు నిందుపదనం జూచెం

(1) గలవాణినిందితికోకిల

నంచితికలన రావికెలనం గెలనన్

69

❖ విప్రనారాయణుడు దేవవేదిగాంచి పర్ణశాలకు రఃస్మనుట

చ. కని దూరీకృతకంటకస్థితగఱోగ్రగ్రావరాజ నిర

స్తనికుంజావళి బొల్చు నిచ్చలదశచ్ఛాయ న్నదాచారచా

వనవేదిం బరడంపుఁదీగె ననురే వర్తింపుచుండం బనే

మని శంకింపఁ దగుక్కున న్నెఱసె నున్యచ్చంచలాజాలముల్

70

క. క్రొమ్మెఱుగుల దగదగరుచి

చిమ్మిచీకఱుల విరియఁజేసిన సప్తదా

కొమ్మం దెలియఁగ గనుఁగొని

క్రమ్మదయం దేవదేవిగా నెఱిగి తగన్.

71

క. వానం దడియఁదొడంగిన

దాన న్నేననుచు నాకుఁ దగ నెఱిగింపం

బూనదు మది నానదు ధృతి

మానదు పర్ణశాల గోల మగువ యుంచున్.

(1) గలనిందితివాణినిగో, — అని మాతృక

పంచమాశ్వాసము. అదే మదేమి దేవదేవి ! యాతరుచ్చదావళీ

భిదాపదాన మైన యట్టి పెంజడిం గడు న్నడం

కెదే మదీయదీప్యమానగేహ మూహసేయను

న్న దేకదే మదేభయాన యండ నుండరా దతే 73

చ. అని మునినాథచంద్రుడు దయారస ముష్పతిలంగం బల్కిన

న్విని యలివేణి తానిదియె వేళ యిక న్నుటి ప్సేదక్కఁగాఁ

బెనఁగకయున్న నన్ను వెడపేసిన బిల్లురు లొకు లంచు దం

డను దకుకొలరంబుకడ డాచినసామ్యులుచంబరాదులున్ 74

క. నెమ్మిని గైకొని యయ్యుట

జమ్మనకుం గీరవాణి చని తత్ప్రతిహా

రమ్ము కడ నిలువ, రా రా

రమ్మని యమ్మునివరుండు రమణిం బల్కెన్.

75

ఉ. అక్కడనుండ నేల ధనభాయితోచని వాసకొట్టునం

ణిక్కిలిగా యికం దడపు నేయకు నాచిగురాకు శయ్యయీ

దిక్కన నున్న దీవిను మదీయపదంబులదండ నుండు పెం

పెక్క ధరింపఁగానలయు నేనిదే నాదగు కావి శాటియున్. 76

నీ. తిక్షికాశ్లాఘోన్రొక్కెదవు చుమీయిదెకు శా

స్తరణమాత్మ ధ్యాసనమయమయ్యె

నెడలేదు వేఘుల లిటరమ్ము ముట్టెదుగనుక

ప్రాతన్నానమునకు నలయు

బీరంబుపై దీగ పెనుమాళ్లు వేంచేసి

యున్న వా రపచార మొసరిలు

పెట్టినాగము పట్టియట్టిగో *దులసిని

జతనంబు భానువాసగము జేపు

*చిరుగులనీలదళంబు—అని మాతృక.

గీ. పల్ల మామూల నలిసిరి చల్లునిచట
 నుటియు నీచాయ నద్రమైచుందు నచట
 మహితరామానుజోద్యమాణభావ్య
 ముఖిబహుగ్రంథసామీప్యమునకుఁ జనకు.

77

క. కన్నీయ! కమండూరాచక
 మున్నది నీ ము దొలంగ కుండంగ దండన్
 దిన్నదనంబున మిండు మ
 టన్నను మన్ననకు నలరి యబలామణియున్.

78

ఉ. అప్పును జల్లు దుచ్చలు వాయారముగా నవరించి శ్రొవ్వికుల్
 గొప్పన నొప్పుగాఁ దుఱిమి కుంకుమ గందము మైనలందితా
 నున్నతిలన్ విభూషణసముత్కరిమున్ ధరియించి హారముల్
 గొప్పచనుంగవందు నెఱిగొల్పి తనర్పి విలాసవైఖరిన్.

79

ఉ. నూతనరత్నభూషణమహారకాంతులు దీపదీప్తివి
 భ్యాతి వహింపఁ గ్రొమ్మెఱుఁగు నై వడి మై గుండంగ దేందే
 వీతిరిలాక్షి యస్పదమివేలువు చెంతకుఁ చొరసిల్లి హే
 లాతిశయంబునం బలికె నంకురితప్రమదానురాగమై

80

గోపవహుసనాథ (పదకొ) కనదద్వయభక్తియుక్త! యో
 తాపససర్వ! యీచలికతంబున నిద్దురి రాదు విష్ణుగా
 ధావడలీలలం గడపెదం దగుప్రౌద్ధవ విన్నవించి యా
 లాపము సేసి కోకిలకలధ్వని యెంతయు వింతసేయఁగన్.

81

మ. తలియంబోడి దొడంగి మాధవుఁడు రాధం గూడ్లిక్రిడించుగా
 ధలు కుబ్జం గయిగొన్న వార్తలను సత్యాపాంఛ లీడేర్చును

ద్దులు నాభీరవఘాటులందుఁ గల పొందున్ రుక్మిణీదేవిపై
చెలిమిఁ గ్రొన్ననయిచ్చులాగు వినిపించెన్ మాఘకీవైఖరిన్.

వ. ఇవ్విధాబుర శృంగారరసప్రధానంబు లగుకథాప్రసంగంబు
లా గొంత యభిముఖుఁజేసి కలఁక యగుఁడైర్యంబున నున్న
యతని జేరంజని. 83

చ. పడఁతుక తేనె లుట్టిపడఁ బల్లెఱు మానికులావతాస ! యి
పడఁగ మాద్దవాబునెల వయ్యెఁజునీచరణంబు లొత్తెదన్
బడలినవార లిందనుకఁ బాదులు ద్రవ్యియుఁ గారె మెత్తియున్
మడవలుదీర్చియుఁబిదపమార్చియుఁ గాలువ లేర్పరించెయున్.

గీ. అనుచుఁ గెంగేలుఁజగురుల నతనిచరణ
కమలయుగళి నిజాంకపీఠమున నునిచి
యంగుళీయకఖచితంబు లై నమణుల
డాలు నఖరుఁచితోఁ బల్లటీలుగొనఁగ. 85

క. ఒత్తెం జరణము లటు దళు
కొత్తం దమి మునికి లాక లొత్తెం బులకల్
చిత్తజఁడు వింటఁ దూపున్
జత్తాయతపటిచి చిత్తజల్లుగ నేసెన్. 86

సీ. అప్పుడు చిట్టుముఱ్ఱాడుకోరికలను
దమకంబుచే నైన తత్తటములఁ
బేటెత్తి నిలుకడఁ బెడఁబాయసిగ్గుల
నొక్కింత నుఱ్ఱుఁత లూఁగఁ దారి

యునుటుఁ జన్నులకునై యుటుకు నగ్గలికల
 మన సొగ్గనీయని మాధ్యములను
 అధరమాఘరికి నజ్ఞాడు ముచ్చటలను
 గొదలేక ముప్పిరి గొన్నమమతఁ
 దపసి డెందాబు వెన్నచదమునఁ గరఁగెఁ
 గలయికలమీఁదితిమురుసఁ దొలఁగుచుండఁ
 జిత్రజనిసేన లెలగోలు సేసిన్లు
 కులుకుఁబలుకులఁ జిలుకలకొలికి పలికె.

87

క. లాలనసేయవు నన్నుం
 గేళీసంగతుల బుజ్జగింపవు నీవై
 హాళిం జిక్కితిఁ గన్నడ
 యేల దయం జూడ లాఁతినే మునినాథా !

88

మ. అనుచు గంకణనిస్వనంబులు బెడంగై మ్రోయఁ గాంచీకల
 స్వనముల్ వీచులవిందు సేయనుదుటుంజన్నుల్ గయాళింప లో
 చనదీపుల్ చెలఁగంగఁ బైకొనుసరోజాతాస్యతోడం గడం
 కను గ్రీడిపఁదొడంగె నత్తపసి రంగస్వామి ప్రేరేపఁగన్.

89

సీ. చక్రైకమై చవిచూచి చవిచూడ
 నొయ్యనఁ గొనగోర నొత్తి యొత్తి
 కివకివఁ బారువా క్రియఁ బల్కి పల్లంగ
 నలకళాదేశంబు లంటి యంటి

చుంబనక్రియలను జొక్కించి చొక్కింపఁ
 గడునొయారముగాఁగఁ గవిసి కవిసి

బిగియారుకొంగిట సొగియించి సొగియింపఁ

జట్టంటుచేతలఁ జెనకి చెనకి

యుచితబాధానుబంధత నుండి యుండ

సనఁగి పుంభావరీతుల ననఁగి పెనఁగఁ

దపసికిని నేర్చి యతనిమాగ్యంబునెల్ల

రమణి ¹విడనార్చె ²నతనుప్రౌఢిమ చెలంగ. 90

చ. అవితథయోగధుర్యుఁ డగునమ్మునికి¹ మఱిపించె నెంతయున్

ధవళవిలోచనాధరసుధారసధార నిజోపరిస్థలైం

దవకరమాధురీధరసుధారసధారఁ దలోదరీమణీ

నవమణితప్రసంగకలనాద మనాహతనాదము దగన్. 91

చ. మెలఁతయుఁ దాను సయమి తమి¹కవిహరించె గవేరకస్యకా

పులినతలంబునందు సురపొన్నలనిడల మాధవీలతా

వలయములక² మరదరసనాహినులక³ మదకీరశారికా

కులకలనాదసంకులనికుంజములం గమలాకరంబులన్. 92

వ. ఇవ్విధంబునం గతిపయదినంబు లిచ్చావిహారంబులం గ్రీడించి

యొక్కనాఁ డయ్యుగనాలలామంబు నిజమనోరథానుసరణప

రాయణు డగునవ్విప్రనారాయణు దోడ్కొని యగ్రజసమీ

పంబునకుం బోవం దలంచి యయ్యారామంబు నిర్గమించె

నయ్యవసరంబున— 93

ఉ. రంజితశింజితాభరణరమ్యనటీనట... ..

రంజయపుంజనావనిధర ప్రభుత్వరతాశుకీమణీ

1. విడనార్చె- అని మాతృక.

2. అశనిప్రౌఢిమ- అని మాతృక.

పంజరకుంజరాశ్వభటబాధురదర్శితశత్రుభూమిభృ
ద్భంజనకంజనాయకసుతస్ఫుటనీతికళావిశారదా ! 94

క.సం

చారిత్రుం పాన్యపాలచంక్రమమురళీ
ధౌరితకరేచితప్లుత
ధారాధౌరేయజవనతరగంధర్వా ! 95

కవిరాజవిరాజితము.

పురహరనూనుసమానసమిజ్జయ ! పుష్పసుగంధసుగంధిలధీ
కరటిఘటాశ్రవణాంచలబాధురగంధమహోపచితార్చిరతి
స్ఫురదనలప్రతిమాద్భుతతేజ ! యశోరుచిజ్జాలసచోళబహిః
పరిపిహితాబ్జభవాండకరండకృపాశరధీ...ధీశరధీ.. 96

గద్య. ఇది శ్రీశంకరస్వామిసంయమిశ్వర చరణసరోరుహధ్య
నానందకందళితసౌందర్యధుర్యప్రబంధపరమేశ్వరవంశపవిత్ర
లింగనమనీసిపుత్ర శ్రీకాళహస్తీశ్వరదయాసహాయ చదల్వా
డ మల్లననామధేయప్రణీతం బైనవిప్రనారాయణచరిత్రం
బనుమహాప్రబంధంబునందుఁ దృతీయాశ్వాసము.

శ్రీకృష్ణ.

విప్రనారాయణచరిత్రము.

చతుర్థాశ్వాసము.

క. శ్రీవిలిసితగోవిందమ

దేవీహృదయేశ వంశదీపక పదరా

జీవానమద్వైరిధరి

శ్రీవల్లభ మాకరాజు తిమ్మసృపాలా !

1

గీ. అవధరింపుము నిజపురీయాత్ర సేయు

నావధూటిని విప్రనారాయణుడు

తమకమునఁ జూచి మమత చిత్తమునఁ బెనఁగ

నపుడు తానును వెనువెంట నరుగఁదలఁచి.

2

సీ. శ్రీవిభుఁ డవధరించిన ¹గండవడములు

తిరుమణి పెట్టియ ²విరులగరిడె

కౌపీనముల నోలిగట్టినదండంబు

గావివేష్టువ యిట్టికళవసంబు

సురుచిరంబగు నూర్ధ్వచూర్ణ కరండంబు

జలకమండలువును దులసిపేరు

1. సమత్పరిపఁధిధరిశ్రీ- అని మాతృక. 2. గండవిడియలు- మాతృక.

3. పూలగరడి- మాతృక.

సభ్యభేదాపహం పై సభవిత్తంబు

పుస్తకంబులు కుశస్రోతబృసియు

మఱియు దొంకెన గొడ్డలి మచ్చుకత్తి

సలగపాఱయు మొదలుగాఁ గలిగిసట్టి

సాధనంబు లి వెక్కిరిసిడి యటంచుఁ

బలుతెఱంగుల నల్లటు పాఱవై చి.

3

మ. నలినాక్షీమణివెంబడిక సురటియుక్ బంగారుభృంగారువుక్
జిలుగుంబావడయుక్ విభూషణములుం జీనాంబరంబుల్ సరం
బులు కర్పూరకరండముల్ పరిమళంబుల్ గండపుంగప్పపా
వలునుంగావటించుకొంచుఁజనియెక్ వాచంయమస్వామియున్.

క. ఈపగిది నతఁడు గునగునఁ

గోపనవెనువెంట నరిగెఁ గొంకక “కామాం

ధోఽపి నశశ్యతి” యనియెడి

యాపలుకులు పలుక నిశ్చితార్థము. గాదే ?

5

గీ. వారిరుహనేత్రి తనయీడువారిలోనఁ

బంత మీడేతె ననుచును సంతసించి

త్రోవ నవ్తాని నెటువలెఁ దొడుకవచ్చె

నటువలెనె తెచ్చి యక్ష్మచెంగటను నునిచె.

6

క. ఇట్టెంగద నీచూచిన

యట్టిమహాయోగి యీతఁ డాంగద మును నేఁ

బట్టినప్రతిజ్ఞ యిటు తుది

ముట్టెంగద చూడు మీముముక్షువరేణ్యున్.

7

ఉ. అప్పుడు దేవదేవిని దదగ్రజ గన్గొని మానివంకయుం
దప్పకచూచి నివ్వెఱుగు నానయు సంభ్రమమున్ మనంబులొ
నుప్పటిలంగ నోచెలియ ! యోవిక-చోత్పలపత్రనేత్రి ! నీ
కెప్పొలఁతుల్ దలంపఁ బ్రతి ! యెవ్వరు నిన్ను నుతింపశక్యమే !

క. చక్రదనంబులు లేవో ?

చొక్రపుసరసతలు లేవో ? సుదతులులేనో ?

నిక్ర మిటువంటి చిత్రము

లెక్కడనుం జూచి యెఱుంగ నేఁ దరలాక్షి.

9

క. ఓకన్నె ! యింతజాణవు

గాకున్నను రాజులెల్ల గారవమొప్పున్

నీకుం గైవస మగుదురొ

ఘోకడ నీరానియీవు లిత్తురొ ? చెప్పుమా.

10

సీ. నెఱవాది నని వచ్చి నీకుఱంగట నిల్చి

యేచెలి వీణవాయింప నేర్పు ?

భరతశాస్త్రక్రియాప్రౌఢిచే నేకాంత

నీకడఁ జక్రఁగా నిలువనేర్పు ?

నంగజాగమరహస్యము లెఱుగుదు నని

యెవ్వతె యెదుట వాక్రుచ్యనేర్పు ?

లావణ్యరేఖావిలాససూపద మేటి

నని యేవధూటి నిన్నెనయనేర్పు ?

నఖిలగుణగణసంపన్న వైననీదు

తెఱుగు సకలంబు నెఱిగియు నెఱుంగలేక

- ముదిత ! సీతోడ నేను బన్నిదము చఱచి
యోడితిని నీకు నిక మాటలున్న వేల ? 11
- గీ. అనుచుఁ గాఁగిటఁ గదియించి యగ్రజాత
చెలియలిని నిట్లు మూఁడుమెచ్చులును మెచ్చె
దేవదేవియు వివిధసంభానముల
వారభామిను లెతియు గారవింప. 12
- క, నయగారపుఁదమిఁ గపట
ప్రియముల మెఱమెచ్చుఁబల్లరితల మిథ్యా
చయములను బై పచారపు
నయముల మునిఁగూడి కొన్ని నాళ్లు రమింపన్. 13
- క. భూదేవుఁడు దా నేమిట
బూఁదారిన యొక్కకాసుఁ బొరయించుటయున్
లే దట సకలము నడవిన
యాదొరగతి సంచరించునట యిది తగవే ? 14
- గీ. అనివిచారంబు తనకు నింతైనలేక
సుగుడితన మనుమా టెల్ల సున్నసేసి
యన్నిటికిఁ దానె చనవరి యగుచుఁ దిరుగ
నావిధము చెల్లఁ గడుదేవదేవి రోసి. 15
- సీ. కన్నులల్లార్చి రొక్కారొక్కములు మాళ్ల
వరుసగా గడియించువారిఁ జూచి
కట్టడ కిసుగుత కడమైన వేఱొక్క
వైపులఁ జనఁ జూచువారిఁ జూచి

తటితీపు పుట్టించి తక్కిచేకాసెల్ల
 వడివెట్టి రాదీయువారిజూచి
 మొగమోట యుడిగి సొమ్ములమీదఁ గళవారి
 వదలక యూర్జించువారిజూచి

గీ. విటుల ముఱియును వంచించు విధముఁ జూచి
 యమ్మునీంద్రుండు కడుఁ బేద యగుటఁ జూచి
 తల్లి వేసారికొ నెడుచందంబుఁ జూచి
 సఖులు ముడుగుశ్శబ్దబోయెడునరణిఁ జూచి 16

క. ఈయునికి వారకాంతకు
 నాయమె యిది యేడఁగోడును నాటికి నాయం
 బాయె నికం గలకాలము
 పాయక యత్తపసిగొడవఁ బడఁగాఁగలదే. 17

క. ఆపకీర్తి గాక యుండఁగ
 నెప్పుడును నే మెలఁగుకగణినే మెలఁగుచు నీ
 తపసిని నిలువెడలింపఁగ
 నువ మూహింపఁగ లే దొకో! యనునంతన్ 18

—† వేశ్యమాత విప్రనారాయణుని వెడలఁగొట్టుట †—

సీ. గమకించు కీలుగుఱ్ఱము పదంబులరీతి
 నున్న దంతంబు లుఱ్ఱుఱత లూఁగ
 వక్షోజములు జాటి వ్రాలిపో మీఁగాళ్ళ
 కడదాఁక దూఱుదుంకంబు లాడఁ

బలుకరించినను జెంతలఁ జేర రాకుండ

వాఁతుంపురులు చిత్తవాన గురియ

నుట్లు గుఱుని కొళ్ళు కొళ్ళున నగ్గుచోఁ

దవిలిన చెవులు చిందల్లువోవ

నీ బుడముపై నొక్కరోకలి పూనిపట్టి

గదరుకొనుచును గసరుచుఁ బెదపు లదరఁ

గొదన లెన్నుచుఁ దాఁగన్న కూతురున్న

నావునకు వచ్చెనల దేవ దేవితల్లి.

19

క. ఇటువలెఁ జేరంజని య

వ్విటకంటకి కూతు నదరవేయుచుఁ బట్టి !

యిటువంటి వెఱ్ఱిదానపు

కట కట! తగవగునె నేకడ వసియింపన్ ?

20

మ. కొలఁచుల్ మీఱిసంపదల్ గలభుజంగుల్ వీటలేరో! వదా

న్యులు గారో! వలచంతలం గలఁగి నిన్నుం గోరిరారో! ననో

త్పలప్రతేక్షణ! ఏమాఱులకు బందా గాక నీయాడుభా

మలలో వన్నెయువాసియుంగలిగియమ్మా! సొమ్ముపార్జింపవే

21

చ. ప్రతి మఱిలేని తేఁగొమిరె ప్రాయపునాఁడె విలాసవైఖరిన్

మితిగడవం బదాగ్ధము దమిం గడియించుట నీతిగాక యీ

తతి చని పిమ్మటన్ ముదిమి దారసమైన మ తేటిసుద్దులే

గతజల సేతుబంధములు గావె ధనార్జనపుంబ్రసంగముల్? 22

చ. నెటికలు దీసి యిచ్చకము నేర్చి ప్రసంగము దీసి యప్పట

ప్పటికి నుతించి మాటలను బందిరినెట్టి సటల్ ఘటించి ము

చ్చట లెఱిగించి బాస నహజంబుగ నందఱ కన్నిరూపులై
పీటులఁ గలంచి తీయఁదగు విత్తము లుత్తమవారకాంతకున్

23

వ. అని యివ్విటకంటికి యివ్విధంబునం గూరిమిపట్టిఁ గిట్టి
దిసంతులు గొట్టి కట్టెదుటం గంబంబుమఱుంగునం గదల
మెదల వెఱచియున్న యమ్మహానుభావుం జేవెలుంగునం
గనుంగొని నెన్నడుమం జీర జూఱఁ జుట్టుకొని కొకిలికిమొ
కంబునఁ జికిలికి నెండ్రుకలు జంజూఱుఁగొప్పనం జెదరి యు
ప్పరం బెగయ రోజుచు నడుగులు దడఁబడం బడఁబోవు
చుఁ గదలి యదలించి నైచుచుఁజేరం జని.

24

ఉ. ఓరి యుటంకి ! యీవికసిశోత్పలగంధిని మారునించెసిం
గారవుఁబూజవారువముఁ గారుమెఱుంగులలోనితేట నా
కూరిమిపట్టి నిట్టినసగూఁటితనంబున బేలువెట్టి తొ
రార ! గణింప నన్ను వినవా ! మఱియి ప్పరిలోనితక్కరిన్

25

క. ఇలుసొచ్చి వెడలనేరవు

మలయుచు నేనాఁటిచుట్టమవురా యోరీ

ములుచ ! యిటునాగృహంబునఁ

గలిగిన సొమ్మెల్ల గుల్లగట్టి తినంగన్ !

26

ఉ. ఎన్నఁడుఁ గాను పీస మొక టిచ్చినవాఁడవుగావు పీట నీ
వన్నియకోడెకాండ్రు తగవారవధూటులకై యొసంగునా

చిన్నెలు నీవు చూచియు నిసీ ! తలవంపంగ నేర వన్నిటం
 బిన్నతనంబు దాల్చితివి పెద్దగ నిన్నిఁక నాడనేటికిన్ ? 27

నీ. కడుబట్టతల మోకాళ్ళను ముడిపెట్టి
 నే నేర్తు మఱియును నేనె నేర్తుఁ
 గోటికిఁ బడగై త్తి టాటాలుగుణియింప
 నే నేర్తు మఱియును నేనె నేర్తుఁ
 గొలిచి మింటికి నేలకును సూత్రపట్టంగ
 నే నేర్తు మఱియును నేనె నేర్తుఁ
 బుడమిలో వట్టియాబూమెలు నేయంగ
 నే నేర్తు మఱియును నేనె నేర్తుఁ

గీ. దవిలి యిలువిద్య తక్కడితనము నాది
 కపట మేనిచ్చువారికిఁగాని దొరక
 దహహ ! ననుఁ గన్నుఁ బ్రామిసయట్టి గడుస !
 యుండుదువుగాని యింక నోరోరి ! యనుచు.

29

క. మెడఁబట్టి వెడలద్రొబ్బినఁ
 గడు నతఁ డీడిగిలంబడఁగఁ గ్రమ్మఱు దపసిం
 బుడిసిటిపట్టుగఁబట్టుచు
 వడి నొకజరతయును దాను వాకిట వైచెన్.

30

గీ. వైచి సరగునఁ గ్రమ్మఱవచ్చి తలుపు
 మూసి గడ్డపెట్టి యింక మునిముచ్చుకాన !
 యిటు మొగ్గఁబైన నాకొద్దియెఱిగె దనుచు
 నిఁటికినివచ్చె నవ్విట కంటకియును.

క. జనని గయాత్రితనంబును

మునిపతికిం గలుగు తమకమును గులధర్మం
బునఁ గినుక దనకు సమ్మతి
యునుగా నలదేవిదేవి యూరక యుండెన్

చ. అలధరణీ సురేశ్వరుఁడు నవ్విటకంటకిచేతఁ బెక్కుభం
గుల నిటమాటలం బడి దిగుల్ దుదిఁ దోఁపఁగ దేవదేవిపై
గలవలవంత యేమట కొకానొకచోటికిఁ జోనెఱుంగ క
మైలఁతగృహంబుపంచఁ దినెమీఁదనురంగపతిందలంచు చున్

32

క. ఒకచోట నొదిఁగె నమ్ముని

మకరాంకశరానువిద్ధమానసుఁ డగుచున్
లుకలుకని యపుడు తిపనుఁడు
చకచకరుచిఁగోడి నపరిజలధిం గ్రుంకెన్,

33

ఉ అంతటరంగశాయి వివిధాపనరాన్నము లారగింపుచు
న్నంత నవీనగానకలనానటన శ్రవణావలోకనా
నంతరవేళ సేవకుల నందఱు బంచి మణిమనోజ్ఞశు
ద్ధాంత నికేతినంబున రిహస్యవిసోద విహారహరియై.

34

సీ భుజగేంద్రుఁ డుపథానముగను నొయ్యననొక్క

హస్తంబు తలక్రింద నంద మొండఁ

జక్కఁగాఁ గటిమీఁదఁ జూచినడాకేలు

పద్మానుబంధసంపదలు దెలుప

జలదంబుపైఁ గ్రొత్తతఱు కిచ్చుసాంధ్య
 రాగముతేవఁ బీతాంబరము చెలంగఁ
 జాయకుంకుమదట్టిఁ జక్కఁజెక్కినవంకి
 చెలువువిలాసంబు జిగి దొలంక

గీ. నిండువేడుకఁ బాలమున్నీటిసుతయుఁ
 బంటవలఁతియు నీశయుఁ భక్తితోడ
 నడుగుఁదమ్ముల నొత్తంగఁ సతులసౌఖ్య
 లీల నారంగపతి పవ్వళించియుండె. 35

క. పనిలేనిపని ముఖాంబుజ
 మునకుం జెన్నగిలింప ముసిముసి నగిసన్
 వసరుహగేహిని విభునిం
 గనుఁగొని యిట్లనియె నర్మగర్భముగాఁగన్. 36

చ. మమతఁబితామహున్ భువనమాన్యవిగన్నపురాణపూరుషో
 త్తమ! నునుమించుఁజెక్కుల సుధారుచివర్వగనిర్నిమిత్తమీ
 క్రమమున లేతనవ్వుఁజిలుకం బని యెయ్యది! యేవధూటిపై
 దమిఁ గనువేసిఁజోవలెఁగదామఱి నీకిపు డాప్రసంగముల్ 37

క. రంగద్విలాసకుబ్జ
 లింగనశోషితమదీయలీలాసేవా
 సాంగత్యవచన రచనల
 భంగుల నేమైనఁ గొదవపడెనో! యుపేంద్రా! 38

వ. అని సచాతుర్యంబుగాఁ బలికిన రంగనాయకుం డయ్యంగ
 నాలనామంబు వడసం జాలోకించి. 39

క. ఓలలనామణి! నాపై

నీలాగున సంశయింప నేటికి నన్ను

శ్రీలాదరహాసాగమ

మూలం బొమూలచూడముగ నెఱిగింతున్.

40

ఉ. శోయరుహ ప్రభూతకులదుగ్ధపయోధివిధుండు విప్రనా

రాయణనామధేయుడు మహాత్మ్యవిధేయుడు యోగమార్గభౌ

రేయుడు పొల్చు సద్గుణగరిష్ఠుడు మచ్ఛరణాంబిందసే

వాయతబుద్ధియై హరహంబునుబువ్వులశోటసేయుచున్ 41

ఉ. అమహితాత్మఁడొక్క వెలయాలికిమిక్కిలి తానుగూర్చువాఁ

డైమమతన్ మెలంగుచు నొకప్పుడు నేమియు నీయకున్నచో

గామిడి దానితల్లి విటకంటకి యిల్పెడలింప వంతచే

భామిని యింటిపంచబహుభంగులఁజింతిలుచుండనవ్వితిన్ 42

క. నావుడు సందిర దేవా!

దేవరపదభక్తుఁ డిట్లు దీనతఁ బొందం

గా నెస నతనిం గావం

గావలదే యింత (దనుక) గడచినపనియన్

43

సీ. పాఱుండ నని పట్టపగలు నట్టేటిగోఁ

బలువచ్చేతలకుఁ బొల్పడినవాని

విదితంబుగ విచిత్రవీర్యునిరాణివా

సములకు నడి దెచ్చిచనినవానిఁ

బుణ్యతీర్థము లాడఁబోయి యులూచియ

నకన్య కావత్యంబు గన్నవాని

మోహినిపై మోహమునఁ బెక్కుదివసముల్

దన్నుఁ దానెఱుంగక యున్నవాని

విస్మయ రాయణచరిత్రము.

మీరు విన్నించి భక్తవాత్సల్యమహిమ

మీ మూర్తిని నిచ్చుచిత్తంబునందు

భక్తినిఁగఁగఁ ద(గఁ) ? మహానుభావ !

మీ శిష్యు ! ముట్లుపేక్షింపఁదగునె?

44

మహానుభావ ! బోధని

మీ మూర్తిని చూచి కంఠములు వారయం

మీ మును జగదీశ్వర !

మీ మహానుభావముల కై నన్

45

మీ మూర్తిని విన్న భక్తియించిన నిత్యుల లోకలచినం

మీ మూర్తి వినిపని ప్రపన్నలు నెవ్వగ లుజ్జగించి వి

మీ మూర్తి గానభక్తులు నిజాధిపతిత్వము దాము పూనినీ

మీ మూర్తి బసం గొననిసేవకులుం గలరే జవార్దనా 46

మీ మూర్తి హిమరశిఖామణి దుర్దశమాన్ని యింతటం

మీ మూర్తి నామనవిగైకొని నీవు నయావయండ్లనై

మీ మూర్తి శిష్యుల వదనంబున లేనగ వంకురింప న

మీ మూర్తి యంబునిధిధీరగభీరతరస్వరంబునన్. 47

మీ మూర్తి శిష్యుల ! యతఁడు

మీ మూర్తి మామకాద్యుత్తమాయా

మీ మూర్తి మేలయు

మీ మూర్తి నతని బోధయునే మోహదుర్!

48

మీ మూర్తి గల్గునే యంబరీషుని

మూర్త్యును డొనరించు దుర్మయములు?

మీ మూర్తి గలిగెనే పద్మాదుని

హిరణ్యకశిపునచేనగు నవగడవులనులు?

పొరయఁ గల్గెనే పాండుపుత్రులసతి దుస్స.

సేనుండు సభను జేసినకొఱత ?

కారింపఁగల్గెనే గజరాజు నిర్వక్త

నక్రభీకరవిక్రమక్రమంబు ?

వీరు వా రన నేటికి ? వినవె నాదు

భక్తకోటికి హరిహయబ్రహ్మలైన

ధిక్తరింపఁగ శక్తులో ? చక్త నెమట

నిలువ నైనను శక్తులో ? తలిరుఁబోడి !

50

ఉ. ఆపద లొంద వచ్చునో ? భయంబులు చేరఁగ వచ్చునో ? మన

స్తాపముడాయవచ్చునో ? విచారము చెంతల నుడవచ్చునో ?

పాపము లాచరింప మతి పైకొన వచ్చునో ? మామకీనసే

వాపరతంత్రచిత్తు లగువారిని నీలవిసీలకుఁతలా !

51

క. కలవే యిహపరసుఖముల్ ?

దలఁపఁగ మద్భక్తివిరహితము లగుయజ్ఞ

దులయందు నెందునైనను

జలజానన ! నేల విడిచి సాదన గలదే ?

52

క. మన్మథస్తాత్మకు లై తగు

నన్యస్తుతిరహిత లున్న తాఱలలోకా

ధ్వన్యల్ శతశతమన్యల్

ధన్యల్ గతమన్య లమరతాపసమాన్యల్.

53

మ. హరిణీలోచన ! యట్లుగావున మదీయం బైన లీలార్థ మై

ధరణీదేవకులూపతాస మనురక్తస్వాంత్రుఁడుంబోలె నీ

కరణిన్ నర్తిలు నేతదాచరితమస్తైంకర్యపూజానమ

స్తరణధ్యానఫలంబు లెన్నఁ దరమే చచ్చింపఁగా నేరిగిన్ ? 54

వ. అయినను దగువిధంబుల నీవును జెప్పెదవు గనుకఁ గరు
ణాంతరంగితావలోకనంబులం గటాక్షించి రక్షింపఁ దగు నని
యరవిందమందిరకుఁ చెలిపి పురోభాగనిక్షిప్తంబును విభీషణ
దత్తాంబును నానారత్నఖచితంబును నుచితోపచారయోగ్యం
బును బర్యంతవ్యాప్తనైగనిగ్యంబును నగుకనకపాత్రంబు
గైకొని— 55

క. డా బలరంగ నొకవటు నై

శబరరిపుజనకుఁ డైనసఫలత సర్థి

త్వం బని బలి నడుగుట హృద

యంబునఁ గడు రోసి దాత యయ్యె ననంగన్. 56

—* రంగపతి దేవదేవికి బంగరుగిన్నె యిచ్చుట *—

ఉ. ఈయపరంజిగిన్నె యిపుడే విటకంటకి కిచ్చి విప్రనా
రాయణు దేవదేవిని రయంబునఁ గూర్చి సుఖానుభూతులం
జేయఁ దలంచి యెంచి సరసీరుహనాభుఁడు నేకయామికా
శ్వాసతభీకరార్థటి నిజానసథం బు నిర్గమించుచున్. 57

క. చిటు కనక మాటుమడఁగిన

పుటభేదనవీధి నరసి పొలఁతుక తలనా

కిటికడ నోవిటకంటకి !

విటకంటకి ! తలుపు తీయవే యని పలుకున్. 58

క. ఆపలుకు తా వెడల్పిన

తాపసిపలు కనుచు లంజతల్లియుఁ గోపా

ద్దీపిత యై యిఁక నాచే

నీపరి పెట్లఁ బడ కరుగునే వీఁ డనుచున్.

59

పంచచామరము. ఇసే యిసే! మొగంబుచూడక్కిల్లు వెల్వరించినక

వెస నివిసాగి సోవు సిగ్గు వీసమత లేదు నీ

దెసం బసల్ ఘటించె దేర ! త్రిమ్మరీ ! మఱియు వ

చ్చి సారెసారె నన్నుఁ గెల్లఁజేయరాక పొమ్మిఁకన్.

60

క. కాదేని చేతిరోకట

వాదుల వారించి లెస్స వడ్డించినచో

నీదిక్కున నీకెవ్వరు

రాది క్కని పల్ల నవ్వి యతఁ డిట్లనియెన్.

61

క. 1. ముదియ ! నీవు గొట్టిన

నేమగు నెవ్వారికైన నీరోకటిచేఁ

దామును వడికెద మనఁదగు

సాములు మాయంతకులము చాలరె చెప్పుమా.

62

సీ. వింతివాడను గాను విటకంటకీ ! విప్ర

నారాయణు డంపినాడు నన్నుఁ

దాటకొ మ్మొకకొంతతడవు నానామధే

యము 2. రంగరా జని యండ్లు జనులు

1. ఈపద్యాధ్యక్షాశ్వాసము.

2. శ్రీరంగరాజునబ్బ కాంతోపయండ్లు—మాల్వకి.

తత్త్వియశిష్యుండ ధగధగద్యుతులచేఁ

గడుమెఱుంగారు బంగారుగిన్నె

తెచ్చినాఁడను నీకు నిచ్చి ర మృనఁగను

గైకొను మిది యనర్థంబు సుమ్ము

పలుకు తెలియంగ వినుము సొమ్ములకు నేమి

వలసినవి యెల్ల నడుగు సువర్ణపాత్ర

మాత్ర మని యుండవలదు నీమనసులోన

గడియ సడలించు తల్పుమొక్కరము దిగిచి.

63

క. 'అనుమాట లోను వెలిగా

మొనసినపేరాస వారముఖ్య యు మఱి త

జ్జననియు నొండొరుఁ గడన

జని దిగ్గనఁ దల్పు దీసి సంభ్రమ మొదవన్.

64

చ. వినయము సేయులేవను రవి(ప్రతి)బింబము వోలె నప్పు డ

య్యనఘుని కేలుఁగెంజిరుటాకునఁ బొల్పుపసిండిగిన్నె గ్ర

క్తున ముదిఁచెఁచడంబు గయికొన్నదియై కుహనావటూత్రముం

దనయవదోధమందిరమునం దగునైందవరత్న వేదికన్.

65

గీ. ఉనిచి కడుగారవంబున ననఘచరిత

నట్టనడురేయి చెప్పుచున్నాను మమ్ము

నరమరలు లేక మీయుపాధ్యాయువలెను

నడపుకొనువార లెవ్వ రున్నార గనుక.

66

క. నన్నెప్పుడు పొడగన్నం

గన్నులఁ గప్పుకొనుఁ బ్రియము గయికొను నామా

టన్న జవదాటఁ దతఁ డీ.

కన్నియఁ దనప్రాణపదముగా భావించున్.

67

పీ. అదలించి యే మించనాడిన నెంత లే

దను గాని మాటుమా టాడరాఁడు

నెమ్మిమ్మె మెలఁగంగ నేర్పుఁ గన్నుల మ్రొక్క

మనసున దీవించు మతముదోఁచు

నొకనాటికంటె వేఱొకనాఁడు లాలించు

నొకటఁ గా దన్నిట నుచితగతుల

నలవారు వీరలవలె జూటుఁదనము లే

దోడికెఱింగినవాఁడు గాఁడు

తాను మాదేవదేవియుఁ దమకములను

గరగరికలందు నొక్కరొక్కరికిఁ దొరసి

జోడువాయక మెలఁగంగఁ జూచునప్పు

డనఘు ! సంతోష మాత్మ నింతత గాదు.

68

ఈనటనల మేమును మీ

మానియు నిన్నాళ్లు గూడిమాడి మెలంగె

నానోటను బుట్టిన సని

యేనెఱుంగక బేలనై మహీసురముఖ్యా !

69

5. గృహకృత్యప్రసంగంబులం గొంత యీపడుచుపై నడిచిపడు
చుం గనరుకొన్నం జూచి (తన్నా)డిన చందంబు దోచినం
గాఁబోలు న య్యభిఘ్నానశీలుండు నిజస్వరూపస్వభావంబు
లెఱుంగనివారికిం బుపినతెఱంగునం గనకపాత్రం బిమ్మహా

నిశీధిసీసమయంబున మిమ్ముఁ గడుబడఁ(లింప) మీచేతం బెట్టి
పంపిన వాఁ డయ్యె నీయనుచితప్రయోజనంబు లెల్లం
బరులయెడం గాక తన మాయెడాటంబునం దగవు లగునే
యని వెండియు. 70

క. నావలని నేర్పు నేరమి

దేవరవలె నున్న మీకుఁ దెఱవడంగా

నే వినిపింపక మఱి యిం

కేవారికి విన్నవించు నిధచరిత్రా !

71

మ. తనకుం గూర్చువధూమణుల్ చనవుచేతకామందెమేలంబువం

కను వేసారియు నవ్వటాలకునుఁ బల్లం బల్లునాక్యంబు లె
ల్లను నిక్తంబులుగాఁ దలంచి తగ దల్లన్నిమిత్తంబు నా
క్తుననే యుడుఁ గదా మునీశ్వరులకుఁ గోపంబు సాటోపమై.

ఉ. ఏనటు చిట్టు ముట్టునుచు నించుక కోపము తాళలేమి నా
పైనొకలాగునం గిటుకు వట్టిన దోసము గాదు దానుచు
దానును నేటిదాఁక మమతం దగ నర్థిలిఁ గూడి యున్నవా
రానెన రైననుం దలఁపఁ డయ్యెను దీవి గణించి యేనియున్.

క. గుఱిచేసి గిన్నెఁ బంపిన

తరువాతను మల్లి పంపఁ దగ దంపినచో

మఱి నిన్నుఁ గొదవసేసిన

తెఱఁ గగుఁ గెళ్ళవులకు మీమదిం గడునెడయున్.

74

క. తనసొమ్ము గాదె మాకల

ధన మెల్లను నేట నేమి తా మది నిక ము

స్వైనుకలకు మమ్ము నెట్లున్

మనువుం దాఁ గాక మాకు మఱియుం గలదే.

75

క. విను మే నటువలె దూఱితి

నని మీమునితోడ మఱవ కనుమీ యని యా

చెనఁటి తనముద్దఁగూతుం

గను గీఁటిన నదియు వగపు గలిగినకేచన్.

76

మ. తనసిగారపుఁ జెక్కుటద్దములమీఁదం బాఱుకన్నీరు కే
లిసఘాగ్రంబులఁ బాఱమీటుచురు దల్లి న్నూర్లునుగ్గించిమో
మునకుందై న్యముగొంత తెచ్చికొనిడంబుల్ సూపియవ్విపునా
య్యన డాయు జని యిట్లు వలెనురహస్యాలాపరూపంబునన్.

గీ. తా నెఱింగియు నీజాతిగానిదాని

మాట లెల్లను గొండగా మదిఁ దలంచి

యల్ల నడురేయి గిన్నె యిట్లంపనేల

కుడిచి కూర్చుండి నను జాలిగొలుపనేల.

78

ఉ. ఆయెలదోటలోన సొబ గయ్యెడుపుప్పొడితిన్నెమీఁదఁ గెం
జాయలఁబొల్పులేజగురుశయ్యఁగెలంకులయందుడుమైదల్
మ్రోయఁగ గోరువంకలను ముండుదు లల్లన దువ్వి దువ్వి న
న్నాయన గారవించిన ప్రేయంబులు నామదిఁ బాయ నేర్పునే.

క. ఈపాటి తనకు నెప్పుడు

నాపై దయ గలిగినందు(నకునిక) నన్నుం

జేపట్టు మనుము కంతుని

శూపుల నగునాదుమనసు¹తుండగును కడంగున్.

క. ఓయనఘచరిత యిటువలె

నాయనచిత్తంబు వచ్చు నటు వలె వివిధో

పాయములఁ దెలిపి సరగున

నీయెడకుం బంప మీరలే కలవారల్.

సీ. అని గారవించి నెయ్యము మీఱఁ బలికినఁ

బనివిని యాదిమబ్రహ్మచారి

తనలోనఁ దా నవ్వుకొనుచు వెల్వడి వచ్చి

తలవాకిటను నిల్చి దండఁ బంచ

తిన్నెపైఁ బవళించి యున్న వాచంయమ

ముఖ్యునిఁ గనుఁగొని మునుఁగు దిగి

వివరించి చూచి యోవిప్రునారాయణా!

యొంటిమై నిచ్చోట నుండనేల

ప్రియము మీఱఁగ విటకంటకియును దేవ

దేవియును మిమ్ముఁ దోడ్పొని తెమ్మటంచు

నన్నుఁ బాపిరి తాము నిం దాఁక వెఱచి

కచ్చిఁజూచి సరగఁ బోవలయు మీరు.

క. అస విని కల గనఁ బోలుదు

నని దిగ్గన లేచి చూచె నప్పుడు కృష్ణా

1. మనసుతుండును కలుగును—మాతృక.

జినదండకమండలుశో

భనములు గల మధురవచనపటువున్ వటువున్. 83

వ. చూచి నివ్వెటంగునం బులకితశరీరుం డై యిట్లనియె. 84

క. ఈలీల మదనవిశిఖ

జ్వాలలఁ బడకుండఁ గావ వగచినకరుణా

శాలివి నీవెవ్వరు నా

పా లింబను గల్గు రంగపతివో తుడ్రీ ! 85

క. కని కరముతోడ నిటువలెఁ

బనివడి నెమ్మోము సఱచి పఱచినఁ గానీ

కనరానికటికిచీఁకటి

యనక ననుం గానవచ్చునా యొరుం డైనన్. 86

మ. అని సంతోషితచిత్తుం డై బహువిధవ్యాహరమాధుర్యలీ

ల నుతింపం దనపాణిపల్లవము కైలా గిచ్చి యవ్హానిఁ ద

ద్భునగేహప్రతిహరగేహళిఁ జొరంగఁ బాపి తా నాత్మర

మ్యునిశాంతంబున నుండె రంగపతి పద్మాదిప్రియాసక్తుం డై.

—* విప్రనారాయణుడు మరల వేళ్ళయిల్లు సొచ్చుట *—

గీ. అంత నిక్కుడ మౌనికులగ్రగణ్యుఁ

డావటూత్తముఁ డటు సాగ నంపి చనినఁ

దొలుత మాటలువడి పుల్లసిలినవాడు

గనుకఁ గొంకుచుఁ దనయాత్మగతమునందు. 88

ఉ. కల్లరి బేరజంబు విటకంటకి మిక్కిలిఁ దత్తనూజయుం

దల్లి నతిక్రమించినను దాను వహించికొనంగఁ జాల ది

టల్లనఁ జేరఁదీసి యిపు డాచెడు గెక్కుడ మొక్కుపాటు దే
నుల్లమునం దలంచిన దొకో యని పో నటు దేవదేవియున్.

ఉ. వెన్నెలబైట నొక్కమణివేదికమీఁద మిటారి తేటవా
ల్గిన్నులకన్నియ లైలకులక భజియింపఁగఁ దానమానసం
పన్ననవీనగానరసమాధురి వీనులవిందు సేయఁగాఁ
గిన్నెర మీటుచుండి పఠించుచు మానికులావతంసమున్.

చ. గరువము మీఁతఁ జూచి గజగామిని దిగ్గన లేచి చేతికి
న్నర చెలిచేతి కిచ్చి రశనామణికింకిణికానినాదచూ
పురకర్పశంకృతశక్వణనము ల్లకరాంకచమూహాహాహ్
స్ఫురణవహింపఁగ్రక్కుననుబోయెదుర్చొనిసంభ్రమంబునన్.

క. వేదండయాన తా నపు
డాదండను బాలుచుమణిగృహంతరమునకుం
గైదండ యిచ్చి సుమనః
కోదండసమానుఁ దోడుకొని చని కడఁకన్.

92

క. అక్కడఁ దగఁ గుందనపుం
జెక్కడములఁ జాల నుల్లసిల్లుచు మిగుల
జొక్క మగుచున్న (రత్నపు)
ముక్తలిపై మానిచంద్రము న్నుంచి తగన్.

93

క. అంబుజముఖి బంగారపుం
దంబుగఁవన్నీట నడుగుఁదమ్ములు గడిగెం
బంబిననిగ్గుల వెన్నెల
డొబు వి(డంబించుపావడం) దడియొత్తెన్.

64

గీ. మేనఁ గలపంబుఁ గడువితగా నలంది
గొనబుమీఱంగఁ దావిక్రొన్ననలు దుఱిమి
సన్నవలిమెపువలెవాటు సవదరించి
కప్పరము నించి పచ్చిబాగా లొసంగి.

95

సీ. సకినెలపట్టెమంచము వించుపఱుపును

గెంబట్టుబటువులు గిండి జేని

పావడ బంగారుపావలు కాళంజి

కురువేరు పన్నీరుఁ (గోఱజంబు)

గోవజవాడి కుంకుమ గంధసారంబు

పునుఁగు కస్తూరి కప్పరము చాఁదు

జాలవల్లిక పుష్పతాళవృంతము నప

రంజిగడ్డియ హురుముంజసురటి

యాదియగునట్టి వస్తువు లగురుధూప

ధూపితంబు వితానబంధురము సాల

భంజికాకీరదీపికాపరివృతంబు

భరితపారావతము నైన భవనమందు.

96

క. తరుణి రమించెను సత్తఱిఁ

బరిపరివిధములను వింతబాగుల హేలా

పరివర్ధితమోహరసా

చరితపునఃపునరనంగసంగ కేళిన్.

97

క. ఈలాగున రతికేళిం

దేలి పరిశ్రాంతిఁ బొంది నిద్రించిరి యా

లీలావతీయుఁ దపోధన

శాలియు నంతం ప్రభాతసమయం బయ్యెన్.

98

ఉ. సమ్మదలీలఁ బంకరుహసద్గహజారములం గొలంకులం
గ్రమ్ముమిళిందమాగధులగానము మించెను రంగశాయిగే
హమ్మున బోరున న్తోరసె నప్పు డహర్ముఖసూచకంబులై
యిమ్ముల శంఖదుందుభిసమీహితమంజులవాద్యఘోషముల్.

సీ. శ్రీరంగరంగసంస్మృతపూర్వజల్పక
సద్యోవినిద్రపంజరశుకంబు

నగ్రతఃక్షోణీసమానీతపునరుక్తి...

...నఖముఖ లిహధేనుకంబు

వివిధహేమక వాటవిఘటనావసరాయ

నాన్వేషబహిరుద్యదరుణభంబు

మలయభూధరమరుచ్చలితనానాగోపు

రార్ద్రస్థలీవైజయంతికంబు

మాగధానూనజేగీయమానగాన

రససమాకర్ణనోత్ఫణప్రమదసమద

భావపర్యంకభుజగాధిపంబు నగుచు

వెలసె నప్పుడు తద్రమావిభునినగరు.

100

శా. ప్రౌఢసైవీరభుజప్రతాపరుచిదీప్తవ్యాప్తపవర్యంతయు
గ్రాధారణ్యమహీమతంగజఘటాగమ్యస్థలస్థాయి ఘం
టాధాంకారవిమోహితాహితచమూనానామ్మగాభేటభీ
రూఢోత్సాహ ! కదాచిదప్రతిహతక్రౌఢప్రసాదోదయా !

భీరబాహుంక రమా
 గోపికవతీనిశాంక బృందారకధు
 బృంధుక్తిరీరచితక
 బౌలాకుచపటీర ! గుణగంభీరా !

102

సరసిజదళచతుశ్చక్రవాకస్తనద్య
 యరుపులిననితంబప్రోల్లసజ్జహ్నుకన్యా
 కిరణతనూజాగాఢసాపత్న్యదోష
 తళరధిగచ్ఛ ద్దానధారాఘనీకా ! ¹

103

ఇది శ్రీశంకరస్వామిసూయమీశ్వరచరణసరోరుహధ్యా
 సందసౌందర్యధుర్యప్రబుధపరమేశ్వరవంశపవిత్ర లింగన
 షిపుత్ర శ్రీకాళహస్తీశ్వరదయాసహాయ చదల్వాడ
 కననామధేయప్రణీతం బైనవిప్రనారాయణచరిత్రం బను
 శ్రీప్రబంధంబునం జతుర్థాశ్వాసము.

శ్రీరస్తు.

విప్రనారాయణచరిత్రము.

పంచమాశ్వాసము.

క. శ్రీమహితమహాకాశీ

నామకగృహదేవతాభినవకరుణాల

భామితవైభవ మానవ

తీమన్తథ మాక రాజుతిమ్మనృపాలా !

1

గీ. అవధరింపు ప్రభాత మిట్లగుదేర

నంత కట మున్న మేల్గుని యహిశయాను

నర్చనము సేయుటకు వేళ యయ్యె ననుచు

నతిరయఁబున సహ్యకన్యకకు నరిగి.

2

వ. సముచితకరణీయంబులు దీర్చి వైష్ణవలక్ష్మ్యమాణుడును గుం
డమండపవిధాన రథోత్సవ ధ్వజోత్సవ మాసోత్సవ వత్సరో
త్సవ ప్రతిష్ఠాప్రముఖమదవ దిందిరాయమాన యురదమనుం
డును...గరకుంచికావలంబి యగునంబి చనుడెంచి రంగేశ్వ
రదర్శనాభిలాషంబుల బహిర్దావరప్రదేశంబుల నందందక్రం
దుకొని యున్నతైర్థికుల సప్రసాదావలోకనంబులఁ గటాక్షిం
చి యొండుండం దలుపులగడియలు సడలించి యభ్యంతరమం
దిరంబునకుఁ జని—

3

క. నాగేంద్రశాయిఁ బేర్చొని
యాగర్భగృహప్రదేశ మారసి చూడన్
రాగిల్లుచును దదగ్రిమ
భాగంబున నున్నకనకపాత్రము లేమిన్. 4

క. నివ్వెఱఁగు భయము మనమున
నివ్వటిలం గడుఁ దలంకి నిన్నటినడురే
యివ్వలన నున్నగిన్నియ
యెవ్వధమునఁ జనెనొ? తెలియ దే మచువాడన్. 5

సీ. అని గర్భగృహ మెల్ల నల్లనఁ బరికించి
లెస్సగా సంతరా¹ళిందమరసి
తిరుమజ్జనంబుబొడెలలోన శోధించి
పుష్పకరండకంబులను నెమకి
నిపుణత రంగమండపములో నారసి
యెలమి నుగ్రాణపుటిండ్లుఁ జూచి
పటపల్లి చక్కిఁ దా నటు పరామరిసించి
యందులందుల సొదుగొందు లరసి
యడుగఁదగువారి నెల్లను నడిగి మఱియు
వెదకఁ దగుతావు లెల్లను వెదకి యతఁడు
గిన్నె గానక యత్యంతభిన్నుఁ డగుచు
సరభసంబునఁ దోడియర్చకులుఁ దాను. 6

క. ఇదియెల్లను నధికారికి

విదితంబుగఁ దెలుపఁదగును వెసఁ దెలుపనిచోఁ

దుద నేరమి మనదెస నగు

నది గా కీసొమ్ము నరువు మందు రటంచున్.

7

క. ఆరంగవిభుని తిరుపం

దేరంబులుఁ దేరుబుట్లుఁ దిన్నియ లలరుం

జేరులుఁ దీర్థపుఁజెంబుల్

తోరము లగు గండములుగని వారల్.

8

వ. అయ్యెడ.

9

సీ. జియ్య లర్హాసనాసీనుడై వసియింపఁ

బొంతల నాచార్యపురుషుఁ డుండఁ

గెలన సాత్తనివైష్ణవులు ద్రోపుద్రోపాడ

వలన సంకీర్తనపదులు చనఁగఁ

గడగూటు లొక్కవంకను దొలంగుచునుండఁ

గొండికాండ్లును గెలంకుల నటింప

సూరెల వేత్రహస్తులు బరాబరిసేయఁ

బరిజనంబులు చాల బలసి కొలువ

గరిమఁ గొలుపున్న యయ్యధికారవరునిఁ

దాము దెచ్చిన స్వామిగంధప్రసాద

పరికరం బిచ్చి పొడఁగని భయముమీఱఁ

జేరి వా రిట్లు విన్నవించిరి కడంగి.

10

గీ. అధిప ! యిది యేమి దై వమాయాబలంబొ ?

గర్భగృహమున నైదుబంగరువుగిన్నె
లుండ నాగిన్నియలలోన నొక్కగొప్ప
గిన్నెఁ గానము తగఁ జిత్తగింపవలయు.

11

చ. వినుము రమావిభుండు తీరువీసము నిన్నటిరేయి యారగిం
చినతఱిఁ గోవెలం గలయశేషపదార్థచయంబు నుండఁగాఁ
గని నలుదిక్కు సూచి తిరుకాపుల వైచితి మిను సందియ
బనఁగఁ నొకింత లేదు తెలియం దగు దీనికి హేతు వెద్దియో?

వ. అని పలికినఁ బ్రత్యుత్తరం బేమేనియు వచియింపం బూని
యున్నయధికారి నధిక్షేపించి ప్రకటభ్రుకుటీఘటనాదుర్నిరీ
త్యుం డగుచు నయ్యెడ జియ్య భయభ్రాంతు లగు నంబులం
జూచి యిట్లనియె.

13

క. పాతకులార ! యన్ధుం
బైతగు నపరంజిగిన్నె హరియించి కడు
జాతురి మీ రెఱుంగనిగతి

నీతెఱంగునఁ బోయె నందురే, యెవ్వారల్ ?

14

మ. కనియుం గానమిఁ జేసికొన్నను నెఱుంగఁ లేక మారంగనా
ధునిసా మ్మెలను బొట్లుగాఁ దిని దినద్రోహంబు వాటిగిచి కై
కొనుటల్ చాలకగిన్నె యెత్తికొనిబొంకుల్ పల్లుచుఁ మేముగా
మనినం బోవునె? వేళ్లతోఁ జెఱకు దీపంచుక దినం బాడియె.

శా. ప్రకారంబు లలంఘనీయములు తోరంబుల్ కవాటంబు లా
యాకత్యైతరభూమియాచికులసంఖ్యాకుల్లడుకబీగముల్

వాకిట్లం బదిలఁబు లిట్టి నగ రెవ్వారల్ చొరం జొత్తు రి
 ప్లేకాంతావసధంబునం దిరుగుమీరే కాక చర్చింపఁగన్.

గీ. అనిన గజగజ వణఁకుచు నయ్య రంగ
 ధాముకోవెల మున్ను తాతలతరంబు
 నాటనుండియు మాకుఁ గాణాచి గాదె
 యెన్నిగుండెలు గలవయ్య యింతపనికి !

17

క. రంగపుసొమ్ము మేము తి
 నంగను సుతుల మయి పుట్టినారము నిజ మై
 నం గలదే మావలనను
 దొంగటికంబులును వింత ద్రోహము లెందున్.

18

సీ. విను మేము ప్రాలుమాలిన దీవెనుడి గాక
 కినిసిన రెండు గుగ్గిళ్లు గాక
 తక్కిన నింత గంధప్రసాదము గాక
 మన(సైన)నొకవడతునుక గాక
 యటమటించినఁ గుంచెడంత సాదము గాక
 కాదేని యొకగుల్లకాసు గాక
 దాచికొన్నను బలితంపుఁ జింపుడు గాక
 పిక్కిన నొకపోకవక్త గాక
 యగణితానర్థ మణిధగద్ధగితమహిమ
 భాతిరోధానమ్మగితాహిపతిశయాన
 సన్నిధానప్రతీప మీగిన్నె మమ్ము
 వంటివారలు గొన నెంతవార లయ్య !

19

క. అనిన యతి ముద్రకర్తం

గనుఁగొని యీ(దొ)ద్దకాంక్షు కడుమంచితనం

బున మనము సొమ్ము దెమ్మని

యనిచినఁ దేనేర్పువారలా? యే మైనన్.

20

మ. మొగమోటంబున నుండఁగాఁ జనదు నంబుల్ దుండగీలింతకే

పగిది న్వచ్చు సువర్ణపాత్రము గణింప నీ్వంద్రచే నాగతిం

దగఁ దెప్పింపక నీవు కన్నడవుచేతం బట్టి ప్రార్థించిన

న్నిగులం గెల్లుదుఁగాక తాళుకొనఁ జుమ్మి యన్నభీతాత్ముడై.

క. యతివల్లభ! దేవరయా

నతికి న్నాతాడువాడనా? గిన్నియ యే

గతి వేగమె తెప్పించెద

మతి మీ రలుగుదురె? యింతమాత్ర కటంచున్.

22

మ. అటు వీక్షించిన నీలికాసెలు విసీలాకారముల్ మేటిదు

ప్పటముల్ కోరసిగల్పిడెంబులు ధనుర్బాణాబులు బాణిసం

ఘటితోద్యల్లగుడంబులు గలిగి యుగ్రస్ఫూర్తి నారక్షులు

దృఢవృత్తిం దనచెగట న్నిలువ నాతం డత్యహంకారుడై.

చ. తలవరులార! రంగపతిధామమునందునఁ బైఁడిగిన్నెము

చ్చిలినదురాత్ము లీదురితచిత్తులు సంబులు వీరి సందఱన్

సిలుగులఁబెట్టి వే హరువుసేయుఁడు పొం డని పంప వేగ వా

రలఁ గొనిపోయి తదృఢపరంపర యాశనుబెట్టి యుండఁగన్.

ఉ. ఆరజ మెల్ల నొక్కపొడ వయ్యె ననంగను బ్రాతిగానిసిం

గా(రము) తీరుమాలినవికారము నల్లనిబూచిఘటి యా

కారము జంజుత్తై తీగులు గట్టి నెఱు ల్తుద బీటవాటి వి
 ప్పారెడుకీలుగంటుఁ బెఱయ న్విటకంటకిదాసి యయ్యెడన్.
 నీ. జూదంబు లాడెడుచోటికై యరుగుచు

గంజాప్ర దేశంబుకడకుఁ జనుచుఁ
 దనసిడఁ ద్రోవవెంటను జూచికొనుచును
 బనిలేనిపని పకపకని నగుచు
 నెవ్వారిఁ బొడగన్న నెకస్కై మాడుచు
 నంగన ల్గలసి తిట్లాడ వినుచు
 మాటిమాటికిని సుమాళించి పాడుచుఁ
 బులియుచుఁ దనుఁదానె పొగడికొనుచుఁ
 బని యొకటి గల్గి రంగనాథుని గృహంబు
 వలని కేతెంచి చంచలవాణి యనెడు
 పేరు నిజముగ నట నడ్డపెట్టియున్న
 సంబులను జూచి యానిమిత్తంబుఁ దెలియ.

26

చ. ఒకటఁ గొఱంత లేక హరియూడిగము దగఁజేయుచున్నయ
 ర్చకులకు నింతదుర్దశలు రాఁ బని యే మని వారి వారల
 స్సకలము తెస్సగా నడిగి చంచలవాణి యెఱింగి యితమా
 త్రకు నిటు బాములు బఱతురా గుడికి దగు లైసనంబులన్.

క. ఆపసిఁడిగిన్నె యెవ్వరి
 చేపడియెనో పీరి నేల సిలుగులఁ బట్టం
 జూపోపరుగా మీయది

యేపాటిది గలదు తెలుపుఁ డింతయు నన్నన్.

28

ఉ. అక్కడ నున్నవార లహహః యని నవ్వి పిసాళితోత్త ! నీ
వెక్కడ నింతలేసిపను లెక్కడ పోవుగదంచు నందఱు
బక్కునఁ దిట్టినం గసరి పల్తెను మీ రిటు సల్పినంతనే
తక్కువ యయ్యెనే కలితనంబును నా దొకమాటవాసియున్.

క. ఈలాగున నన్నేటికిఁ

గేలిగొనం బోయి యున్నగిన్నియ తగ మా

యేలికసాని గడించిన

మేలిమిగిన్నియకుఁ దుల్యమే యేమైనన్.

30

వ. అని పలికినం దదీయవచనంబులు విని వెండియుం బదిలపడ
నడిగి వారు దానిం దోడ్చొని వారియధికారి సన్నిధానంబు
నం జెట్టిన నతండు సామవచనంబులం బుజ్జగించియు నదలిం
చియుం గల్గినవిధం జెటింగింపు మనవుడు నదియును వడ
వడ వడంకుచు నిట్లనియె; నయ్యా! నిన్న నగరంబు మాఁ
టుమడంగిన సమయంబున మున్నెన్నఁడుఁ గన్నతెఱంగు
వాఁడు గాఁడు వటువేషధారు డగు నొక్కరుం డింటికి నొంటి
మైఁ జనుదెంచి చూడ్తులు మిఱుమిట్లు గొను నొకయపరంజి
గిన్నియఁ దెచ్చి మాయేలికసానిచేతి కిచ్చి క్రమ్మఱం జనియె
నిది నాయెఱింగిన చందం బిట మీఁద నేమియుం చెలి
సినదానం గా నని విన్నవించిన నాగొంటరిమెటం దలవరులం
గూర్చి మీ రిది చూపినజాడ (వేశ్య) మందిరంబున కరిగి
కనకపాత్రం బిచ్చినవానిం బుచ్చికొన్నదానిం బట్టి తెం డని
పనిచిన—

31

క. గుడిసరిబులకును దయతో

నుమగర లిప్పించి ద్రోహ మొక్కింతయు మీ
యెడ... ..

యుడిగం బేమఱకుఁ డనుచు నొగిఁ దలవరులున్. 32

క. అందఱుఁ జని విటకంటకి

మందిరమున కరిగి పట్టెమంచమునందున్
గందళితానందంబున

..... సొదడించుచునుండన్. 33

క. వసియించి యున్నతపసి

బాసఁగం దత్పదము లొత్తుపొలఁతిన్ దండన్
మిసమిసల మెఱుఁగుగిన్నియ

వెసఁ గన్దొని వారు రోషవివశాత్తుకులై. 34

శా. ఇన్నాళ్లు గణికాశిరోమణులలో నెల్లం గడున్ మేటివై

మన్నీ లెల్లరు గారవివఁగను హేమగ్రామనానార్థసం

పన్నత్యంబున నున్నదాన వని చెప్పన్ విందు మిస్సిస్సిరో !

యె.... దొంగసొమ్ములకు నై యిట్లెల ప్రాల్దాలితే ? 35

—* తలవరులు బంగరుగిన్నె కనిపెట్టుట *

క. నీతి విచారించినచో

జాతులయం దెల్ల విప్రజాతికిఁ బ్రతి లే

దేతటి బాఁపఁడ వయ్యును

నీ తెఱఁగున దొంగిలింప నెట్లెఱిగితిరా !

- గీ. అనుచు సలదేవదేవిని సమ్మనీంధ్రుఁ
దగువిధంబున రాజపథంబుఁ దరిసి
తోడికొని వచ్చునప్పుడు వాడవాడ
బలిసి మూఁకలు మూఁకలై పోరులెల్ల. 37
- ఉ. ఈసరసీరుహాక్షి జన మెల్ల నెఱుంగఁగ నిప్పురంబులో
మూసినముత్తియంబుగతి ముగ్ధ యనంగఁ బ్రసిద్ధిఁ గన్న దా
భూసురవర్యుఁ డెంతటితపోమహిమాధ్యుఁడో కాక చూచినం
జేసినవాపముల్ పొలియఁ జేయఁదొడంగె దదీయతేజముల్.
- గీ. ఇతఁడు చోరుఁడు గాఁ డని యెంతకైన
నిలువ నాడంగవచ్చు నీనీలవేణి
గోల యగుటయు నిక్తంబ యేల యిట్లు
వచ్చె వీరికి నీయపవాద మిప్పుడు. 39
- సీ. నగరికి నాదాయ మగువేళ యిది యని
తగవు మాలిన పనుల్ తడవిరేని
యొంటనివారిపై నోర్వఁ జాలనివారు
లేనినేరంబు గల్పించి రేని
తొడిబుడి సొమ్ము పోబుడి యెఱుంగక నోరఁ
గొలఁదు లొక్కనిఁ జూచి పలికిరేని
యొరుదలగా వచ్చి యొగి మఱుంగు పడంగఁ
జెవి నిల్లు గట్టుక చెప్పిరేని
పదర కథివతి తెలియఁగఁ బాడియగును
గాక యె ద్దీన నన గొందిఁ గట్టుపనికి

నేమనఁగ వచ్చుఁ బ్రజలకు నెల్లయెడలఁ

దల్లి దండ్రీయు నేలినాతండు గాఁడె ?

40

ఉ. యోగవిలాసరేఖ నలువొందెడు నీయనయదు నంగనా
భోగవశాత్తుండై నిజతపోమహిమంబులు వీటిఁబుచ్చి ల
జ్జాగరిమల్ దొఱుగుటలు చాలక యీతఁడు దొంగకూటికే
లాగునఁ జొచ్చెఁ దాఁదలపొలంబులనిల్పునె సాదురేఁగినన్ ?

క. అని పోరులు పలుదెఱుగులఁ

గొనకొని పలుకంగ వారిఁ గొని రభసమునం

జని ముద్రకర్త సమ్ముఖ

మునఁ దలవరు లుంచి కేలు మోడ్చిన నతఁడున్.

42

ఉ. ఇంతప్రయోజనంబు తను నేలినయేలిక చోళధారుణీ
కాంతునకున్ సవిస్తరముగా వినిపింపక నేనహంక్రియా
వంతుడ నై గణించి తగువైపునఁ దీర్ప నతండు విన్న నా
కింతయు మాటవచ్చు సని యెన్నిక నయ్యధికారి గ్రక్తునన్.

శా. ఆలీలావతి నత్తపోధనునితో నాగిన్నె చోళక్షమా

పాలాగ్రేసరుసన్నిధి నిలుపఁ దత్పర్యాయవార్తల్ గభీ

రాలాపంబుల విన్నవించిన నతం డాశ్చర్యముం బొంది యా

రాలెస్సాయెనుస్వామిసామ్మగొనినారాద్రోహులంచుంగడున్.

వ. పొడముకినుక యెడ నిడికొని చౌర్య ప్రసంగంబులు సాగం

బులుగాఁ దెలియవలసి దేవదేవి నాలోకించి—

45

సీ. వనజాక్షుసమ్ముఖుఁబున నుండుగిన్నియ

యువిద ! నీ కెక్కడనుడి వచ్చె ?

నెవ్వరైనను దెచ్చి యిచ్చిరో మఱి నీవె

కైకొన్నదానవో ? కనుమొలుంగి

యీ విప్రుఁ డుండెడితావు దా నెక్కడ ?

నెన్నాళ్లు గలఁ డితఁ డిటకు వచ్చి

యింతసేరము సేయ సేరీతి మనసాగై ?

మేటివస్తువుల నేమిటఁ గొఱుత ?

వివరపుట్టంగ నానుభూర్వియునుగాను

దగ నెఱింగింపు మని మహీధవకులేశుఁ

డానతిచ్చిన విని పంక¹జాయతాక్షి

వినయ మెనయంగ నటు వెనువెనుక కరిగి.

46

ఉ. (తానె)లదోట కేఁగినవిధంబు మునిం గనుఁగొన్న చందమున్

వానికిఁ గాఁగఁ బన్నిదము వై చినమాటయు బేలువెట్టి య

వ్తానినిదోడితెచ్చినక్రమం బతనిన్ మొగమోటమొక్తయిం

తైనను లేక తల్లి విడనాడినచందముఁ జెప్పి వెండియున్. 47

శా. ఓరాజన్యభవాన్వయాభరణ ! యీయర్వీసురేంద్రుండు మే

మారీతిన్ వెడలంగ ద్రొబ్బినను లజ్జాక్రాంతుఁడై పైఁడిగి

న్నేరూపంబునఁ దెచ్చెనో యెఱుంగ నా కిప్పించె దా శిష్యుచే

శ్రీరంగప్పఁడె సాక్షి యింతకు వితర్కింపన్ వివేకోన్నతా !

గీ. అనుడు ధరణీశుఁ డాతపోధనునిఁ జూచి

వింటివా యోయి ! యీమచ్చెకంటి యాడి

1. పంకజాతశేత్రి—మాతృక.

నట్టిమాటలు తెలియ నేమైన నిందుఁ

గలది లేనిది గలిగినఁ దెలుపవలయు.

49

మ. అనినఁ సంయమిచిత్తగింపఁదగున్యాయాన్యాయముల్ కల్లతో

డ నిజం బొప్పు... బ్బ లోకు లనుమాటల్ నిక్తముల్ రూఢి కె

క్తునె ? నామాటల తీరు దీని వగుబాకుల్ విన్నచో నైననే

నును నా నేర్చినరీతిఁ దభ్య మెఱిఁగింతున్ ధారుణీవల్లభా !

క. ఇది చెప్పినట్ల యేనది

మొదలఁ దీనింటఁ దమకమున మెలఁగుటయుం

దుడ నను వెడలించుటయును

విదితము కడమాట విన్నవించెద నీకున్.

51

ఉ. నన్నటు వీడనాడిన మనంబున ముప్పిరి గొన్నజాలి నే

విన్నదనంబుఁ దాల్చి నడివీధికడం దగుపంచతిన్నెపై

నున్నను దానుబాప వటువొక్కఁడు చామనచాయ మేనివాఁ

డన్నడురేయి వీరల గృహంబునకుం గొనిపోయె నర్థిలిక. 52

ఉ. ఈమటుమాయలాఁడియును నెప్పటికంటెను నన్నుఁ గైతవ

ప్రేమను గారవించి యలరింపఁగ నుండితిఁ గాని గిన్నెమా

టేమియు నే నెఱుంగ ధరణీశ్వర ! కా దని పల్కితేని యా

స్వామియె సాక్షియింతయు నిజంబిఁకనావుడు దేవదేవియున్.

క. పోరిఁబోరిన యోరి దొంగల

గురువ ! మహారాజు వినఁగఁ గొంకక మిథ్యా

పరిభాషలు పచరింతురె

సరివారలు నవ్వ నీహజారమునందున్.

54

గీ. నాలిమాటలు నీపట్టెనామములును
శపథములుఁ జూచి నిక్తంబ సాధు వనుచు
నమ్మితినిగాక యిట్లలనాఁడె నీదు
గుణ మెఱిగిన వెడలంగఁ గొట్టి విడుతు. 55

ఉ. వాదుల కేమి (కార్తృగులు) వన్నియశిష్యునిచేతఁ బంపఁగా
లేదె సువర్ణపాత్రము మలిమ్ముచశేఖర ! యెల్లవారిచేఁ
గా దనిపించుకో ఫలము గల్గునె యూరక రిత్తమాటల
బోదునుమియవజ్ఞ(యనఁబోటి)గనుంగొనిన స్థితాస్యుఁడై.

గీ. ఏల పదరెదు నీకును హెచ్చు కుందు
మాటలకు నెంత యిన్నాళ్లు మాకులేని
వటువు నడురేయి యెదుండి వచ్చెఁ జెపుమ
యిట్టిమాట... ..నది విధి. 57

వ. అని పలుకు వారల గలకలహంబు వారిచి వయోరాజ్య
దుర్వారగర్వారంభ శీలు డగునమ్మహీసాలుడు¹సభ్యుల
జూచి మీ రీయరు(వుర)కలహంబు లాకర్ణించితిరి, నామన
బునుదెలివిపడిన తెఱు గెఱిగించెద. 58

క. వెలయాలి కెవ్వ రిచ్చిన
వలసినగతిఁ గై కొనంగవచ్చున్ సొమ్ముల్
తలఁప నటు గాక...
... .. క్తి గలుగునే యేమైనన్. 59

క. అటు గాకి తన్నుఁ బిలువఁగ

వటు వొక్తఁడు వచ్చె ననియె వసుధామరుఁడుం

గుటిలాలకకును వటువే

యట గిన్నియఁ దెచ్చి యిచ్చె... ..

60

ఉ. కానఁ దవస్విఁ బిల్వఁగ నొకానొకచేడియ లేదె బంటువాఁ
డైనను లేడె యవ్వటువు నంపఁగ నేటికి ? బ్రహ్మచారియుం
దా నడురేయి దీని సదనంబునకుం జనుదేర నేమి యీ
(మానినియొద్ద)లేవు వెడమాయలునుంబొరలింపుమాటలున్.

శా. తానే దొంగిలి గిన్నె శిష్యవరుచేతం బంపి చొర్యంబు బై
లైనం దూఁటిచనంగ నేరమిని యీ....నా
గా నేర్పుల్ పచరించి బొంకిన నెఱుంగ న్రాదె యీనుల్పు వీఁ
డే నిక్తం బగుకన్నగాఁ డని ధరిత్రీశాగ్రగణ్యం డనన్. 62

క. ఆనృపతి పలుకు లుచితం

బై(నవి యని) యెల్లవారు నని రప్పుడు “రా
జానుమతోద్ధర్”, యన

న్నానుత మగుపల్తు నిశ్చయంబగుఁ గాడే.

63

వ. ఇవిధంబున నమ్మహీపాలపుంగవుండు తనయందుఁ గలుగని
దొంగఱికం బాపాదించుటకుం గనలి యపవాదంబు పరిహా
రించుకొనునుపాయంబునుం గానక యమ్మునివరుండు నిజహృ
దయకర్ణికాధాముం డగురంగధాముం దలంచిన—

64

—* రంగపతి ప్రత్యక్ష మగుట. *—

సీ. తీవిమైఁ గటిని గట్టిసపచ్చపట్టును
 బొక్కిటి నెత్తమ్మిఁ బాలుచు నిసువు
 నిగనిగ ప్రభల నీనెడుకొస్తుభంబును
 బేరురంబున విడంబించుసతియు
 మిసమిసల్ నిగిడించు మొసలివాతెఱయొంటు
 నొకకేలఁ బడ్డంబు నొకట గదయు
 నగణితరుచిధగద్దగితకిరీటంబుఁ

గరుణాసుధాధార గ్రమ్ముచూపు

గలిగి సురసిద్ధగంధర్వఖచరసాధ్య
 మఘవముఖదేవసంస్తూయమానుఁ డగుచు
 విహగపతి నెక్కి శ్రీరంగవిభుఁడు తపసి
 యగ్రభాగంబునందుఁ బ్రత్యక్ష మయ్యె.

65

గీ. విప్రవర్యుఁడు భయమును విస్తయంబుఁ
 బ్రమదరసమును మనమునఁ బల్లవింప
 ఫాలపీఠిక నంజలి పరిధవిల్ల
 బహువిధంబుల నిట్లని ప్రస్తుతించె.

66

లయగ్రాహి.

ఇందురవినేత్ర యరవిందభవముఖ్యసుర
 వందితపదాబ్జ ధృతమందరధరా సం
 క్రందనమణిఘనమిళిందసమదేహరుచి
 వందితప్రసన్నహరిచందన కటాక్షా

మందకరుణారస ముకుంద మురఘస్తర స
 నందనముఖాదిమునిబృందనుతవిద్యా
 నందమయరూప హరి నందకులధారివర
 నందన ఘణిగ్రసనతుందిలతురంగా. 67

చ. హరిహయపద్మసంభవముఖామరదుర్లభలీలః బొల్చుసి
 చరణసరోరుహంబులు ప్రసన్నత నాకొనఁగూర్చె మత్పురా
 చరితము లైనయట్టికలుషంబులు వీడఁ గృతార్థభావముం
 బొరసితిఁ గోర్తులుకా ఫలముఁ బొందెను భక్తజనావనప్రియా!

గీ. ఎందు మాదృశు లగువారియందుఁ గలుగు
 కొదవ లెన్నవు భుక్తిముక్తులు నొసంగఁ
 జాలుచున్నాఁడ వేమని సన్నుతింతుఁ
 జక్రధర నీదుభక్తవాత్సల్యమహిమ. 69

క. అనుచుం బెక్కుతెఱుగుల
 వినుతించిన రంగశాయి వెలిదమ్మికనుం
 గొనలఁ గనికరపుడుప్పర
 చినుకఁగ నిట్లనియె యోగి శేఖరుతోడన్. 70

ఉ. ఆర్యవరేణ్య! నీ వహరహంబు నొనర్చిన పుష్పవాచుకైం
 కర్యము మన్ననఁ ప్రమదకారణ మయ్యెను నీదుభక్తితా
 త్పర్యము గారుడ ప్రముఖభాగవతాచరితార్థనాతప
 శ్చర్యలకంటె నన్నును బ్రసన్నునిఁ జేసె విశేషసంపదన్. 71

క. కావున నోవత్స! జగ
 త్పాపహారిత్ర నీకుఁ బరమప్రీతిం

గావలసినవర మిచ్చెద

నీ వేడు మటంచు నానతిచ్చిన నతడున్.

72

క. క్రమ్మటఁ బ్రణమిల్లి మదిన్

సమ్మద ముప్పొంగ భక్తజనవత్సల ని

న్నిమ్ముల దర్శించితి వర

మిమ్మనఁగాఁ గలదె యింక నెయ్యది యెనన్.

73

వ. అయినను సకలశుభావహం బగుభవదనుగ్రహం బపరిహా

ర్యంబు గావున మనంబునం గలతెటగు వినిపించెద, దేవా !

భక్తాంఘ్రి రేణు వనియెడు నామధేయంబు నాకుం బ్రసాదించి

కృతకృత్యం జేయు మని ప్రార్థించిన—

74

క. ఆనలినోదరుఁ డట్టే

కానిమ్మని వరము మునిశిఖామణికి దయం

... ..

నానతుఁ డగుచోళనృపవరాగ్రణిఁ బలికెన్.

75

ఉ. ఓరినృపాల ! యీయనఘు యోగికులభరణంబు మత్స్వదాం

భోరుహసేవనారతుఁ దపోధను

... .. నీతి దొఱంగి సభాంతరంబునం

జోరుఁ డటంచుఁ బల్లి పడుచుఁబని సేయుట నీకు ధర్మమే.

చ. కనకపుగిన్నెఁ దెచ్చి విటకంటకి కిచ్చినవాఁ(డ నేను) మ

త్తనయుఁడు(వీడునూకొడుకు)తం డ్రిధనంబునకర్తుఁడౌటము

న్వినవె ? వివేకి గానిధరణీధపురాజ్యమునం బ్రజానురం

జన మొనగూడనేర్పునె విచారములేదెయొకింత యేనియున్ ?

క. ఇమ్మునివరు మామాఱుగ

నెమ్మిని భజయింపు చోళనృపతీ ! యని యా

క్రొమ్మించుగిన్నె పడుపు

గొమ్మకు నిప్పింప మానికుంజరుఁ బల్లున్.

78

గీ. మునుపు నే దానికొసఁగిన కనకపాత్ర

తెచ్చితివి దేవదేవికిఁ దిరుగ నిమ్మ

యెందు వెల్లాటకత్తియ కిచ్చినట్టి

సొమ్ము మగుడంగఁ గొనుట యేసుగుడితనము ?

సీ. నా దగుగోపకాంతావిహారము విన్న

వారల కెట్టి శాశ్వతవిఘాతి

దొరకు నట్టిది గల్గుఁ బరమమకా (నీదివ్య)

చరితంబు వినినట్టి జనులకెల్ల

నని యానతిచ్చిన నతఁడు శ్రీమాలిక

యనఁగఁ బ్రాబోధిక యనఁగఁ బరఁగు

కృతులను వర్ణింపఁ గృతకృత్యుఁ గావించి

రంగశాయి తదంతరంగమందుఁ

దాఁ బ్రవేశించె దివ్యచాద్యములు మొరసె

జలజలని నింగిఁ బుష్పవర్షములు గురిసె

నమరజయజయశబ్దఘోషములు బెరసె

నప్పు డచ్చర(గము)ల లాస్యములు మెఱసె.

80

క. ఆచోళనృపవరేణ్యుడు

వాచయమవరుని జేరవచ్చి ముసీంద్రా !

నాచేసినయపరాధము

గాచి నను బ్రోవవయ్య కరుణాజలస్థి !

81

క. దేవర తల్లివి దండ్రీవి

దైవంబవు గురుడ వఖిలదాతవు నిన్నుం

గేవలమర్త్యుడ వనుచున్

భావించితి దీని కే మనంగలవాడన్.

82

వ. అని ప్రార్థించి గంధవహబాధవంబు లగుసైంధవంబులును

....తరంబు లగు ద్వీరదంబులును బరభయదమహాశ్శట్టు

లగువీరభటులును, నీతికళాధాను లగుప్రధానులును, బరా

క్రమవంతు లగుసామంతులునుగాణిక్యమాణిక్యంబు

లును మొదలుగాఁ గొల్వ సకలసన్నాహసమేతుం డై మహా

వైభవంబునం జోళేశ్వరుం డమ్మునికులేశ్వరు భేరి శంఖ

మృదంగాది వాద్యఘోషంబులు బోరుకలంగఁ బురంధ్రీనికర

కరకనత్తనకపాత్రనీరాజనంబులు, భూసురాశీర్వాదంబులు

...మణివితానంబులం గనుపట్టుతిరువీధుల నెల్లం గొలిచి

సేవించి, తత్ప్రసాదంబునం గృతార్థత్వంబునం బొంది...

ప్రజాపాలనంబు గావించుచు శాశ్వత...రంబు లనుభవించు

చుండె.

83

ఉ. అంచితపుణ్యు డమ్మునికులగ్రణియు న్నుమదామము ల్నుమ

ర్పించుచుఁ బెక్కు వైఖరులఁ బేర్చొనుచున్ హృదయాబ్జమందుభా

వించుచు రంగశాయి గడు వేడుక నిచ్చులు నెప్ప టల్లు సే

వించుచునుండె సర్వజనవిస్తయ హేతుమహానుభావతన్. 84

క.

క. ఆదేవదేవియును ముని

యాదరమున ధన్యనైతి నని రంగేశ

శ్రీదయితునకును ధనకన

గీ

కాదు లొసంగె నిర్విరక్తురాలై యుండెన్.

మ. ఎనయ న్నానవు లెట్టివారయినఁ దా రీవిప్రనారాయణా

ఖ్యుని¹... ..

... ..

శీ

... ..

గద్యము. ఇది శ్రీ శంకరస్వామిస్వయమిశ్వరచరణసరోరు:

ధ్యానానందసౌందర్యధుర్య ప్రబంధపరమేశ్వరవంశపత్ని

లింగనమనీషిపుత్ర శ్రీకాళహస్తీశ్వరదయాసహాయ చ

ల్పాడమల్లననామధేయప్రణీతంబైన విప్రనారాయణచరిత్ర

బను మహాప్రబంధంబునందుఁ బాచమాశ్వాసము.

సర్వము సంపూర్ణము.

1. ఈఫలశ్రుతితుదిభాగమును నాశ్వాసాంతపద్యగద్యములును లేవు.